

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। नक्ष॑त्रन्दे॒वमिन्द्रि॒यम्। इ॒दमा॑सां
विचक्ष॑णम्। ह॒विरा॒सं जु॑होतन। यस्य॒ भान्ति॑ र॒श्मयो॒ यस्य
के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भुव॑नानि॒ सर्वा॑। स कृ॒त्तिका॑भिर्भि
सं॒वसा॑नः। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॑वि॒ते द॑धातु। प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी
वे॒तु प॒त्नी। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः॥१॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सु॒वि॒ते द॑धातु। यथा॒ जीवे॑म श॒रदः॑ सर्वा॑राः।
रोहि॑णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्र॒तिमो॑द॒माना।
प्र॒जाप॑तिः॒ ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॒यातु॑ य॒ज्ञम्।
सोमो॑ राजा॑ मृ॒गशी॒र्षेण॑ आ॒गन्। शि॒वं नक्ष॑त्रं प्रि॒यम॑स्य॒ धाम॑।
आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु। रे॒तः प्र॒जां यज॑माने दधातु॥२॥

यत्ते॒ नक्ष॑त्रं मृ॒गशी॒र्षमस्ति॑। प्रि॒यः रा॑जन्प्रि॒यत॑मं प्रि॒याणा॑म्।
तस्मै॑ ते सोम ह॒विषा॑ वि॒धेम। श॒त्रं ए॒धि द्वि॒पदे॑ श॒श्वतु॑ष्पदे।
आ॒र्द्रया॑ रु॒द्रः प्रथ॑मान ए॒ति। श्रे॒ष्ठो दे॒वाना॑ प॒तिर॑घ्नियाना॑म्।
नक्ष॑त्रमस्य ह॒विषा॑ वि॒धेम। मा नः॑ प्र॒जाः री॑रिष॒न्मोत॑
वी॒रान्। हे॒ती रु॒द्रस्य॑ परि॑ णो वृणक्तु। आ॒र्द्रा नक्ष॑त्रं जुष॒ताः॑

ह॒विर्नः॑ ॥ ३ ॥

प्र॒मु॒ञ्च॒मा॒नौ दुरि॒तानि॑ वि॒श्वा॑ । अ॒पा॒घ॒शः स॒न्नु॒द॒ता॒म॒रा॒तिम् ।
पुन॑र्नो दे॒व्यदि॑तिः स्पृ॒णोतु॑ । पुन॑र्वसू नः पुन॑रेतां य॒ज्ञम् । पुन॑र्नो
दे॒वा अ॒भिय॑न्तु सर्वे । पुनः पुन॑र्वो ह॒विषा॑ य॒जामः॑ । ए॒वा
न दे॒व्यदि॑तिरन॒र्वा । वि॒श्वस्य॑ भ॒र्त्री जग॑तः प्रति॒ष्ठा । पुन॑र्वसू
ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती । प्रि॒यन्दे॒वाना॑म॒प्येतु॑ पाथः ॥ ४ ॥

बृह॒स्पतिः॑ प्रथ॒मं जा॒य॒मानः॑ । ति॒ष्यं नक्ष॑त्रम॒भिसम्ब॑भूव । श्रेष्ठो
दे॒वानां॑ पृ॒त॒ना॒सु जि॒ष्णुः । दि॒शोऽनु॑ सर्वा॒ अभ॑यं नो अस्तु ।
ति॒ष्यः पु॒रस्ता॑दु॒त म॑ध्य॒तो नः॑ । बृह॒स्पति॑र्नः परि॑ पातु प॒श्चात् ।
बा॒धेता॑न्द्वे॒षो अभ॑यं कृ॒णुता॑म् । सु॒वीर्य॑स्य प॒तयः॑ स्याम । इ॒दं
स॒र्पेभ्यो॑ ह॒विर॑स्तु जुष्ट॒म् । आ॒श्रेषा॑ येषा॒मनु॑यन्ति चे॒तः ॥ ५ ॥

ये अ॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीङ्क्षि॑यन्ति । ते नः स॒र्पासो॑ ह॒वमा॑गमि॒ष्ठाः ।
ये रो॑च॒ने सूर्य॑स्यापि॒ सर्पाः॑ । ये दि॒वं दे॒वीम॑नु॒ सञ्च॑रन्ति ।
येषा॑मा॒श्रेषा॑ अ॒नुय॑न्ति का॒मम् । तेभ्यः स॒र्पेभ्यो॑ मधु॒मञ्जु॑होमि ।
उप॑हू॒ताः पि॒तरो॑ ये म॒घासु॑ । मनो॑जव॒सः सु॒कृतः॑ सु॒कृत्याः॑ । ते
नो नक्ष॑त्रे ह॒वमा॑गमि॒ष्ठाः । स्व॒धाभि॑र्य॒ज्ञं प्र॑य॒तं जुष॑न्ताम् ॥ ६ ॥

ये अ॒ग्नि॒दग्धा॑ येऽन॒ग्नि॒दग्धाः॑ । येऽमुं लो॒कं पि॒तरः॑ क्षि॒यन्ति॑ ।
याँश्च॑ वि॒द्म याँ उ॑ च न प्रवि॒द्म । म॒घासु॑ य॒ज्ञं सु॒कृतं॑
जुष॑न्ताम् । ग॒वां पतिः॑ फल्गु॒नीना॑मसि॒ त्वम् । तद॑र्यमन्व॒रुण॑
मि॒त्रं चा॑रु । तन्त्वा॑ व॒यं स॑नि॒तारं॑ सनी॒नाम् । जी॒वा

जीवन्तमुप संविशेम। येनेमा विश्वा भुवनानि सञ्जिता। यस्य देवा अनु सं यन्ति चेतः॥७॥

अर्यमा राजाऽजरस्तुविष्मान्। फल्गुनीनामृषभो रौरवीति। श्रेष्ठो देवानां भगवो भगासि। तत्त्वां विदुः फल्गुनीस्तस्य वित्तात्। अस्मभ्यं क्षत्रमजरं सुवीर्यम्। गोमदश्ववदुप सन्नुदेह। भगो ह दाता भग इत्प्रदाता। भगो देवीः फल्गुनीरा विवेश। भगस्येत्तं प्रसवं गमेम। यत्र देवैः सधमादं मदेम॥८॥

आयातु देवः संवितोपयातु। हिरण्ययेन सुवृता रथेन। वहन् हस्तं सुभगं विद्वानापसम्। प्रयच्छन्तं पपुंरिं पुण्यमच्छं। हस्तः प्रयच्छत्वमृतं वसीयः। दक्षिणेन प्रतिगृणीम एनत्। दातारमद्य संविता विदेय। यो नो हस्ताय प्रसुवाति यज्ञम्। त्वष्टा नक्षत्रमभ्येति चित्राम्। सुभं संसं युवति रोचमानाम्॥९॥

निवेशयन्नमृतान्मर्त्यांश्च। रूपाणि पिंशन्भुवनानि विश्वा। तन्नस्त्वष्टा तदु चित्रा विचष्टाम्। तन्नक्षत्रं भूरिदा अस्तु मह्यम्। तन्नः प्रजां वीरवतीं सनोतु। गोभिर्नो अश्वैः समनक्तु यज्ञम्। वायुर्नक्षत्रमभ्येति निष्ठ्याम्। तिग्मशृङ्गो वृषभो रोरुवाणः। समीरयन्भुवना मातरिश्वा। अप द्वेषांसि नुदतामरातीः॥१०॥

तन्नो वा॒युस्तदु॒ निष्ठां शृ॒णोतु। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अस्तु॑
मह्य॑म्। तन्नो दे॒वासो॒ अनु॑जानन्तु काम॑म्। यथा॒
तरे॑म दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। दूर॑म॒स्मच्छ॑त्र॒वो यन्तु॑ भी॒ताः।
तदिन्द्रा॑ग्नी कृणु॒तान्तद्वि॑शा॒खे। तन्नो दे॒वा अनु॑मदन्तु य॒ज्ञम्।
प॒श्चात्पु॒रस्ता॒दभ॑यन्नो अस्तु। नक्ष॑त्राणा॒मधि॑पत्नी॒ विशा॑खे।
श्रेष्ठा॑विन्द्रा॒ग्नी भुव॑नस्य गो॒पौ॥११॥

विषू॑चः शत्रू॑नप॒ बाध॑मानौ। अप॒ क्षुध॑न्नुदता॒मरा॑तिम्। पूर्णा॑
प॒श्चादु॒त पूर्णा॑ पु॒रस्ता॑त्। उन्म॑ध्यतः पौ॒र्णमा॒सी जि॑गाय।
तस्या॑न्दे॒वा अधि॑ सं॒वस॑न्तः। उ॒त्तमे॑ नाकं इ॒ह मा॑दयन्ताम्।
पृ॒थ्वी सु॒वर्चा॑ युव॒तिः स॒जोषा॑ः। पौ॒र्णमा॒स्युद॑गाच्छोभ॑माना।
आ॒प्याय॑यन्ती दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। उ॒रुन्दु॑हां यज॑मानाय
य॒ज्ञम्॥१२॥

चित्रा॑नुर्यज॑माने दधातु ह॒विर्नः॑ पाथ॒श्चेतो॑ जुषन्ता॒श्चेतो॑ मदे॒म रोच॑माना॒मरा॑तीर्गो॒पौ य॒ज्ञम्॥१॥—[१]

ऋ॒द्ध्यास्म॑ ह॒व्यैर्नम॑सोप॒सद्य॑। मि॒त्रन्दे॒वं मि॒त्रधे॑यं नो अस्तु।
अ॒नूरा॒धान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तः। श॒त॒ञ्जीवे॑म श॒रदः॑ सर्वा॑राः।
चि॒त्रं नक्ष॑त्र॒मुद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। अ॒नूरा॒धास॑ इति॒ यद्वद॑न्ति।
तन्मि॒त्र ए॑ति प॒थिभि॑र्दे॒व्यानैः॑। हि॒र॒ण्ययै॑र्वित॑तैर॒न्तरि॑क्षे।
इन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठामनु॑ नक्ष॑त्रमेति। यस्मि॑न्वृ॒त्रं वृ॒त्रतू॑र्ये त॒तार॑॥१३॥

तस्मि॑न्व॒यम॒मृत॑न्दुहा॒नाः। क्षुध॑न्तरे॒म दुरि॑ति॒न्दुरि॑ष्टिम्।
पु॒र॒न्द॒राय॑ वृष॒भाय॑ धृ॒ष्णवे॑। अषा॑ढाय॒ सह॑मानाय मी॒ढुषे॑।

इन्द्राय ज्येष्ठा मधुमद्गुहाना। उरुं कृणोतु यजमानाय
लो॒कम्। मूलं प्र॒जां वी॒रव॑तीं विदेय। परा॑च्येतु निर्ऋ॒तिः
परा॒चा। गोभि॑र्नक्ष॒त्रं प॒शुभिः॑ सम॑क्तम्। अह॑र्भूयाद्यज॑मानाय
मह्यम्॥१४॥

अह॑र्नो अ॒द्य सु॑विते द॒धातु। मूलं नक्ष॑त्रमिति यद्वद॑न्ति। परा॑चीं
वा॒चा निर्ऋ॑तिन्नुदामि। शि॒वं प्र॒जायै॑ शि॒वम॑स्तु मह्यम्।
या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा सम्ब॒भूवुः। या अ॒न्तरि॑क्ष उ॒त
पार्थि॑वीर्याः। यासा॑म॒षाढा॑ अ॒नुय॑न्ति कामम्। ता न॒ आपः॑
शः॒ स्यो॒ना भ॑वन्तु। याश्च॑ कू॒प्या याश्च॑ ना॒द्याः॑ समु॒द्रियाः॑।
याश्च॑ वैश॒न्तीरु॒त प्रा॑स॒चीर्याः॑॥१५॥

यासा॑म॒षाढा॑ मधु॑ भ॒क्षय॑न्ति। ता न॒ आपः॑ शः॒ स्यो॒ना भ॑वन्तु।
तन्नो॑ वि॒श्वे उ॒प शृ॑ण्वन्तु दे॒वाः। तद॑षाढा अ॒भिसं॑यन्तु य॒ज्ञम्।
तन्नक्ष॑त्रं प्रथतां प॒शुभ्यः॑। कृषि॑र्वृष्टि॒र्यज॑मानाय कल्प॑ताम्।
शु॒भ्राः क॒न्या यु॒वत॑यः सु॒पेश॑सः। क॒र्मक॑तः सु॒कृतो॑ वी॒र्या॑वतीः।
वि॒श्वान्दे॒वान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तीः। अ॒षाढाः॑ का॒ममु॒प या॑न्तु
य॒ज्ञम्॥१६॥

यस्मि॑न्ब्रह्मा॒भ्यज॑यत्सर्वमे॒तत्। अ॒मुं च॑ लो॒कमि॒दम् च॑
सर्वम्। तन्नो॑ नक्ष॑त्रमभिजिद्विजित्य। श्रिय॑न्दधा॒त्वह्णी॑यमानम्।
उ॒भौ लो॒कौ ब्रह्म॑णा॒ सञ्जि॑तेमौ। तन्नो॑ नक्ष॑त्रमभिजिद्विच॑ष्टाम्।
तस्मि॑न्व॒यं पृ॒तनाः॑ सञ्ज॑येम। तन्नो॑ दे॒वासो॑ अ॒नुजा॑नन्तु

कामम्। शृण्वन्ति श्रोणाममृतस्य गोपाम्। पुण्यामस्या
उपशृणोमि वाचम्॥१७॥

महीं देवीं विष्णुपत्नीमजूर्याम्। प्रतीचीमेना९ हविषा यजामः।
त्रेधा विष्णुरुरुगायो विचक्रमे। महीन्दिवं पृथिवीमन्तरिक्षम्।
तच्छ्रोणैति श्रवं इच्छमाना। पुण्यं श्लोकं यजमानाय
कृण्वती। अष्टौ देवा वसंवः सोम्यासः। चतस्रो देवीरजराः
श्रविष्ठाः। ते यज्ञं पान्तु रजसः परस्तात्। संवत्सरीणाममृतं
स्वस्ति॥१८॥

यज्ञं नः पान्तु वसंवः पुरस्तात्। दक्षिणतोऽभियन्तु श्रविष्ठाः।
पुण्यं नक्षत्रमभि संविशाम। मा नो अरातिरघशः साऽगन्।
क्षत्रस्य राजा वरुणोऽधिराजः। नक्षत्राणां शतभिषग्वसिष्ठः।
तौ देवेभ्यः कृणुतो दीर्घमायुः। शतं सहस्रां भेषजानि धत्तः।
यज्ञं नो राजा वरुण उपयातु। तन्नो विश्वे अभि संयन्तु
देवाः॥१९॥

तन्नो नक्षत्रं शतभिषग्जुषाणम्। दीर्घमायुः प्रतिरद्वेषजानि।
अज एकपादुदगात्पुरस्तात्। विश्वा भूतानि प्रतिमोदमानः।
तस्य देवाः प्रसवं यन्ति सर्वे। प्रोष्ठपदासो अमृतस्य गोपाः।
विभ्राजमानः समिधान उग्रः। आऽन्तरिक्षमरुहदगन्धाम्।
तं सूर्यं देवमजमेकपादम्। प्रोष्ठपदासो अनुयन्ति
सर्वे॥२०॥

अहिर्बुध्नियः प्रथमान एति। श्रेष्ठो देवानामुत मानुषाणाम्। तं
 ब्राह्मणाः सोमपाः सोम्यासः। प्रोष्ठपदासो अभि रक्षन्ति सर्वे।
 चत्वार एकमभिकर्म देवाः। प्रोष्ठपदास इति यान् वदन्ति।
 ते बुध्नियं परिषद्यः स्तुवन्तः। अहिः रक्षन्ति नमसोपसद्यः।
 पूषा रेवत्यन्वेति पन्थाम्। पुष्टिपती पशुपा वाजबस्त्यौ॥ २१॥

इमानि हव्या प्रयता जुषाणा। सुगैर्नो यानैरुपयातां यज्ञम्।
 क्षुद्रान्पशून् रक्षतु रेवती नः। गावो नो अश्वाः अन्वेतु
 पूषा। अन्नः रक्षन्तौ बहुधा विरूपम्। वाजः सनुतां
 यजमानाय यज्ञम्। तदश्विनावश्वयुजोपयाताम्। शुभङ्गमिष्टौ
 सुयमेभिरश्वैः। स्वं नक्षत्रं हविषा यजन्तौ। मध्वा सम्पृक्तौ
 यजुषा समक्तौ॥ २२॥

यौ देवानां भिषजौ हव्यवाहौ। विश्वस्य दूतावमृतस्य
 गोपौ। तौ नक्षत्रं जुजुषाणोपयाताम्। नमोऽश्विभ्यां
 कृणुमोऽश्वयुग्भ्याम्। अपं पाप्मानं भरणीर्भरन्तु। तद्यमो
 राजा भगवान् विचष्टाम्। लोकस्य राजा महतो महान्
 हि। सुगन्नः पन्थामभयं कृणोतु। यस्मिन्नक्षत्रे यम एति
 राजा। यस्मिन्नेनमभ्यषिञ्चन्त देवाः। तदस्य चित्रं हविषा
 यजाम। अपं पाप्मानं भरणीर्भरन्तु। निवेशनी यत्तं देवा
 अदधुः॥ २३॥

ततार मह्यं प्रास्वीर्या यान्तु यज्ञं वाचः स्वस्ति देवा अनुयन्ति सर्वे वाजबस्त्यौ समक्तौ देवास्त्रीणि

च॥२॥ [२]

नवोनवो भवति जायमानो यमादित्या अ॒श्शुमा॑प्याययन्ति।
ये विरूपे समनसा संव्ययन्ती। समानन्तन्तुं परितातना तै।
विभू प्रभू अनुभू विश्वतो हुवे। ते नो नक्षत्रे हवमार्गमेतम्।
वयन्देवी ब्रह्मणा संविदानाः। सुरत्नासो देववीतिन्दधानाः।
अहोरात्रे हविषा वर्धयन्तः। अति पाप्मानमति मुक्त्या गमेम।
प्रत्युवदृश्यायती॥२४॥

व्युच्छन्ती दुहिता दिवः। अपो मही वृणुते चक्षुषा।
तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी। उदुस्त्रियाः सचते सूर्यः।
सचा उद्यन्नक्षत्रमर्चिमत्। तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च। सं
भुक्तेन गमेमहि। तन्नो नक्षत्रमर्चिमत्। भानुमत्तेज उच्चरत्।
उपयज्ञमिहागमत्॥२५॥

प्र नक्षत्राय देवाय। इन्द्रायेन्दु॑ हवामहे। सनः सविता
सुवत्सनिम्। पुष्टिदां वीरवत्तमम्। उदुत्यश्चित्रम्। अदिर्तिर्न
उरुष्यतु महीम्। षु मातरम्। इदं विष्णुः प्रतद्विष्णुः।
अग्निर्मूर्धा भुवः। अनुनोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्।
हव्यवाह॑ स्विष्टम्॥२६॥

आयत्यगमत्स्विष्टम्॥३॥ [३]

अग्निर्वा अकामयत। अन्नादो देवाना॑स्यामिति। स
एतमग्नये कृत्तिकाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो
वै सोऽन्नादो देवानामभवत्। अग्निर्वै देवानामन्नादः। यथा ह

वा अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मन्ना॒दः। ए॒व॑ ह॒ वा ए॒ष म॑नु॒ष्या॑णां भवति।
 य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
 अ॒ग्नये॑ स्वाहा॒ कृत्तिका॑भ्यः स्वाहा॑। अ॒म्बायै॑ स्वाहा॑ दु॒लायै॑
 स्वाहा॑। नि॒त॒त्यै स्वाहा॑ऽभ्रय॑न्त्यै स्वाहा॑। मे॒घय॑न्त्यै स्वाहा॑
 व॒र॒षय॑न्त्यै स्वाहा॑। चु॒पु॒णीका॑यै स्वाहेति॑॥२७॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्।
 तासा॑ं रोहि॒णीम॒भ्य॒ध्याय॑त्। सोऽ॒काम॑यत। उप॒ मा वर्ते॑त।
 समे॑नया गच्छे॒येति॑। स ए॒तं प्र॒जाप॑तये रोहि॒ण्यै च॑रु॒न्निर॑वपत्।
 ततो॒ वै सा त॑मुपावर्तत। समे॑नयागच्छत। उप॑ ह॒ वा ए॒नं
 प्रि॒यमा॑वर्तते। सं प्रि॒येण॑ गच्छते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
 उ॑चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑ रोहि॒ण्यै
 स्वाहा॑। रोच॑मानायै स्वाहा॑ प्र॒जाभ्यः॑ स्वाहेति॑॥२८॥

सोमो॒ वा अ॑कामयत। ओष॑धीना॑ं रा॒ज्यम॒भिज॑येयमिति॑। स
 ए॒त॑ं सोमा॑य मृ॒गशी॒र्षाय॑ श्यामा॒कश्च॒रुं प॑र्य॒सि नि॑रवपत्।
 ततो॒ वै स ओष॑धीना॑ं रा॒ज्यम॒भ्य॒जय॑त्। सु॒मा॒नाना॑ं ह॒
 वै रा॒ज्यम॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं
 वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। सोमा॑य स्वाहा॑ मृ॒गशी॒र्षाय॑ स्वाहा॑।
 इ॒न्व॒काभ्यः॑ स्वाहा॑ोष॑धीभ्यः स्वाहा॑। रा॒ज्याय॑ स्वाहा॑ऽभिजि॑त्यै
 स्वाहेति॑॥२९॥

रु॒द्रो वा अ॑कामयत। प॒शुमा॑न्त्स्यामिति॑। स ए॒त॑ं रु॒द्राया॑र्द्रायै
 प्रै॒व्य॒ङ्ग॒वश्च॒रुं प॑र्य॒सि नि॑रवपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्।

प॒शु॒मा॒न् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। रु॒द्राय॑ स्वाहा॒ऽर्द्रायै॑ स्वाहा॑।
पि॒न्व॒मा॒नायै॑ स्वाहा॑ प॒शुभ्यः॑ स्वाहेति॑॥३०॥

ऋ॒क्षा वा इ॒यम॑लो॒मका॑ऽऽसीत्। साऽका॑मयत।
ओष॑धीभिर्वन॒स्पति॑भिः प्रजा॑येयेति॑। सैतम॑दित्यै पुन॑र्वसुभ्याश्चरु॒न्निर॑व
ततो॒ वा इ॒यमोष॑धीभिर्वन॒स्पति॑भिः प्राजा॑यत। प्रजा॑यते ह॒
वै प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॑दे॒वं
वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒दित्यै॑ स्वाहा पुन॑र्वसुभ्याम्। स्वाहा
भू॒त्यै स्वाहा॑ प्रजा॒त्यै स्वाहेति॑॥३१॥

बृ॒ह॒स्पति॑र्वा अ॑कामयत। ब्र॒ह्मव॑र्चसी स्या॒मिति॑। स ए॒तं
बृ॒ह॒स्पत॑ये ति॒ष्याय॑ नैवा॒रश्चरुं॑ पर्य॑सि निर॑वपत्। ततो॒ वै स
ब्र॒ह्मव॑र्चस्य॑भवत्। ब्र॒ह्मव॑र्चसी ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। बृ॒ह॒स्पत॑ये
स्वाहा॑ ति॒ष्याय॑ स्वाहा॑। ब्र॒ह्मव॑र्चसाय॑ स्वाहेति॑॥३२॥

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वाः सर्पे॑भ्य आश्रे॒षाभ्य॑ आज्ये॑
कर॑म्भन्निर॑वपन्। ताने॒ताभि॑रे॒वदे॒वता॑भि॒रुपा॑नयन्। ए॒ताभि॑र॒ह
वै दे॒वता॑भिर्द्वि॒षन्तं॑ भ्रातृ॒व्यमु॑प॒नय॑ति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। सर्पे॑भ्यः स्वाहा॑ऽऽश्रे॒षाभ्यः॑
स्वाहा॑। द॒न्द्रशू॑के॒भ्यः स्वाहेति॑॥३३॥

पि॒तरो॑ वा अ॑कामयन्त। पि॒तृलो॑क ऋ॒ध्रुया॑मेति॑। त ए॒तं
पि॒तृभ्यो॑ म॒घाभ्यः॑ पुरो॒डाश॑ ष॒ट्क॑पालं निर॑वपन्। ततो॒ वै ते

पितृलोक आर्ध्वन्। पितृलोके ह वा ऋध्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। पितृभ्यः स्वाहा मघाभ्यः। स्वाहाऽनघाभ्यः स्वाहागदाभ्यः। स्वाहाऽरुन्धतीभ्यः स्वाहेति॥३४॥

अर्यमा वा अंकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतमर्यम्णे फल्गुनीभ्याश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अर्यम्णे स्वाहा फल्गुनीभ्याः स्वाहा। पशुभ्यः स्वाहेति॥३५॥

भगो वा अंकामयत। भुगी श्रेष्ठी देवानां स्यामिति। स एतं भगाय फल्गुनीभ्याश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स भुगी श्रेष्ठी देवानामभवत्। भुगी ह वै श्रेष्ठी संमानानां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। भगाय स्वाहा फल्गुनीभ्याः स्वाहा। श्रेष्ठाय स्वाहेति॥३६॥

सविता वा अंकामयत। श्रन्मै देवा दधीरन्। सविता स्यामिति। स एतं सवित्रे हस्ताय पुरोडाशं द्वादशकपालं निरवपदाशूनां व्रीहीणाम्। ततो वै तस्मै श्रद्धेवा अदधत। सविताऽभवत्। श्रद्धेवा अस्मै मनुष्या दधते। सविता संमानानां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सवित्रे स्वाहा हस्ताय। स्वाहा ददते स्वाहा पृणते। स्वाहा प्रयच्छते स्वाहा प्रतिगृभ्णते स्वाहेति

॥३७॥

त्वष्टा वा अकामयत्। चित्रं प्रजां विन्देयेति। स एतन्त्वष्ट्रे चित्रायै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपत्। ततो वै स चित्रं प्रजामविन्दत्। चित्रं ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। त्वष्ट्रे स्वाहा चित्रायै स्वाहा। चित्राय स्वाहा प्रजायै स्वाहेति॥३८॥

वायुर्वा अकामयत्। कामचारमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स एतद्वायवे निष्ठायाै गृष्ट्यै दुग्धं पयो निर्वपत्। ततो वै स कामचारमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। कामचारं ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वायवे स्वाहा निष्ठायाै स्वाहा। कामचाराय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥३९॥

इन्द्राग्नी वा अकामयेताम्। श्रेष्ठं देवानामभिजयेवेति। तावेतमिन्द्राग्निभ्यां विशाखाभ्यां पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपताम्। ततो वै तौ श्रेष्ठं देवानामभ्यजयताम्। श्रेष्ठं ह वै समानानामभि जयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राग्निभ्यां स्वाहा विशाखाभ्यां स्वाहा। श्रेष्ठाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४०॥

अथैतत्पौर्णमास्या आज्यं निर्वपति। कामो वै पौर्णमासी। काम आज्यम्। कामेनैव कामं समर्धयति। क्षिप्रमेनं

सकाम॒ उप॑नमति। येन॒ कामे॑न॒ यज॑ते। सोऽ॒त्र जु॑होति।
पौ॒र्णमा॒स्यै स्वाहा॒ कामा॑य॒ स्वाहाऽऽग॑त्यै॒ स्वाहेति॑॥४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिष्पोऽंशं सोमं एकादश रुद्रो दशर्क्षेकादश बृहस्पतिर्दशं देवासुरा नवं पितॄ
एकादशार्यमा भगो दशं दश सविता चतुर्दशं त्वष्टां वायुरिन्द्राग्नी दशं दशाद्येतत्पौर्णमास्या अष्टौ
पञ्चदश॥४॥

[४]

मि॒त्रो वा अ॑कामयत। मि॒त्रधे॑य॒मेषु॑ लो॒केष्व॒भिज॑येय॒मिति॑।
स ए॒तं मि॒त्राया॑नू॒राधे॑भ्यश्च॒रुन्नि॑र॒वप॑त्। ततो॒ वै स
मि॒त्रधे॑य॒मेषु॑लो॒केष्व॒भ्यज॑यत्। मि॒त्रधे॑यः॑ ह॒ वा ए॒षु
लो॒केष्व॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं
वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। मि॒त्राय॑ स्वाहाऽनू॒राधे॑भ्यः॒ स्वाहा॑।
मि॒त्रधे॑याय॒ स्वाहाऽभिज॑ित्यै॒ स्वाहेति॑॥४२॥

इन्द्रो॒ वा अ॑कामयत। ज्यै॒ष्ठ्यं दे॒वाना॑म॒भिज॑येय॒मिति॑।
स ए॒तमि॒न्द्राय॑ ज्ये॒ष्ठायै॑ पु॒रोडा॑शमेकादशकपालं
नि॒र॒वप॑न्म॒हार्त्री॑हीणाम्। ततो॒ वै स ज्यै॒ष्ठ्यं दे॒वाना॑म॒भ्यज॑यत्।
ज्यै॒ष्ठ्यः॑ ह॒ वै स॑मा॒नाना॑म॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। इन्द्रा॑य॒ स्वाहा॑
ज्ये॒ष्ठायै॑ स्वाहा॑। ज्यै॒ष्ठ्याय॑ स्वाहा॒भिज॑ित्यै॒ स्वाहेति॑॥४३॥

प्र॒जाप॑ति॒र्वा अ॑कामयत। मू॒लं प्र॒जां वि॑न्देयेति॑। स
ए॒तं प्र॒जाप॑तये॒ मूला॑य च॒रुन्नि॑र॒वप॑त्। ततो॒ वै स मू॒लं
प्र॒जाम॑विन्दत। मू॒लः॑ ह॒ वै प्र॒जां वि॑न्दते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। प्र॒जाप॑तये॒

स्वाहा मूलाय स्वाहा। प्रजायै स्वाहेति॥४४॥

आपो वा अकामयन्त। समुद्रङ्काममभिजयेमेति।
ता एतमद्भ्योऽषाढाभ्यश्चरुन्निरवपन्। ततो वै ताः
समुद्रङ्काममभ्यजयन्। समुद्रः ह वै काममभिजयति। य
एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
अद्भ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। समुद्राय स्वाहा कामाय
स्वाहा। अभिजित्यै स्वाहेति॥४५॥

विश्वे वै देवा अकामयन्त। अनपज्य्यं जयेमेति। त
एतं विश्वेभ्यो देवेभ्योऽषाढाभ्यश्चरुन्निरवपन्। ततो वै
तैऽनपज्य्यमजयन्। अनपज्य्यः ह वै जयति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। विश्वेभ्यो
देवेभ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। अनपज्य्याय स्वाहा
जित्यै स्वाहेति॥४६॥

ब्रह्म वा अकामयत। ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति। तदेतं
ब्रह्मणेऽभिजिते चरुन्निरवपत्। ततो वै तद्ब्रह्मलोकमभ्यजयत्।
ब्रह्मलोकः ह वा अभिजयति। य एतेन हविषा यजते।
य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। ब्रह्मणे स्वाहाऽभिजिते
स्वाहा। ब्रह्मलोकाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४७॥

विष्णुर्वा अकामयत। पुण्यः श्लोकः शृण्वीय। न मा
पापी कीर्तिरागच्छेदिति। स एतं विष्णवे श्रोणायै
पुरोडाशत्रिकपालन्निरवपत्। ततो वै स पुण्यः

श्लोकं मशृणुत। नैनं पापी कीर्तिरागच्छत्। पुण्यं ह वै श्लोकं शृणुते। नैनं पापी कीर्तिरागच्छति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा श्रोणायै स्वाहा। श्लोकाय स्वाहा श्रुताय स्वाहेति॥४८॥

वसवो वा अकामयन्त। अग्रं देवतानां परीयामेति। त एतं वसुभ्यः श्रविष्ठाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। ततो वै तेऽग्रं देवतानां पर्यायन्। अग्रं ह वै समानानां पर्येति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वसुभ्यः स्वाहा श्रविष्ठाभ्यः स्वाहा। अग्राय स्वाहा परीत्यै स्वाहेति॥४९॥

इन्द्रो वा अकामयत। दृढोऽशिथिलः स्यामिति। स एतं वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्यः पुरोडाशं दशकपालं निरवपत्कृष्णानां ब्रीहीणाम्। ततो वै स दृढोऽशिथिलोऽभवत्। दृढो ह वा अशिथिलो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वरुणाय स्वाहा शतभिषजे स्वाहा। भेषजेभ्यः स्वाहेति॥५०॥

अजो वा एकपादकामयत। तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतमजायैकपदे प्रोष्ठपदेभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यभवत्। तेजस्वी ह वै ब्रह्मवर्चसी भवति।

य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
अ॒जायै॑क॒पदे॒ स्वाहा॑। प्रो॒ष्ठप॒देभ्यः॒ स्वाहा॑। तेज॑से॒ स्वाहा॑
ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॒ स्वाहे॑ति॥५१॥

अहि॒र्वै बु॒ध्रियो॑ऽकामयत। इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॑न्देयेति। स
ए॒तम॑ह॒ये बु॒ध्रिया॑य प्रो॒ष्ठप॒देभ्यः॒ पुरो॒डाशं॑ भू॒मिक॑पालं
नि॒र॑वत्। ततो॒ वै स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाम॑विन्दत। इ॒मां ह॒ वै
प्र॑ति॒ष्ठां वि॑न्दते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑।
सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ह॒ये बु॒ध्रिया॑य॒ स्वाहा॑। प्रो॒ष्ठप॒देभ्यः॒ स्वाहा॑।
प्र॑ति॒ष्ठायै॒ स्वाहे॑ति॥५२॥

पू॒षा वा अ॑कामयत। प॒शुमा॑न्त्स्या॒मिति॑। स ए॒तं पू॒ष्णे रे॒वत्यै॑
च॒रु॒न्नि॒र॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्। प॒शुमा॑न् ह॒ वै
भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र
जु॑होति। पू॒ष्णे स्वाहा॑ रे॒वत्यै॒ स्वाहा॑। प॒शुभ्यः॒ स्वाहे॑ति॥५३॥

अ॒श्विनौ वा अ॑कामयेताम्। श्रो॒त्रस्वि॒नाव॑ब॒धिरो॒ स्या॒वेति॑।
ता॒वे॒तम॑श्वि॒भ्याम॑श्व॒युग्भ्या॑। पुरो॒डाशं॑द्वि॒कपाल॑न्नि॒र॑वपताम्।
ततो॒ वै तौ श्रो॑त्रस्वि॒नाव॑ब॒धिरा॑वभवताम्। श्रो॒त्रस्वी॒ ह॒ वा
अ॑ब॒धिरो भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑।
सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒श्विभ्या॑ꣳ स्वाहा॑ऽश्व॒युग्भ्या॑ꣳ स्वाहा॑।
श्रो॒त्राय॒ स्वाहा॑ श्रु॒त्यै स्वाहे॑ति॥५४॥

य॒मो वा अ॑कामयत। पि॒तृणां॑ रा॒ज्यम॑भि॒जये॑य॒मिति॑। स
ए॒तं य॒माया॑प॒भर॑णीभ्यश्च॒रु॒न्नि॒र॑वपत्। ततो॒ वै स पि॑तृणां॑

राज्यमभ्यंजयत्। समानानां ह वै राज्यमभि जंयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। यमाय स्वाहाऽपभरणीभ्यः स्वाहा। राज्याय स्वाहाभिजित्यै स्वाहेति॥५५॥

अथैतदमावास्याया आज्यं निर्वपति। कामो वा अमावास्या। काम आज्यम्। कामेनैव कामः समर्धयति। क्षिप्रमेन स काम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति। अमावास्यायै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥५६॥

मित्र इन्द्रः प्रजापतिर्दश दशाप एकादश विश्वे ब्रह्म दशदश विष्णुस्त्रयोदश वसव इन्द्रोऽजोऽहिर्वै बुध्नियः पूषाऽश्विनौ यमो दश दशाथैतदमावास्याया अष्टौ पञ्चदश॥५॥ [५]

चन्द्रमा वा अकामयत्। अहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सरमाप्त्वा चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नुयामिति। स एतश्चन्द्रमसे प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालं निर्वपत्। ततो वै सोऽहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सरमाप्त्वा चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नोत्। अहोरात्रान् ह वा अर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सरमाप्त्वा चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। चन्द्रमसे स्वाहा प्रतीदृश्यायै स्वाहा। अहोरात्रेभ्यः स्वाहाऽर्धमासेभ्यः स्वाहा। मासेभ्यः स्वाहर्तुभ्यः स्वाहा। संवत्सराय स्वाहेति॥५७॥

अहोरात्रे वा अकामयेताम्। अत्यहोरात्रे मुच्येवहि।

न ना॑वहोरा॒त्रे आ॑प्नुयाता॒मिति॑ । ते ए॒तम॑होरा॒त्राभ्यां॑
च॒रुन्निर॑वपताम् । द्वा॒यानां॑ व्रीही॒णाम् । शु॒क्लानां॑ च कृ॒ष्णानां॑
चा॒ । स॒वा॒त्योर्दु॒ग्धे । श्वे॒तायै॑ च कृ॒ष्णायै॑ चा॒ । ततो॒ वै ते
अत्य॑होरा॒त्रे अ॑मुच्येते । नैनै॑ अहोरा॒त्रे आ॑प्नुताम् । अति॑ ह
वा अ॑होरा॒त्रे मु॑च्यते । नैन॑महोरा॒त्रे आ॑प्नुतः । य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒
यज॑ते । य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑ । सोऽ॒त्र जु॒होति॑ । अ॒ह्ने स्वाहा॒
रात्रि॑यै॒ स्वाहा॑ । अति॑मुत्त॒यै स्वाहेति॑ ॥ ५८ ॥

उ॒षा वा अ॑कामयत । प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑ सु॒भगा॑ स्या॒मिति॑ ।
सै॒तमु॒षसे॑ च॒रुन्निर॑वपत् । ततो॒ वै सा प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑
सु॒भगा॑ऽभवत् । प्रि॒यो ह॒ वै सं॒मा॒नाना॑ः सु॒भगा॑ भवति । य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते । य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑ । सोऽ॒त्र जु॒होति॑ ।
उ॒षसे॑ स्वाहा॒ व्यु॒ष्ट्यै स्वाहा॑ । व्यू॒षुष्यै॑ स्वाहा॑ व्यु॒च्छन्त्यै॑
स्वाहा॑ । व्यु॒ष्टायै॑ स्वाहेति॑ ॥ ५९ ॥

अथै॒तस्मै॑ नक्ष॑त्राय च॒रुनि॑र्वपति । यथा॒ त्वन्दे॒वाना॑म॒सि ।
ए॒वम॒हं म॑नु॒ष्याणां॑ भू॒यास॑मिति॑ । यथा॑ ह॒ वा ए॒तद्दे॒वाना॑म् ।
ए॒व॑ ह॒ वा ए॒ष म॑नु॒ष्याणां॑ भवति । य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते ।
य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑ । सोऽ॒त्र जु॒होति॑ । नक्ष॑त्राय॒ स्वाहो॑दि॒ष्यते
स्वाहा॑ । उ॒द्य॒ते स्वा॒होदि॑ताय॒ स्वाहा॑ । हर॑से॒ स्वाहा॒ भर॑से॒
स्वाहा॑ । भ्राज॑से॒ स्वाहा॒ तेज॑से॒ स्वाहा॑ । तप॑से॒ स्वाहा॑
ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॒ स्वाहेति॑ ॥ ६० ॥

सूर्यो॒ वा अ॑कामयत । नक्ष॑त्राणां प्रति॒ष्ठा स्या॒मिति॑ । स

ए॒त॒ꣳ सूर्या॑य॒ नक्ष॑त्रेभ्यश्च॒रुन्निर॑वपत्। ततो॒ वै स नक्ष॑त्राणां
प्रति॒ष्ठाऽभ॑वत्। प्रति॒ष्ठा ह॒ वै संमा॑नानां॑ भवति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। सूर्या॑य॒
स्वाहा॑ नक्ष॑त्रेभ्यः॒ स्वाहा॑। प्रति॒ष्ठायै॑ स्वाहेति॑॥६१॥

अथै॒तमदि॑त्यै च॒रुन्निर॑वपति। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व
प्रति॑तिष्ठति। सोऽत्र॑ जुहोति। अदि॑त्यै॒ स्वाहा॑ प्रति॒ष्ठायै॑
स्वाहेति॑॥६२॥

अथै॒तं विष्ण॑वे च॒रुन्निर॑वपति। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः
प्रति॑तिष्ठति। सोऽत्र॑ जुहोति। विष्ण॑वे॒ स्वाहा॑ य॒ज्ञाय॑ स्वाहा॑।
प्रति॒ष्ठायै॑ स्वाहेति॑॥६३॥

चन्द्रमाः पञ्चदशाहोरात्रे सप्तदशोपा एकादशाथैतस्मै नक्षत्राय त्रयोदश सूर्यो दशाथैतमदित्यै पञ्चाथैतं विष्णवे
षट्सप्त (सविताऽऽश्विनौ ब्रह्मन्मित्राग्निं ब्रह्मन्मित्राग्निं ब्रह्मन्मित्राग्निं ब्रह्मन्मित्राग्निं ब्रह्मन्मित्राग्निं ब्रह्मन्मित्राग्निं ब्रह्मन्मित्राग्निं
पितरुष्पद्वैपालः सविता द्वादशकपालमिन्द्राग्नी एकादशकपालमिन्द्र एकादशकपालमिन्द्रो दशकपालं
विष्णुं श्वित्वा पालमहिर्भूमिकपालमश्विनौ द्विकपालश्चन्द्रमाः पञ्चदशकपालमग्निस्त्वष्टा वसवोऽष्टकपालमन्यत्रं
चरुम्। रुद्रोऽर्यमा पूषा पशुमान्स्याः सोमो रुद्रो बृहस्पतिः पर्यसि वायुः पयः सोमो वायुरिन्द्राग्नी
मित्र इन्द्र आपो ब्रह्म यमोऽभिर्जित्यै त्वष्टा प्रजापतिः प्रजायै पौर्णमास्या अमावास्याया अगत्यै विश्वे
जित्या अश्विनौ श्रुत्यै। ब्रह्म तदेतं विष्णुः स एतं वायुः स एतदापस्ताः। पितरो विश्वे वसवोऽकामयन्त
मेति त एतन्निरवपन्। आपोऽकामयन्त मेति ता एतन्निरवपन्। इन्द्राग्नी अश्विनांवकामयेतां वेति
तावेतन्निरवपताम्। अहोरात्रे वा अकामयेतामिति ते एतन्निरवपताम्। अन्यत्राकामयतेति स एतन्निरवपत्।
इन्द्राग्नी श्वेष्टमिन्द्रो ज्यैष्ठमिन्द्रो दृढः। अहिः सूर्योऽदित्यै विष्णवे प्रतिष्ठायै। सोमो यमः संमानानाम्।
अग्निर्ना रीरिषदन्यत्र रीरिषः ॥)॥६॥

अ॒ग्निर्न॑ ऋ॒ध्यास्म॑ नवो॑नवोऽग्नि॒र्मित्र॑श्च॒न्द्रमा॑षट्॥६॥

अ॒ग्निर्न॑स्तत्रो॑ वा॒युरहि॑र्बु॒ध्नियं॑ ऋ॒क्षा वा इ॒यमथै॑तत्पौ॒र्णमा॑स्या अ॒जो वा
एक॑पा॒त्सूर्य॑स्त्रि॒षष्टिः॥६३॥

अ॒ग्निर्न॑ः पातु॑ प्रति॒ष्ठायै॑ स्वा॒हेति॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

तृतीयस्यामि॒तो दि॒वि सोमं॑ आसीत्। तङ्गा॑य॒त्र्याऽह॑रत्।
तस्य॑ पु॒र्णम॑च्छिद्यत। तत्पु॒र्णोऽभ॑वत्। तत्पु॒र्णस्य॑ पु॒र्णत्व॑म्।
ब्रह्म॑ वै पु॒र्णः। यत्पु॒र्णशा॑ख्या व॒त्सान॑पाकरोति।
ब्रह्म॑णै॒वैनान॑पाकरोति। गा॒य॒त्रो वै पु॒र्णः। गा॒य॒त्राः पु॒शवः॑॥१॥
तस्मा॑त्रीणि॒त्रीणि पु॒र्णस्य॑ पला॒शानि॑। त्रि॒पदा॑ गा॒य॒त्री।
यत्पु॒र्णशा॑ख्या गाः प्रा॒र्पय॑ति। स्वयै॒वैना॑ दे॒वत॑या प्रा॒र्पय॑ति।
यङ्का॒मये॑ताप॒शुः स्या॒दिति॑। अ॒प॒र्णान्त॑स्मै शुष्का॑ग्रा॒माह॑रेत्।
अ॒प॒शुरे॒व भ॑वति। यङ्का॒मये॑त पशु॒मान्त॑स्या॒दिति॑।
ब॒हुप॒र्णान्त॑स्मै बहु॒शा॒खामा॑हरेत्। प॒शुम॑न्तमे॒वैनं॑ करोति॥२॥
यत्प्रा॑ची॒मा ह॑रेत्। दे॒वल॑ोक॒मभि॑ ज॒येत्। यदु॑दी॒चीं
मनु॑ष्यलो॒कम्। प्रा॑ची॒मुदी॑ची॒मा ह॑रति। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒भिजि॑त्यै।
इ॒षे त्वो॒र्जे त्वे॒त्याह॑। इ॒षमे॒वोर्जं॑ यज॒माने॑ दधाति। वा॒यवः॑
स्थे॒त्याह॑। वा॒युर्वा अ॒न्तरि॑क्ष॒स्याध्य॑क्षाः। अ॒न्तरि॑क्ष॒दे॒वत्याः॑
खलु॑ वै पु॒शवः॑॥३॥

वा॒यव॑ ए॒वैनान्प॑रि ददाति। प्र वा ए॒नाने॑तदा करोति। यदा॑हं।
वा॒यवः॑ स्थे॒त्युपा॑यवः स्थे॒त्याह॑। यज॒माना॑यै॒व प॒शूनु॑प
ह्व॑यते। दे॒वो वः॑ स॒विता॑ प्रा॒र्पय॑त्वित्या॒हु प्र॑सू॒त्यै। श्रेष्ठ॑तमा॒य
कर्म॑ण॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञो हि॑ श्रेष्ठ॑तम॒ङ्गम्। तस्मा॑दे॒वमा॑ह।

आप्यायध्वमग्नि॒या दे॒वभा॒गमि॒त्याह॥४॥

व॒त्सेभ्य॑श्च॒ वा ए॒ताः पु॒रा म॑नु॒ष्येभ्य॑श्चाप्यायन्त। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैना॒
इन्द्रा॑याप्यायति। ऊ॒र्ज॑स्वतीः प॒य॑स्वतीरि॒त्याह। ऊ॒र्ज॑ः हि
प॒यः स॒म्भर॑न्ति। प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा इ॒त्याह॒ प्रजा॑त्यै।
मा वः स्तेन॑ ई॒शत॒ माऽघ॑श॒स इ॒त्याह॒ गुप्त्यै॑। रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः
परि॑ वो वृ॒णक्त्वि॒त्याह। रु॒द्रादे॒वैना॑स्त्रायते। ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ
स्यात॑ ब॒ह्वीरि॒त्याह। ध्रु॒वा ए॒वास्मि॑न्ब॒ह्वीः के॒रोति॥५॥

यज॑मानस्य प॒शून्पा॒हीत्या॑ह। प॒शूना॑ङ्गोपी॒थाय॑। तन्मा॑त्सायं
प॒शव॒ उप॑स॒माव॑र्तन्ते। अन॑धः सादयति। गर्भा॑णान्धृ॒त्या
अप्र॑पादाय। तस्मा॒द्रर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व
निद॑धाति। उ॒परी॑व हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑
सम॑ष्ठ्यै॥६॥

पुशवः करोति पुशवो देवभागमित्याह करोति नव च॥१॥ [१]

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इ॒त्य॑श्चप॒र॒शुमा॑दत्ते प्रसू॒त्यै।
अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मि॒त्याह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यु
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामि॒त्याह॒ यत्यै॑। यो वा ओष॑धीः
पर्व॑शो वेद। नैनाः स हि॑नस्ति। प्र॒जाप॑तिर्वा ओष॑धीः
पर्व॑शो वेद। स ए॒ना न हि॑नस्ति। अ॒श्वप॑र्श्वा ब॒र्हि॒रच्छै॑ति।
प्रा॒जाप॑त्यो वा अश्वः सयोनि॒त्वाय॑॥७॥

ओषधीनामहि॑सायै। य॒ज्ञस्य॑ घोषद॒सीत्या॑ह। यज॑मान

ए॒व र॒यि॒न्द॒धा॒ति। प्र॒त्यु॒ष्ट॒ र॒क्षः प्र॒त्यु॒ष्टा अ॒रा॒तय॒ इत्या॑ह।
 र॒क्ष॑सा॒मप॑ह॒त्यै। प्रे॒यम॑गा॒द्विष॑णा॒ ब॒र्हि॒रच्चे॑त्या॒ह। वि॒द्या
 वै धि॒षणा॑। वि॒द्ययै॑वैन॒दच्चे॑ति। म॒नु॒ना कृ॒ता स्व॒धया॑
 वि॒त॒ष्टे॒त्या॒ह। मा॒न॒वी हि प॒र्शुः स्व॒धाकृ॑ता॥८॥

त आ॒व॑ह॒न्ति क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑दि॒त्या॒ह। शु॒श्रु॒वा॒सो वै
 क॒वयः॑। य॒ज्ञः पु॒रस्ता॑त्। मु॒ख॒त ए॒व य॒ज्ञमा॑ र॒भते। अथो॑
 यदे॒तदु॒क्ता यतः॑ कु॒तश्चा॑ ह॒रति॑। तत्प्रा॒च्या ए॒व दि॒शो भ॑वति।
 दे॒वेभ्यो॑ जु॒ष्टमि॑ह ब॒र्हि॒रा॒सद॑ इत्या॑ह। ब॒र्हिषः॑ स॒मृ॒द्धौ।
 क॒र्म॒णोऽन॑परा॒धाय॑। दे॒वानां॑ प॒रिषू॑त॒मसी॑त्या॒ह॥९॥

यद्वा इ॒दङ्किं॑ च। तदे॒वानां॑ प॒रिषू॑त॒म्। अथो॑ यथा
 वस्य॑से प्र॒तिप्रो॑च्याहे॒दङ्कि॑रि॒ष्यामी॑ति। ए॒वमे॒व तद॑ध्व॒र्युर्दे॒वेभ्यः॑
 प्र॒तिप्रो॑च्य॑ ब॒र्हिर्दा॑ति। आ॒त्मनो॑ऽहि॒सा॒यै। याव॑तः
 स्त॒म्बान्प॑रिदि॒शेत्। यत्तेषा॑मु॒च्छि॒ष्यात्। अति॑ तद्य॒ज्ञस्य॑
 रेच॑येत्। एक॑ स्त॒म्बं प॑रिदि॒शेत्। त॒ सर्व॑न्दा॒यात्॥१०॥

य॒ज्ञस्या॑न॒तिरे॑का॒य। व॒र्षवृ॑द्ध॒मसी॑त्या॒ह। व॒र्षवृ॑द्धा वा
 ओष॑धयः। दे॒व॒ब॒र्हि॒रित्या॑ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति।
 मा त्वा॒ऽन्व॒ङ्गा ति॒र्यगि॑त्या॒हाहि॑सा॒यै। प॒र्व ते
 रा॒ध्यास॑मि॒त्याह॒र्यै। आ॒च्छे॒त्ता ते मा रि॑ष॒मित्या॑ह।
 नास्या॒त्मनो॑ मी॒यते। य ए॒वं वेद॑॥११॥

दे॒व॒ब॒र्हिः श॒तव॑ल्शं वि॒रोहे॑त्या॒ह। प्र॒जा वै ब॒र्हिः।

प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। स॒हस्र॑वल्शा॒ वि व॑यः॒ रुहे॑मेत्या॒ह।
 आ॒शिषं॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते। पृथि॒व्याः संपृ॑चः पा॒हीत्या॑ह॒
 प्रति॑ष्ठित्यै। अयु॑ङ्गायु॒ङ्गान्मु॑ष्टीलु॑नोति। मि॒थुन॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै।
 सु॒सम्भृ॑तां त्वा॒ सम्भ॑रामीत्या॒ह। ब्रह्म॑णै॒वैन॒त्सम्भ॑रति॥१२॥

अदि॑त्यै रा॒स्नाऽसी॑त्या॒ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या
 ए॒वैन॒द्रास्ना॑ करोति। इन्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑न॒मित्या॑ह। इन्द्रा॒णी वा
 अग्रे॑ दे॒वता॑ना॒ः सम॑न॒ह्यता॑ साऽऽध्ना॑त्। ऋ॒द्ध्यै स॒न्नह॑ति।
 प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जाना॑म॒परा॑वापाय। तस्मा॒त्स्वाव॑सन्तताः
 प्र॒जा जा॑यन्ते॥१३॥

पू॒षा ते॑ ग्र॒न्थिङ्ग॑श्चा॒त्वित्या॑ह। पु॒ष्टिमे॒व यज॑माने दधाति।
 स ते॒ मा॒स्थादि॑त्या॒हाहि॑सायै। प॒श्चात्प्रा॑श्चमु॒पगू॑हति।
 प॒श्चाद्वै प्रा॒चीन॑ः॒ रेतो॑ धीयते। प॒श्चादे॒वास्मै॑ प्रा॒चीन॑ः॒ रेतो॑
 दधाति। इन्द्र॑स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मु॒द्यच्छु॑ इत्या॒ह। इन्द्रि॒यमे॒व
 यज॑माने दधाति। बृह॒स्पते॑र्मूर्धा॒ हरा॑मीत्या॒ह। ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑
 बृह॒स्पतिः॑॥१४॥

ब्रह्म॑णै॒वैन॑द्धरति। उ॒र्वन्तरि॑क्ष॒मन्वि॑हीत्या॒ह गत्यै॑। दे॒वङ्ग॑म॒सीत्या॑ह।
 दे॒वाने॒वैन॑द्रमयति। अन॑धः सादयति। गर्भा॑णान्धृत्या॒
 अप्र॑पादाय। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व॒ नि
 द॑धाति। उ॒परी॑व॒ हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑
 सम॑ष्ट्यै॥१५॥

संयोनित्वायं स्वधाकृताऽसीत्याह दायद्वेदं भरति जायन्ते बृहस्पतिः समंष्ट्रैः॥२॥ [२]

पूर्वेद्युरिध्माबृहः करोति। यज्ञमेवारभ्यं गृहीत्वोपवसति। प्रजापतिर्यज्ञमसृजत। तस्योखे अंस्रं सेताम्। यज्ञो वै प्रजापतिः। यत्सान्नाय्योखे भवतः। यज्ञस्यैव तदुखे उपदधात्यप्रंस्रं साय। शुन्धध्वन्द्वेव्याय कर्मणे देवयज्याया इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। मातरिश्वनो घर्मोऽसीत्याह॥१६॥

अन्तरिक्षं वै मातरिश्वनो घर्मः। एषां लोकानां विधृत्यै। द्यौरसि पृथिव्यसीत्याह। दिवश्च ह्येषा पृथिव्याश्च सम्भृता। यदुखा। तस्मादेवमाह। विश्वधाया असि परमेण धाम्नेत्याह। वृष्टिर्वै विश्वधायाः। वृष्टिमेवावरुन्धे। दृहंस्व मा हारित्याह धृत्यै॥१७॥

वसूनां पवित्रमसीत्याह। प्राणा वै वसवः। तेषां वा एतद्भागधेयम्। यत्पवित्रम्। तेभ्यं एवैनंत्करोति। शतधारं सहस्रधारमित्याह। प्राणेष्वेवायुर्दधाति सर्वत्वायं। त्रिवृत्पलाशशाखायान्दर्भमयं भवति। त्रिवृद्वै प्राणः। त्रिवृतमेव प्राणं मध्यतो यजमाने दधाति॥१८॥

सौम्यः पूर्णः संयोनित्वायं। साक्षात्पवित्रन्दर्भाः। प्राख्सायमधिनि दधाति। तत्प्राणापानयो रूपम्। तिर्यक्प्रातः। तद्दर्शस्य रूपम्। दार्श्यं ह्येतदहं। अन्नं वै चन्द्रमाः। अन्नं

प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स
इत्याहुं प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतः
स्वाहाकृतः स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य
विप्रुषो भागधेयम्। अग्नये बृहते नाकायेत्याहुं। नाकमेवाग्निं
भागधेयेन समर्धयति। स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याहुं।
द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥२०॥

पवित्रवत्यानयति। अपाञ्चैवौषधीनां च रसः सः सृजति।
अथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। अन्वारभ्य वाचं
यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। धारयन्नास्ते। धारयन्त इव हि
दुहन्ति। कामधुक्ष इत्याहातृतीयस्यै। त्रय इमे लोकाः।
इमानेव लोकान्यजमानो दुहे॥२१॥

अमूमिति नाम गृह्णाति। भद्रमेवासाङ्कर्मा विष्करोति।
सा विश्वायुः सा विश्वव्यचाः सा विश्वकर्मेत्याहुं।
इयं वै विश्वायुः। अन्तरिक्षं विश्वव्यचाः। असौ
विश्वकर्मा। इमानेवैतामिलोकान् यथापूर्वन्दुहे। अथो
यथा प्रदात्रे पुण्यमाशास्ते। एवमेवेना एतदुपस्तौति।
तस्मात्प्रादादित्युन्नीय वन्दमाना उपस्तुवन्तः पशून्दुहन्ति॥२२॥

बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हविरिति वाचं विसृजते।
यथादेवतमेव प्रसौति। दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्यै।

त्रिरा॑ह। त्रिष॑त्या हि दे॒वाः। अवा॑चं य॒मोऽन॑न्वार॒भ्योत्तराः॑।
अप॑रिमितमे॒वाव॑ रुन्धे। न दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्। अ॒ग्नि॒वद्वे
दा॑रुपा॒त्रम्। यद्दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्॥२३॥

या॒तया॑म्ना ह॒विषा॑ यजेत। अथो॒ खल्वा॑हुः। पु॒रोडा॑श॒मुखानि॑
वै ह॒वी॒ऋषि॑। नेत॒ इतः॑ पु॒रोडा॑श॒ऋ॒विषो॑ या॒मोऽस्तीति॑।
का॒र्ममे॒व दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्। शू॒द्र ए॒व न दु॑ह्यात्। अ॒सतो॑
वा ए॒ष स॒म्भूतः॑। यच्छू॒द्रः। अ॒ह॒विरे॒व तदि॒त्याहुः॑। यच्छू॒द्रो
दो॒ग्धीति॑॥२४॥

अ॒ग्नि॒होत्र॑मे॒व न दु॑ह्याच्छू॒द्रः। तद्धि॒ नोत्पु॑नन्ति। य॒दा खलु॑ वै
प॒वित्र॑म॒त्येति॑। अथ॒ तद्धि॒ विरि॑ति। स॒म्पृच्य॑ध्वमृतावरी॒रित्या॑ह।
अ॒पाश्चै॒वौष॑धीनां च॒ रस॑ः स॒ऋ॒जति॑। तस्मा॑द॒पाश्चै॒वौष॑धीनां
च॒ रस॑मुप॒जीवामः॑। म॒न्द्रा धन॑स्य सा॒तय॑ इत्या॑ह। पु॒ष्टिमे॒व
यज॑माने दधाति। सोमे॑न॒ त्वात॑न॒च्मीन्द्रा॑य॒ दधी॒त्याह॑॥२५॥

सोम॑मे॒वैन॑त्करोति। यो वै सोम॑ भक्षयित्वा। स॒व॒त्सर॑ः
सोम॑न्न पिब॑ति। पु॒न॒र्भक्ष्यो॑ऽस्य सोमपी॒थो भ॑वति। सोमः
खलु॑ वै सा॑न्नाय्यम्। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सा॑न्नाय्यं पिब॑ति।
अ॒पुन॑र्भक्ष्यो॑ऽस्य सामपी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॒नापि॑ दध्यात्।
यन्मृ॒न्मयो॑नापि॒दध्यात्। पि॒तृदे॒वत्य॑ः स्यात्॥२६॥

अ॒य॒स्पात्रे॑ण वा दा॒रुपा॒त्रेण॑ वाऽपि॑ दधाति। तद्धि॒ सदे॑वम्।
उ॒द॒न्वद्भव॑ति। आपो॒ वै र॑क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑साम॒प॒हत्यै॑। अ॒द॒स्तम॑सि॒
विष्णा॑वे त्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञायै॒वैन॑दद॒स्तं करो॑ति।

विष्णो॑ ह॒व्यः र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गु॒प्त्यै॑। अ॒न॒धः सा॒दय॑ति।
 गर्भा॑णा॒न्ध॒त्या अ॒प्र॒पा॒दाय॑। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑म॒प्र॒पा॒दुकाः।
 उ॒प॒री॒व नि॒द॒धाति॑। उ॒प॒री॒व हि सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑
 लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै॑॥२७॥

असीत्याह धृत्यै यजमाने दधात्यजांमित्राय स्थापयति दुहे दुहन्ति दुह्यादोग्धीति दधीत्याह
 स्यात्सादयति पञ्च च॥३॥ [३]

क॒र्म॒णे वा॒न्दे॒वेभ्यः॑ श॒केय॑मि॒त्याह॒ श॒क्त्यै॑। य॒ज्ञस्य॑ वै
 स॒न्त॑ति॒मनु॑ प्र॒जाः प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ सन्ता॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॑
 वि॒च्छि॒त्ति॒मनु॑ प्र॒जाः प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ वि॒च्छि॒द्यन्ते॑। य॒ज्ञस्य॑
 स॒न्त॑ति॒रसि॑ य॒ज्ञस्य॑ त्वा स॒न्त॑त्यै स्तृ॒णामि॑ स॒न्त॑त्यै त्वा
 य॒ज्ञस्ये॒त्याह॑व॒नीया॑त्स॒न्त॑नोति। यज॑मानस्य प्र॒जायै॑ प॒शूना॑
 स॒न्त॑त्यै। अ॒पः प्र॑ण॒यति॑। श्र॒द्धा वा आ॒पः। श्र॒द्धा॒मे॒वार॒भ्य॑
 प्र॒णीय॑ प्र॒च॑रति। अ॒पः प्र॑ण॒यति॑। य॒ज्ञो वा आ॒पः॥२८॥

य॒ज्ञमे॒वार॒भ्य॑ प्र॒णीय॑ प्र॒च॑रति। अ॒पः प्र॑ण॒यति॑। व॒ज्रो वा
 आ॒पः। व॒ज्रमे॒व भ्रातृ॑व्येभ्यः प्र॒हृत्य॑ प्र॒णीय॑ प्र॒च॑रति। अ॒पः
 प्र॑ण॒यति॑। आ॒पो वै र॑क्षो॒घ्नीः। र॑क्ष॒साम॑प॒हत्यै॑। अ॒पः प्र॑ण॒यति॑।
 आ॒पो वै दे॒वानां॑ प्रि॒यन्धाम॑। दे॒वाना॑मे॒व प्रि॒यन्धाम॑ प्र॒णीय॑
 प्र॒च॑रति॥२९॥

अ॒पः प्र॑ण॒यति॑। आ॒पो वै सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वार॒भ्य॑ प्र॒णीय॑
 प्र॒च॑रति। वे॒षाय॑ त्वे॒त्याह॑। वे॒षाय॑ ह्ये॒नदा॑द॒त्ते। प्र॒त्युष्ट॑ र॒क्षः
 प्र॒त्युष्टा॑ अ॒रा॒तय॑ इ॒त्याह॑। र॑क्ष॒साम॑प॒हत्यै॑। धू॒रसी॑त्याह॑। ए॒ष

वै धुर्योऽग्निः। तं यदनुपस्पृश्यातीयात्॥३०॥

अध्वर्युं च यजमानं च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति। अध्वर्योश्च
यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्व
यं वयं धूर्वाम् इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यश्चैव धूर्वति।
यश्चैनन्धूर्वति। तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वन्देवानामसि
सस्त्रितमं पप्रितमं जुष्टतमं वह्नितमन्देवहूतममित्याह।
यथायजुरेवैतत्॥३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। दृ२हस्व मा ह्वारित्याह
धृत्यै। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्ष इत्याह मित्रत्वाय। मा भेर्मा
संविक्था मा त्वा हि२सिषमित्याहाहि२सायै। यद्वै किं च
वातो नाभि वाति। तत्सर्वं वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह।
अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह
प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यु आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। अग्नये जुष्टं निर्वपामीत्याह। अग्नय एवेनां जुष्टं
निर्वपति। त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै।
तूष्णीञ्चतुर्थम्। अपरिमितमेवावरुन्धे। स एवमेवानुपूर्व२
हवी२षि निर्वपति॥३३॥

इदन्देवानामिदमु नः सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फात्यै त्वा
नारात्या इत्याह गुप्त्यै। तमसीव वा एषोऽन्तश्चरति।

यः प॑री॒णहि॑। सु॒व॑र॒भि वि ख्ये॑षं वै॒श्वान॒र॒अ॒योति॒रित्या॑ह।
 सु॒व॑रे॒वाभि वि प॑श्यति वै॒श्वान॒र॒अ॒योतिः॑। द्या॒वापृ॑थि॒वी ह॒विषि॑
 गृही॒त उद॑वेपेताम्। दृ॒५ह॑न्ता॒न्दुर्या द्या॒वापृ॑थि॒व्योरित्या॑ह।
 गृ॒हाणा॒न्द्या॒वापृ॑थि॒व्योर्धृत्यै॑। उ॒र्वन्त॑रि॒क्षम॒न्विही॒त्याह॑ गत्यै॑।
 अदि॒त्यास्त्वो॒पस्थे॑ सादया॒मीत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या
 ए॒वैन॑दु॒पस्थे॑ सादयति। अ॒ग्रे ह॒व्य५ र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गुत्यै॑॥३४॥

यज्ञो वा आपो धामं प्रणीय प्रचरत्यतीयादेतद्वाहुभ्यामित्याह हवी५षि निर्वपति गत्यै चत्वारि च॥४॥

[४]

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। सोऽपः॑। अ॒भ्य॑ग्नियत। तासां॑ यन्मे॒ध्यं
 य॒ज्ञिय॑५ सदे॒वमासी॑त्। तदपोद॑क्रामत्। ते द॒र्भा अ॑भवन्।
 यद्द॒र्भैर॑प उ॒त्पुना॑ति। या ए॒व मे॒ध्या य॒ज्ञियाः सदे॒वा आपः॑।
 ताभि॑रे॒वैना॒ उत्पु॑नाति। द्वा॒भ्यामु॒त्पुना॑ति॥३५॥

द्वि॒पाद्यज॑मानः प्र॒ति॑ष्ठित्यै। दे॒वो वः॑ स॒वितो॑त्पु॒नात्वि॒त्याह॑।
 स॒वितृ॑प्र॒सूत ए॒वैना॒ उत्पु॑नाति। अ॒च्छि॑द्रेण प॒वित्रे॑णेत्या॑ह।
 अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽच्छि॑द्रं प॒वित्रम्॑। तेनै॒वैना॒ उत्पु॑नाति।
 व॒सोः सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑रित्या॑ह। प्रा॒णा वा आपः॑। प्रा॒णा
 व॒सवः॑। प्रा॒णा र॒श्मयः॑॥३६॥

प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्त्सं पृ॑णक्ति। सा॒वि॒त्रि॒यर्चा। स॒वि॒तृप्र॑सूतं
 मे क॒र्मास॑दि॒ति। स॒वि॒तृप्र॑सूतमे॒वास्य॑ कर्म भवति। प॒च्छो
 गा॑य॒त्रिया॑ त्रि॒ष्वमृ॑द्ध॒त्वाय॑। आपो॑ दे॒वीर॑ग्रेपु॒वो अ॒ग्रेगु॒व
 इत्या॑ह। रू॒पमे॒वासा॑मे॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे। अ॒ग्रं इ॒मं य॒ज्ञं

नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव यज्ञं नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्॥ ३७ ॥

युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्यं इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासामेतत्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह। तेनापः प्रोक्षिताः। अग्नये वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नीषोमभ्यामित्याह। यथादेवतमेवैनान्प्रोक्षति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥ ३८ ॥

अथो रक्षसामपंहत्यै। शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अवधूतं रक्षोऽवधूता आरातय इत्याह। रक्षसामपंहत्यै। अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयं वा अदितिः॥ ३९ ॥

अस्या एवैनत्त्वचं करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा मृगं ग्राहुकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरध्यवहन्ति। यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय॥ ४० ॥

अधिषवणमसि वानस्पत्यमित्याह। अधिषवणमेवैनत्करोति। प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह सयत्वाय। अग्नेस्तनूरसीत्याह।

अग्ने॒र्वा ए॒षा त॒नूः। यदोष॑धयः। वा॒चो वि॒सर्ज॑न॒मित्या॑ह।
य॒दा हि प्र॒जा ओष॑धीनाम॒श्नन्ति॑। अथ॒ वाचं॒ वि॒सृ॑जन्ते।
दे॒ववी॑तये त्वा गृ॒ह्णामी॑त्याह॥४१॥

दे॒वता॑भिरे॒वैन॑त्सम॑र्धयति। अ॒द्रि॒रसि॑ वा॒नस्प॑त्य इत्या॑ह।
ग्रा॒वा॒णमे॒वैन॑त्करोति। स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यः सु॑शमि॒
शमि॑ष्वेत्या॑ह शान्त्यै॑। हवि॑ष्कृ॒देही॑त्याह। य ए॒व दे॒वाना॑ः
हवि॑ष्कृतः। तान् ह॒यति॑। त्रि॒ह्वयति॑। त्रिष॑त्या हि दे॒वाः।
इष॑माव॒दोर्ज॑माव॒देत्या॑ह॥४२॥

इष॑मे॒वोर्जं॑ यज॑माने दधाति। द्यु॒मद्व॑दत व॒यः स॑ङ्घा॒तं
जे॒ष्मेत्या॑ह भ्रातृ॒व्याभि॑भूत्यै। मनोः॑ श्र॒द्धादे॑वस्य॒ यज॑मानस्यासुर॒घ्नी
वाक्। य॒ज्ञायु॑धेषु प्रवि॑ष्टाऽऽसीत्। तेऽसु॑रा याव॑न्तो
य॒ज्ञायु॑धाना॒मुद्व॑दतामुपाशृ॑ण्वन्। ते परा॑भवन्। तस्मा॒त्स्वानां॑
म॒ध्येऽव॑साय॒ यजे॑त। याव॑न्तोऽस्य॒ भ्रातृ॑व्या य॒ज्ञायु॑धाना॒मुद्व॑दतामुपशृ॑ण्वन्
ते परा॑ भवन्ति। उ॒च्चैः स॒माह॑न्त॒ वा आ॑ह विजि॑त्यै॥४३॥

वृ॒ङ्क्ष्व॑ ए॒षामि॑न्द्रि॒यं वी॑र्यम्। श्रेष्ठं॑ ए॒षां भ॑वति। व॒र्षवृ॑द्धमसि॒
प्रति॑ त्वा व॒र्षवृ॑द्धं वे॒त्त्वित्या॑ह। व॒र्षवृ॑द्धा वा ओष॑धयः।
व॒र्षवृ॑द्धा इ॒षीकाः॑ समृ॑द्धौ। य॒ज्ञः रक्षा॑स्यनु प्रावि॑शन्।
तान्य॒स्त्रा प॑शुभ्यो॑ नि॒रवा॑दयन्त। तुषै॒रोष॑धीभ्यः। परा॑पूतः
रक्षः॑ परा॑पूता अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒पह॑त्यै॥४४॥

रक्ष॑सां भा॒गोऽसी॑त्याह। तुषै॒रेव॒ रक्षा॑सि नि॒रव॑दयते। अप॒

उपस्पृशति मेध्यत्वाय॑। वा॒युर्वो॑ विवि॑न॒क्तित्या॑ह। प॒वित्रं॑ वै
वा॒युः। पु॒नात्ये॑वैनान्। अ॒न्तरि॑क्षादिव॒ वा ए॒ते प्रस्क॑न्दन्ति।
ये शूर्पा॑त्। दे॒वो वः॑ सवि॒ता हि॑र॒ण्यपा॑णिः प्र॒तिगृ॑ह्णा॒त्वित्या॑ह
प्र॒तिष्ठि॑त्यै। ह॒विषोऽस्क॑न्दाय। त्रिष्फ॒लीकर्त्त॑वा आ॒ह।
त्र्या॑वृद्धि॒ यज्ञः॑। अथो॑ मेध्य॒त्वाय॑॥ ४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनाति रश्मयो नयन्त्यग्रे यज्ञपतिं यज्ञोऽदितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वदेत्याह विजित्या
अपंहत्या अस्कन्दाय त्रीणि च॥ ५॥ [५]

अव॑धूत॒ः रक्षोऽव॑धूता॒ अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै।
अदि॑त्या॒स्त्वग॒सीत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैन॑त्त्वचं
करोति। प्र॒ति त्वा पृ॑थि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह प्र॒तिष्ठि॑त्यै।
पु॒रस्ता॑त्प्र॒तीची॑न॒ग्रीव॑मु॒त्तर॑लो॒मोप॑स्तृणाति मेध्य॒त्वाय॑।
तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यञ्चः॑ प॒शवो॑ मेध॒मुप॑तिष्ठन्ते। तस्मा॑त्प्र॒जा
मृ॒गं ग्रा॑हु॒काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त॥ ४६॥

कृ॒ष्णो रू॒पं कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजिने ह॒विर॑धि॒पिन॑ष्टि।
य॒ज्ञादे॒व तद्य॑ज्ञं प्रयु॑ङ्के। ह॒विषोऽस्क॑न्दाय। द्यावा॑पृथि॒वी
स॒हास्ता॑म्। ते श॑म्यामा॒त्रमे॒कम॑ह॒र्व्येता॑ः श॑म्यामा॒त्रमे॒कम॑हः।
दि॒वः स्क॑म्भ॒निर॑सि॒ प्रति॑ त्वाऽदि॑त्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह।
द्यावा॑पृथि॒व्योर्वी॑त्यै। धि॒षणा॑ऽसि पर्व॒त्या प्रति॑ त्वा दि॒वः
स्क॑म्भ॒निर्वे॒त्त्वित्या॑ह। द्यावा॑पृथि॒व्योर्वि॑धृत्यै॥ ४७॥

धि॒षणा॑ऽसि पा॒र्वते॒यी प्रति॑ त्वा पर्व॒तिर्वे॒त्त्वित्या॑ह।
द्यावा॑पृथि॒व्योर्धृ॑त्यै। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इत्या॑ह

प्रसू॒त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॒मित्या॑ह। अ॒श्विनौ॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामित्या॑ह॒ यत्यै॑। अधि॑वपा॒मीत्या॑ह।
य॒थादे॒वत॑मे॒वैनान॑धि॒ वपति॑। धा॒न्यम॑सि धिनु॒हि दे॒वानित्या॑ह।
ए॒तस्य॒ यजु॑षो वी॒र्येण॑॥४८॥

याव॑देका॑ दे॒वता॑ का॒मय॑ते॒ याव॑देका॑। ताव॑दाहु॒तिः प्र॑थते। न हि
तद॑स्ति। यत्ताव॑दे॒व स्यात्। याव॑ञ्जुहोति॑। प्रा॒णाय॑ त्वाऽपा॒नाय॑
त्वेत्या॑ह। प्रा॒णाने॒व यज॑माने दधाति। दी॒र्घाम॑नु प्र॒सि॑ति॒मायु॑षे
धा॒मित्या॑ह। आ॒युरे॒वास्मि॑न्दधाति। अ॒न्तरि॑क्षादि॒व वा ए॒तानि॑
प्रस्क॑न्दन्ति। या॒नि दृ॒षदः॑। दे॒वो वः॑ सवि॒ता हि॑र॒ण्यपा॑णिः
प्रति॑गृह्णा॒त्वित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। ह॒विषो॑ऽस्क॑न्दाय। अस॑वप॒न्ती
पि॒ष्पा॒णूनि॑ कुरु॒तादि॒त्याह॑ मे॒ध्यत्वा॑य॥४९॥

निला॑यत् विधृत्यै वी॒र्येण॑ स्कन्दन्ति च॒त्वारि॑ च॥६॥ [६]

धृ॒ष्टि॑रसि॒ ब्रह्म॑ य॒च्छे॒त्याह॑ धृत्यै॑। अपा॑ग्नेऽग्नि॒मामा॑दं जहि
निष्क्र॑व्याद॒ऽसे॒धा दे॒वय॑जं व॒हेत्या॑ह। य ए॒वामा॑त्क्र॒व्यात्।
तम॑प॒हत्य॑। मे॒ध्येऽग्नौ॑ क॒पाल॑मुप॑दधाति। निर्द॑ग्ध॒ऽ
रक्षो॑ निर्द॑ग्धा अ॒रा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्षा॑ऽस्ये॒व निर्द॑हति।
अ॒ग्निव॑त्युप॑दधाति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के ज्योति॑र्धत्ते। अ॒ङ्गा॑र॒मधि॑
वर्त॑यति॥५०॥

अ॒न्तरि॑क्ष ए॒व ज्योति॑र्धत्ते। आ॒दि॒त्यमे॒वामुष्मि॑ल्लो॒के
ज्योति॑र्धत्ते। ज्योति॑ष्मन्तोऽस्मा इ॒मे लो॒का भ॑वन्ति। य ए॒वं

वेदं ध्रुवमसि पृथिवीं दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। पृथिवीमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति॑।
धृ॒त्रम॑स्यन्तरिक्षं दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। अन्तरिक्षमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति॑।
ध॒रुण॑मसि दिवं दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। दिवमेवैतेन दृ॒ष्ट॒हति॑॥५१॥

ध॒र्मा॑सि दि॒शो दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। दि॒श ए॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑।
इ॒माने॒वैतैर्लो॒कान्दृ॑ष्ट॒हति॑। दृ॒ष्ट॒हन्तेऽस्मा॑ इ॒मे लो॒काः प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑। य ए॒वं वेदं॑ त्री॒ण्यग्रे॑ क॒पाला॒न्युप॑दधाति। त्रयं इ॒मे
लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॒माप्त्यै॑। ए॒कम॑ग्रे क॒पालमु॑प दधाति।
ए॒कं वा अ॒ग्रे क॒पालं॑ पु॒रुष॑स्य स॒म्भव॑ति॥५२॥

अथ॒ द्वे। अथ॒ त्रीणि॑। अथ॒ चत्वारि॑। अथाष्टौ।
तस्मा॑द॒ष्टाक॑पालं पु॒रुष॑स्य शि॒रः। यदे॒वं क॒पाला॒न्युप॑दधाति।
य॒ज्ञो वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑ति॒ः स॒ऽस्क॑रोति।
आ॒त्मान॑मे॒व तत्स॑ऽस्क॑रोति। त॒ः स॑ऽस्कृ॒तमा॒त्मानम्॑॥५३॥

अ॒मुष्मि॑ल्लो॒केऽनु॑ परैति। यद॒ष्टावु॑प॒दधा॑ति। गा॒य॒त्रिया॑
तत्स॒म्मित॑म्। यन्न॒वं। त्रि॒वृता॒ तत्। यद्व॑शं। वि॒राजा॒ तत्।
यदे॒काद॑श। त्रि॒ष्टुभा॒ तत्। यद्वा॑दश॥५४॥

जग॑त्या॒ तत्। छ॒न्दः स॒म्मितानि॑ स उ॒प॒दध॑त्क॒पाला॑नि।
इ॒माल्लो॑कान॒नुपूर्व॑न्दि॒शो वि॑धृत्यै दृ॒ष्ट॒हति॑। अथायुः
प्रा॒णान्प्र॒जां प॒शून् यज॑माने दधाति। स॒जा॒तान॑स्मा
अ॒भितो॑ बहु॒लान्क॑रोति। चि॒तः स्वे॒त्याह॑। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्।
भृ॒गूणा॑मङ्गि॒रसान्त॑प॒सा तप्य॑ध्व॒मित्या॑ह। दे॒वता॑नामे॒वैना॑नि
तप॑सा तपति। तानि॒ ततः॑ स॒ऽस्थि॑ते। यानि॒ घ॒र्मे

क॒पाला॑न्युपचि॒न्वन्ति॑ वे॒धस॒ इति॑ चतु॑ष्पदय॒र्चा वि मु॑ञ्चति।
चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्ठात्प्रति॑ तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवंमेवैतेन दृ॒हति॑ सु॒म्भव॑ति त॒ स॒ संस्कृत॑मात्मानन्द्वाद॒श स॒ंस्थिते॑ त्रीणि॑ च॥७॥ [७]

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इत्या॑ह प्रसू॒त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॑ह।
अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह
यत्यै॑। सं व॑पा॒मीत्या॑ह। य॒थादे॒वतमे॒वैनानि॑ संव॑पति।
समा॑पो अ॒द्विर॑ग्मत॒ समो॑ष॒धयो रसे॑नेत्या॑ह। आपो॒ वा
ओष॑धीर्जि॒न्वन्ति॑। ओष॑धयोऽपो जि॒न्वन्ति॑। अ॒न्या वा
ए॒तासा॑म॒न्या जि॒न्वन्ति॑॥५६॥

तस्मा॑दे॒वमा॑ह। स॒ रे॒वती॒र्जग॑तीभि॒र्मधु॑मती॒र्मधु॑मतीभिः
सृ॒ज्यध्व॑मित्या॑ह। आपो॒ वै रे॒वतीः॑। प॒शवो॑ जग॑तीः।
ओष॑धयो मधु॑मतीः। आप॒ ओष॑धीः प॒शून्। ताने॑वास्मा॒
एक॑धा स॒ सृ॒ज्य। मधु॑मतः करोति। अ॒द्भ्यः परि॑ प्रजा॑ताः
स्थ॒ सम॑द्भिः पृ॒च्यध्व॑मिति॑ प॒र्याप्ला॑वयति। यथा॒ सुवृ॑ष्ट
इ॒माम॑नुवि॒सृत्य॑॥५७॥

आप॒ ओष॑धीर्म॒हय॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। जन॑यत्यै
त्वा॒ संयौ॑मीत्या॑ह। प्र॒जा ए॒वैतेन॑ दा॒धार। अ॒ग्न्यै
त्वाऽग्री॑षोमा॒भ्या॑मित्या॑ह व्यावृ॑त्यै। म॒खस्य॑ शिरोऽसीत्या॑ह।
य॒ज्ञो वै म॒खः। तस्यै॒तच्छि॑रः। यत्पु॑रोडा॒शः। तस्मा॑दे॒वमा॑ह॥५८॥

घ॒र्मोऽसि॑ वि॒श्वायु॑रित्या॑ह। वि॒श्वमे॒वायु॑र्यज॑माने दधाति। उ॒रु
प्र॑थस्वो॒रु ते॑ य॒ज्ञप॑तिः प्रथता॒मित्या॑ह। यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑

प॒शुभिः॑ प्रथयति। त्वचं॑ गृह्णी॒ष्वेत्या॑ह। सर्व॑मे॒वैन॒ः सत॑नुं
करोति। अथाप आ॒नीय॒ परि॑मार्ष्टि। मा॒ः स ए॒व तत्त्वचं॑
दधाति। तस्मा॑त्त्व॒चा मा॒ः सं छ॒न्नम्। घ॒र्मो वा ए॒षोऽशा॑न्तः
॥५९॥

अ॒र्धमा॒सेऽर्ध॑मासे प्रवृ॑ज्यते। यत्पु॑रो॒डाशः॑। स ई॒श्वरो
यज॑मानः शु॒चा प्र॒दहः॑। पर्य॑ग्नि करोति। प॒शुमे॒वैन॑मकः।
शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः।
अथो रक्ष॑सामप॑हत्यै। अ॒न्तरि॑तः रक्षो॒ऽन्तरि॑ता अ॒रातय॑
इत्या॑ह॥६०॥

रक्ष॑साम॒न्तरि॑हत्यै। पु॒रोडा॑शं वा अधि॑श्रितः रक्षा॑स्यजिघा॑सन्।
दिवि॑ नाको॒ नामा॒ग्नी र॑क्षो॒हा। स ए॒वास्मा॒द्रक्षा॑स्यपा॑हन्।
दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता श्र॑पय॒त्वित्या॑ह। सवि॒तृप्र॑सूत ए॒वैन॑ः
श्रपयति। व॒र्षि॑ष्ठे अधि॑ नाक॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सामप॑हत्यै।
अ॒ग्निस्ते॑ त॒नुवं मा॑ऽति॒धागि॑त्या॒हाऽन॑तिदाहाय। अ॒ग्ने ह॒व्यः
रक्ष॑स्वेत्या॑ह गु॒प्त्यै॥६१॥

अवि॑दहन्तः श्रपय॑तेति॒ वाचं॑ वि॒सृज॑ते। य॒ज्ञमे॒व
ह॒वीःष्य॑भि॒व्याहृत्य॑ प्रत॑नुते। पु॒रोरु॑च॒मवि॑दाहाय श्रु॒त्यै
करोति। म॒स्तिष्को॒ वै पु॑रो॒डाशः॑। तं यन्नाभि॑ वा॒सये॑त्।
आ॒विर्म॒स्तिष्कः॑ स्यात्। अ॒भिवा॑सयति। तस्मा॑द्बु॒हा
म॒स्तिष्कः॑। भस्म॑ना॒ऽभिवा॑सयति। तस्मा॑न्मा॒ः सेना॑स्थि

छुन्नम्॥६२॥

वेदेनाभिवांसयति। तस्मात्केशैः शिरश्छुन्नम्। अखलतिभावुको भवति। य एवं वेद। पशोर्वै प्रतिमा पुरोडाशः। स नायजुष्कमभिवास्यः। वृथैव स्यात्। ईश्वरा यजमानस्य पशवः प्रमेतोः। सं ब्रह्मणा पृच्यस्वेत्याह। प्राणा वै ब्रह्म॥६३॥

प्राणाः पशवः। प्राणैरेव पशून्सम्पृणक्ति। न प्रमायुका भवन्ति। यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा पशवः पुरीषम्। यदेवमभिघारयति। यजमानमेव प्रजया पशुभिः समर्धयति। देवा वै हविर्भृत्वाऽब्रुवन्। कस्मिन्निदं म्रक्ष्यामह इति। सोऽग्निरब्रवीत्॥६४॥

मयि तनूः सं निधध्वम्। अहं वस्तं जनयिष्यामि। यस्मिन्म्रक्ष्यध्व इति। ते देवा अग्नौ तनूः सन्न्यदधत। तस्मादाहुः। अग्निः सर्वा देवता इति। सोऽङ्गारेणापः। अभ्यंपातयत्। तत एकतोऽजायत। स द्वितीयमभ्यंपातयत्॥६५॥

ततो द्वितोऽजायत। स तृतीयमभ्यंपातयत्। ततस्त्रितोऽजायत। यदद्ध्योऽजायन्त। तदाप्यानामाप्यत्वम्। यदात्मभ्योऽजायन्त। तदात्म्यानामात्म्यत्वम्। ते देवा आप्येष्वमृजत। आप्या अमृजत सूर्याभ्युदिते। सूर्याभ्युदितः सूर्याभिनिमृक्ते॥६६॥

सूर्याभिनिमृक्तः कुनखिनि। कुनखी श्यावदति। श्यावदन्नग्रदिधिषौ। अग्रदिधिषुः परिवित्ते। परिवित्तो

वीर॒हणि॑। वी॒रहा॑ ब्र॒ह्मह॑णि। तद्व॒ह्मह॑णं नात्य॑च्यवत।
अ॒न्तर्वे॑दि नि॒नय॑त्यवरु॒द्धौ। उ॒ल्मुके॑ना॒भि गृ॑ह्णाति श्रु॒तत्वाय॑।
श्रु॒तका॑मा इव॒ हि दे॒वाः॥६७॥

अ॒न्या जि॑न्वन्त्यनु॒ विसृ॑त्यैवमा॒हाशा॑न्त आह॒ गुन्यै॑ छु॒न्नं ब्र॒ह्माब्र॑वीद्वितीयम॒भ्य॑पातय॒त्सूर्या॑भिनि॒म्रुक्ते
दे॒वाः॥८॥

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इति॑ स्प्यमाद॑त्ते प्रसू॑त्यै।
अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यु
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्या॑मित्या॒ह य॒त्यै। आद॑द् इन्द्र॒स्य
बा॒हुर॑सि॒ दक्षि॑ण॒ इत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति।
स॒हस्र॑भृष्टिः श॒ततै॑जा॒ इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॑तन्महि॒मानं॑
व्याच॑ष्टे। वा॒युर॑सि ति॒ग्मतै॑जा॒ इत्या॑ह। तेजो॒ वै वा॒युः॥६८॥

तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। वि॒षाद्वे॒ नामा॑सुर आसीत्। सोऽ॒बिभे॑त्।
य॒ज्ञेन॑ मा दे॒वा अ॒भिभ॑विष्यन्तीति। स पृ॒थि॒वीम॒भ्य॑वमीत्।
सा मे॒ध्याऽभ॑वत्। अथो॒ यदिन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। तस्य॒
लोहि॑तं पृथि॒वीमनु॑ व्य॒धाव॑त्। सा मे॒ध्याऽभ॑वत्। पृथि॒वि
दे॒वय॑जनीत्या॒ह॥६९॥

मे॒ध्यामे॒वैनां॑ दे॒वय॑जनीं करोति। ओष॑ध्यास्ते मूलं॒ मा
हि॑सि॒षमि॑त्या॒ह। ओष॑धीनामहि॑सायै। व्र॒जं ग॑च्छ
गो॒स्थान॑मित्या॒ह। छ॒न्दांसि॑ वै व्र॒जो गो॒स्थानः॑।
छ॒न्दांस्ये॒वास्मै॑ व्र॒जं गो॒स्थानं॑ करोति। वर्ष॑तु ते
द्यौरि॑त्या॒ह। वृष्टि॑र्वै द्यौः। वृष्टि॑मे॒वाव॑ रुन्धे। ब॒धान॑ दे॒व

सवितः परमस्यां परावतीत्याह॥७०॥

द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं द्वेष्टि। तावुभौ बंध्राति
परमस्यां परावति शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुत्तये। अरुरुर्वे नामासुर
आसीत्। स पृथिव्यामुपमुतोऽशयत्। तं देवा अपंहतोऽरुरुः
पृथिव्या इति पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः।
अपंहतोऽरुरुः पृथिव्या इति यदाह॥७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपंहन्ति। तैऽमन्यन्त। दिवं वा
अयमितः पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्का निति दिवः
पर्यबाधन्त। भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं मा स्का निति
यदाह। भ्रातृव्यमेव दिवः परिबाधते। स्तम्बयजुरहरति।
पृथिव्या एव भ्रातृव्यमपंहन्ति। द्वितीयः हरति॥७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपंहन्ति। तृतीयः हरति। दिव
एवैनमपंहन्ति। तूष्णीं चतुर्थः हरति। अपरिमितादेवैनमपंहन्ति।
असुराणां वा इयमग्र आसीत्। यावदासीनः परापश्यति।
तावद्देवानाम्। ते देवा अब्रुवन्। अस्त्वेव नोऽस्यामपीति॥७३॥

क्यन्नो दास्यथेति। यावत्स्वयं परिगृह्णीथेति। ते
वसवस्त्वेति दक्षिणतः पर्यगृह्णन्। रुद्रास्त्वेति पश्चात्।
आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः। तैऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्। वसुभिर्दक्षिणा।
रुद्रैः प्रत्यञ्चः। आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं विदुषो वेदि

परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भव॑त्या॒त्मना॑॥ परा॑ऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवति। दे॒वस्य॑ सवि॒तुः
स॒व इत्या॑ह॒ प्रसू॑त्यै। कर्म॑ कृ॒ण्वन्ति वे॒धस॒ इत्या॑ह। इ॒षि॒तः
हि कर्म॑ क्रि॒यते॑॥ पृथि॒व्यै मे॒ध्यं चा॒मे॒ध्यं च॒ व्युद॑क्रामताम्।
प्रा॒चीन॑मुदी॒चीनं॑ मे॒ध्यम्॥ प्र॒ती॒चीनं॑ दक्षि॒णाऽमे॒ध्यम्॥
प्राची॑मुदी॒चीं प्र॒व॒णां क॑रोति। मे॒ध्या॒मे॒वैना॑ दे॒व॒य॒ज॒नीं
क॑रोति॥ ७५॥

प्राश्चौ॑ वेद्यः॒ सावु॑न्नयति। आ॒ह॒व॒नीय॑स्य॒ परि॑गृहीत्यै। प्र॒ती॒ची
श्रो॒णी॥ गा॒र्ह॒प॒त्यस्य॑ परि॑गृहीत्यै। अथो॑ मिथु॒न॒त्वाय॑। उद्ध॑न्ति।
यदे॒वास्या॑ अमे॒ध्यम्। तद॑प॒ह॒न्ति। उद्ध॑न्ति। तस्मा॒दोष॑धयः
परा॑भवन्ति॥ ७६॥

मूलं॑ छि॒न॒त्ति। भ्रातृ॑व्यस्यै॒व मूलं॑ छि॒न॒त्ति। मूलं॑ वा
अ॒ति॒तिष्ठ॑द्रक्षाः॒स्य॒नू॒त्पि॑पते। यद्ध॒स्तेन॑ छि॒न्द्यात्। कु॒न॒खिनीः॑
प्र॒जाः स्युः॑। स्ये॒नं छि॒न॒त्ति। वज्रो॑ वै स्य्यः। वज्रे॑णै॒व
य॒ज्ञा॒द्रक्षाः॒स्य॑प॒ह॒न्ति। पि॒तृ॒दे॒व॒त्याऽति॑खाता। इय॑तीं
ख॒न॒ति॥ ७७॥

प्र॒जाप॑तिना यज्ञ॒मुखे॒न स॒मि॒ताम्। वेदि॑र्दे॒वेभ्यो॑ नि॒ला॒य॒त।
तां च॑तु॒रङ्गु॒लेऽन्व॑विन्दन्। तस्मा॑च्चतु॒रङ्गु॒लं खेया॑॥ च॒तु॒रङ्गु॒लं
ख॑नति। च॒तु॒रङ्गु॒ले ह्योष॑धयः प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति। आ प्र॑ति॒ष्ठा॒यै
ख॑नति। य॒ज॒मान॑मे॒व प्र॑ति॒ष्ठां ग॑मयति। द॒क्षि॒ण॒तो वर्षी॑यसीं

करोति। दे॒व॒य॒ज॒न॒स्यै॒व रू॒प॒म॒कः॥७८॥

पु॒री॒ष॒व॒तीं करोति। प्र॒जा वै प॒श॒वः पु॒री॒ष॒म्। प्र॒ज॒यै॒वैनं
प॒शु॒भिः पु॒री॒ष॒व॒न्तं करोति। उ॒त्त॒रं प॒रि॒ग्रा॒हं प॒रि॒गृ॒ह्णाति।
ए॒ता॒व॒ती वै पृ॒थि॒वी। या॒व॒ती वेदिः। तस्या॑ ए॒ता॒व॒त ए॒व
भ्रा॒तृ॒व्यं निर्भ॒ज्य। आ॒त्म॒न॒ उ॒त्त॒रं प॒रि॒ग्रा॒हं प॒रि॒गृ॒ह्णाति।
ऋ॒त॒म॒स्य॒त॒स॒द॒न॒म॒स्य॒त॒श्री॒र॒सी॒त्या॒ह। य॒था॒य॒जु॒रे॒वैतत्॥७९॥

क्रू॒र॒मि॒व वा ए॒तत्क॑रोति। य॒द्वेदिं क॑रोति। धा अ॑सि
स्व॒धा अ॒सी॒ति यो॒यु॒प्य॒ते शान्त्यै॑। उ॒र्वी चा॒सि व॒स्वी
चा॒सी॒त्या॒ह। उ॒र्वीमे॒वैनां व॒स्वीं करोति। पु॒रा क्रू॒र॒स्य
वि॒सृ॒पो वि॒र॒ष्णि॒न्नि॒त्या॒ह मे॒ध्य॒त्वा॒य। उ॒दा॒दा॒य पृ॒थि॒वीं
जी॒र॒दा॒नु॒र्या॒मैर॑यश्च॒न्द्र॒म॒सि स्व॒धाभि॑रि॒त्या॒ह। य॒दे॒वा॒स्या
अमे॒ध्य॒म्। तद॑प॒हत्य॑। मे॒ध्यां दे॒व॒य॒ज॒नीं कृ॒त्वा॥८०॥

य॒द॒द॒श्च॒न्द्र॒म॒सि मे॒ध्य॒म्। तद॑स्यामे॒र॑यति। तां धी॒रा॑सो
अ॒नु॒दृ॒श्यं य॒ज॒न्त॒ इ॒त्या॒हा॒नु॒ख्या॒त्यै। प्रो॒क्ष॑णी॒रा सा॑दय।
इ॒ध्मा॒ब॒र्हि॒रु॒प॒सा॒दय। सु॒वं च सु॒चंश्च॑ सम्मृ॒द्धि। प॒त्नी॒ऽ
स॒न्न॒ह्य। आ॒ज्ये॑नो॒दे॒ही॒त्या॒हा॒नु॒पूर्व॑ता॒यै। प्रो॒क्ष॑णी॒रा सा॑दयति।
आपो॒ वै र॑क्षो॒घ्नीः॥८१॥

र॒क्ष॑सा॒म॒प॒ह॒त्यै। स्य॒स्य॒ व॒र्त्म॑न्त्सादयति। य॒ज्ञ॒स्य॒ स॒न्त॑त्यै।
उ॒वाच॑ हा॒सि॒तो दै॒व॒लः। ए॒ता॒व॒ती॒र्वा अ॒मु॒ष्मि॑ल्लो॒क आप॑
आसन्। या॒व॒तीः प्रो॒क्ष॑णी॒रिति॑। तस्मा॑द्ब॒ह्वी॒रा॒सा॒द्याः।

स्यमुदस्यन्। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥८२॥

वै वायुराह परावतीत्याहाहं द्वितीयं हर्तीति परिगृह्णन्ति देवयजनीं करोति भवन्ति खनत्यकरोतकृत्वा
रक्षोघ्नोरर्पयति॥९॥

वज्रो वै स्यः। यदन्वञ्चं धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
पुरस्तात्तिर्यञ्चं धारयति। वज्रो वै स्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
दक्षिणतो रक्षास्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचंश्च प्रतीचंश्च।
स्येनोदीचश्चाधराचंश्च। स्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
भ्रातृव्यमपहत्य। उत्करेऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधाय वृश्चन्त्येवम्। हस्तावव नेनित्ते। आत्मानमेव
पवयते। स्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वाय। अथो पाप्मानं एव
भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबर्हिरुपसादयति युक्त्यै।
यज्ञस्य मिथुनत्वाय। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्। अन्यत्राहुतिपथादिध्मं
प्रतिपादयेत्। प्रजा वै बर्हिः। अपराध्रुयाद्वर्हिषां
प्रजानां प्रजननम्। पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं
प्रतिपादयति। संप्रत्यैव बर्हिषां प्रजानां प्रजननमुपैति।
दक्षिणमिध्मम्। उत्तरं बर्हिः। आत्मा वा इध्मः।
प्रजा बर्हिः। प्रजा ह्यात्मन उत्तरतरा तीर्थे। ततो
मेधमुपनीय। यथादेवतमेवैनत्प्रतिष्ठापयति। प्रतितिष्ठति
प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥८५॥

वृश्चति सादयेदिध्मः पञ्च च॥१०॥ [१०]

तृतीयस्यां देवस्यांश्चपृशुं यो वै पूर्वद्युः कर्मणे वामिन्द्रो वृत्रमहन्त्सोऽपोऽवधूतन्धृष्टिर्देवस्येत्याहु
सं वपामि देवस्य स्प्यमा ददे वज्रो वै स्यो दश॥१०॥

तृतीयस्यां यज्ञस्यानतिरेकाय पवित्रवत्यध्वर्युं चाधिषवणमस्यन्तरिक्ष एव रक्षसामन्तरहित्यै
द्वौ वाव पुरुषौ यददश्चन्द्रमसि मेध्यं पञ्चाशीतिः॥८५॥

तृतीयस्यां यजमानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय। सुचः
सम्मार्ष्टि। सुवमग्रे। पुमांसमेवाभ्यः सश्यति मिथुनत्वाय।
अथ जुहम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ वै जुहूः॥१॥
अन्तरिक्षमुपभृत। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकाः सुचः। वृष्टिः
सम्मार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति। ते ततः
क्लृप्ताः समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजयां पशुभिः।
य एवं वेद। यदि कामयेत वर्षुकः पर्जन्यः स्यादिति।
अग्रतः सम्मृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनां ग्रा हि वृष्टिः। यदि
कामयेतावर्षुकः स्यादिति। मूलतः सम्मृज्यात्।
वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्ठात्सम्मृज्यात्।
मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥३॥

प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यते।
अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्ज
एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। अधस्तात्प्राचीम्। दण्डमुत्तमतः।
मूलेन मूलं प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राश्नुपरिष्ठाल्लोमानि।
प्रत्यश्च्यधस्तात्॥४॥

सुग॑ध्येषा। प्रा॒णो वै सु॒वः। जु॒हूर्दक्षि॑णो ह॒स्तः। उ॒प॒भृत्स॒व्यः।
 आ॒त्मा ध्रु॒वा। अन्न॑ सं॒मार्ज॑नानि। मुख॒तो वै प्रा॒णोऽपा॒नो
 भू॒त्वा। आ॒त्मान॒मन्नं॑ प्र॒विश्य॑। बा॒ह्यत॒स्तनु॒वः शु॒भय॑ति।
 तस्मा॑त्सु॒वमे॒वाग्रे॑ सम्मा॑र्ष्टि। मुख॒तो हि प्रा॒णोऽपा॒नो
 भू॒त्वा। आ॒त्मान॒मन्नमा॑वि॒शति॑। तौ प्रा॑णापा॒नौ। अव्य॑र्धुकः
 प्रा॑णापा॒नाभ्यां॑ भवति। य ए॒वं वेद॑॥५॥

जुहूर्मृज्याद्भवतीति प्रत्यञ्च्यस्तांन्माष्टि पञ्च च॥१॥ [१]

दि॒वः शिल्प॑मव॒तत॑म्। पृथि॒व्याः क॒कुभि॑ श्रि॒तम्।
 तेन॑ व॒यः स॒हस्र॑वल्शेन। स॒पत्नं॑ नाशयामसि
 स्वाहे॑ति सु॒खसं॑मार्ज॒नान्य॒ग्नौ प्र ह॑रति। आपो॒ वै
 दर्भाः॑। रू॒पमे॒वेषा॑मे॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे। अ॒नुष्टु॒भर्चा॑।
 आ॒नुष्टु॒भः प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॒त्यो वे॒दः। वे॒दस्याग्र॑ः
 सु॒खसं॑मार्ज॒नानि॑॥६॥

स्वेनै॒वैनानि॑ छन्द॑सा। स्वया॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति। अथो॒
 ऋ॒गवा॑व योषा॑। दर्भो॑ वृषा॑। तन्मि॑थुनम्। मि॒थुनमे॒वास्य॑
 तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्रजा॑यते प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॒मानः॑।
 तान्ये॒के वृथै॒वापा॑स्यन्ति। तत्तथा॒ न का॑र्यम्। आर॑ब्धस्य
 य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णः॒ सवि॑दोहः॥७॥

यद्ये॒नानि॑ प॒शवो॑ऽभि॒ तिष्ठे॑युः। न तत्प॒शुभ्यः॑ कम्।
 अ॒द्धिर्मा॑र्जयित्वात्क॒रे न्य॑स्येत्। यद्वै य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णोऽन्यत्राहु॑तीभ्यः

सन्तिष्ठते। उत्करो वाव तस्य प्रतिष्ठा। एतां हि तस्मै
प्रतिष्ठां देवाः समभरन्। यदद्भिर्मार्जयति। तेन शान्तम्।
यदुत्करे न्यस्यति। प्रतिष्ठामेवैनानि तद्रमयति॥८॥

प्रतिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः। अथो स्तम्बस्य वा
एतद्रूपम्। यत्सुखं मार्जनानि। स्तम्बशो वा ओषधयः।
तासां जरत्कक्षे पशवो न रमन्ते। अप्रियो ह्येषां जरत्कक्षः।
यावदप्रियो ह वै जरत्कक्षः पशूनाम्। तावदप्रियः पशूनां
भवति। यस्यैतान्यन्यत्राग्नेर्दधति। नवदाव्यासु वा ओषधीषु
पशवो रमन्ते॥९॥

नवदावो ह्येषां प्रियः। यावत्प्रियो ह वै नवदावः पशूनाम्।
तावत्प्रियः पशूनां भवति। यस्यैतान्यग्नौ प्रहरन्ति।
तस्मादेतान्यग्नावेव प्रहरेत्। यतरस्मिन्त्सम्मृज्यात्। पशूनां
धृत्यै। यो भूतानामधिपतिः। रुद्रस्तन्तिचरो वृषा। पशून्स्माकं
मा हिंसीः। एतदस्तु हुतं तव स्वाहेत्यग्निसंमार्जन्यग्नौ
प्रहरति। एषा वा एतेषां योनिः। एषा प्रतिष्ठा। स्वामेवैनानि
योनिम्। स्वां प्रतिष्ठां गमयति। प्रतिष्ठति प्रजयां
पशुभिर्यजमानः॥१०॥

वेदस्याग्रं सुखं मार्जनानि विदोहो गमयति पशवो रमन्ते हिंसीष्यद् च॥२॥ [२]

अयंज्ञो वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्।
पत्यन्वास्ते। यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय। यत्तिष्ठन्ती

सन्नह्येत। प्रियं ज्ञातिः रुन्ध्यात्। आसीना सन्नह्यते।
आसीना ह्येषा वीर्यं करोति॥११॥

यत्पश्चात्प्राच्यन्वासीत। अनया समदन्दधीत। देवानां
पत्न्या समदन्दधीत। देशाद्वक्षिणत उदीच्यन्वास्ते। आत्मनो
गोपीथार्य। आशासाना सौमनसमित्याह। मेध्यामेवैनाङ्केवलीं
कृत्वा। आशिषा समर्धयति। अग्नेरनुव्रता भूत्वा सन्नह्ये
सुकृताय कमित्याह। एतद्वै पत्न्यै व्रतोपनयनम्॥१२॥

तेनैवैनां व्रतमुपनयति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न।
योऽक्रमेव युते। यमन्वास्ते। तस्यामुष्मिल्लोके भवतीति
योऽक्रमेण। यद्योऽक्रमं। स योगः। यदास्ते। स क्षेमः॥१३॥

योगक्षेमस्य कृत्यै। युक्तङ्क्रियाता आशीः कामे युज्याता
इति। आशिषः समृद्धौ। ग्रन्थिङ्ग्राति। आशिष एवास्यां
परि गृह्णाति। पुमान् वै ग्रन्थिः। स्त्री पत्नी। तन्मिथुनम्।
मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्र जायते प्रजया
पशुभिर्यजमानः॥१४॥

अथो अर्धो वा एष आत्मनः। यत्पत्नी। यज्ञस्य
धृत्या अशिथिलम्भावाय। सुप्रजसस्त्वा वयः सुपत्नीरूपं
सेदिमेत्याह। यज्ञमेव तन्मिथुनीकरोति। ऊनेऽतिरिक्तन्धीयाता
इति प्रजात्यै। महीनां पयोऽस्योषधीनां रस इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। तस्य तेऽक्षीयमाणस्य

निर्वपामि देवयज्याया इत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते॥१५॥

करोति ब्रतोपनयनं क्षेमो यजमानः शास्ते॥३॥ [३]

घृतं च वै मधुं च प्रजापतिरासीत्। यतो मध्वासीत्।
ततः प्रजा असृजत। तस्मान्मधुषि प्रजननमिवास्ति।
तस्मान्मधुषा न प्रचरन्ति। यातयाम हि। आज्येन प्रचरन्ति।
यज्ञो वा आज्यम्। यज्ञेनैव यज्ञं प्रचरन्त्ययातयामत्वाय।
पत्यवेक्षते॥१६॥

मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति। मिथुनं
तत्। अथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै।
अमेध्यं वा एतत्करोति। यत्पत्यवेक्षते। गार्हपत्येऽधि
श्रयति मेध्यत्वाय। आहुवनीयमभ्युद्ववति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह॥१७॥

तेजो वा अग्निः। तेज आज्यम्। तेजसैव तेजः
समर्धयति। अग्निस्ते तेजो मा विनैदित्याहाहिंसायै।
स्प्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै। अग्नेर्जिह्वाऽसि
सुभूर्देवानामित्याह। यथायजुरेवैतत्। धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे भवेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते॥१८॥

तद्वा अतः पवित्राभ्यामेवोत्पुनाति। यजमानो वा आज्यम्।
प्राणापानौ पवित्रौ। यजमान एव प्राणापानौ दधाति।
पुनराहारम्। एवमिव हि प्राणापानौ संचरतः। शुक्रमसि

ज्योतिरसि तेजोऽसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
त्रिर्यजुषा। त्रयं इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामाप्त्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय।
अथाज्यवतीभ्यामपः। रूपमेवासांमेतद्वर्णं दधाति। अपि
वा उताहुः। यथा ह वै योषां सुवर्णं५ हिरण्यं पेशलं
बिभ्रती रूपाण्यास्तै। एवमेता एतर्हीति। आपो वै सर्वा
देवताः॥२०॥

एषा हि विश्वेषां देवानां तनूः। यदाज्यम्। तत्रोभयोर्मामा५सा।
जामि स्यात्। यद्यजुषाऽऽज्यं यजुषाऽप उत्पुनीयात्।
छन्दसाऽप उत्पुनात्यजामित्वाय। अथो मिथुनत्वाय।
सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य
कर्म भवति। पृच्छो गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय। अद्विरेवौषधीः
सं नयति। ओषधीभिः पशून्। पशुभिर्यजमानम्। शुक्रं
त्वां शुक्रायां ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषीत्याह
सर्वत्वाय। पर्याप्त्या अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आह शास्त्रे लोका देवता भवति षट् च॥४॥ [४]

देवासुराः संयन्ता आसन्। स एतमिन्द्र आज्यस्यावकाशमपश्यत्।
तेनावैक्षत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। य
एवं विद्वानाज्यमवेक्षते। भवत्यात्मना। पराऽस्य
भ्रातृव्यो भवति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदाज्येनान्यानि

हवीं॑ष्य॑भिघारय॑ति॥२२॥

अथ॑ के॒नाज्य॑मि॒ति। स॒त्येने॑ति॒ ब्रूयात्। चक्षुर्वै॑ स॒त्यम्।
स॒त्येने॑वैन॒दभि॑ घा॒रय॑ति। ई॒श्वरो॑ वा ए॒षोऽन्धो॑ भवि॑तोः।
यश्चक्षु॑षाऽऽज्य॑म॒वेक्ष॑ते। नि॒मील्या॑वै॒क्षेत्। दा॒धारा॒त्मश्चक्षुः॑।
अ॒भ्याज्य॑ङ्घारय॑ति। आ॒ज्यङ्ग॑ह्णाति॥२३॥

छ॒न्दांसि॑ वा आ॒ज्यम्। छ॒न्दांस्ये॑व प्री॒णाति॑। च॒तुर्जु॑ह्वां
गृ॒ह्णाति॑। च॒तुष्पा॑दः प॒शवः॑। प॒शूने॒वाव॑ रु॒न्धे। अ॒ष्टावु॑प॒भृति॑।
अ॒ष्टाक्ष॑रा गा॒यत्री। गा॒य॒त्रः प्रा॒णः। प्रा॒णमे॒व प॒शुषु॑ दधा॑ति।
च॒तुर्ध्रु॑वायाम्॥२४॥

च॒तुष्पा॑दः प॒शवः॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्ठात्प्र॒ति तिष्ठ॑ति।
य॒ज॒मा॒नदे॒वत्या॑ वै जु॒हूः। भ्रा॒तृव्य॑दे॒वत्यो॑प॒भृत्। च॒तुर्जु॑ह्वाङ्गृ॒ह्णन्भूयो॑
गृ॒ह्णीया॑त्। अ॒ष्टावु॑प॒भृति॑ गृ॒ह्णन्कनी॑यः। यज॑मानायै॒व
भ्रा॒तृव्य॑मुप॑स्तिं करो॑ति। गौर्वै॑ सु॒चः। च॒तुर्जु॑ह्वां गृ॒ह्णाति॑।
तस्मा॑च्च॒तुष्प॑दी॥२५॥

अ॒ष्टावु॑प॒भृति॑। तस्मा॑द॒ष्टाश॑फा। च॒तुर्ध्रु॑वायाम्। तस्मा॑च्च॒तुः
स्त॒ना। गा॒मे॒व तत्स॑स्क्र॒रोति॑। सा॒स्मै स॑स्क्र॒तेषु॑मूर्ज॑न्दुहे।
य॒ज्जु॑ह्वाङ्गृ॒ह्णाति॑। प्र॒या॒जेभ्य॑स्तत्। यदु॑प॒भृति॑। प्र॒या॒जा॒नूया॑जेभ्य॑स्तत्।
सर्व॑स्मै वा ए॒तद्य॑ज्ञाय॑ गृह्य॑ते। य॒द्ध्रु॑वायामा॒ज्यम्॥२६॥

अभिघारयति गृह्णाति ध्रुवायाञ्चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्वे च॥५॥ [५]

आपो॑ दे॒वीर॑ग्रेपु॒वो अ॒ग्रेगु॑व॒ इत्या॑ह। रू॒पमे॒वासा॑मे॒तन्म॑हि॒मानं॑

व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञन्नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव
 यज्ञन्नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं
 यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र
 आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं
 व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह॥२७॥

तेनापः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं
 कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा
 स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुष्टं करोति। अथो अग्नेरेव
 मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै
 बर्हिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि सुग्भ्यस्त्वा
 स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानः सुचः। यजमानमेव
 प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति
 बर्हिरासाद्य प्रोक्षति। एभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोक्षति। अथ ततः
 सह सुचा पुरस्तात्प्रत्यश्चङ्गन्धिं प्रत्युक्षति। प्रजा वै बर्हिः।
 यथा सूत्यै काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥२९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि
 पितृणाम्। ऊर्ध्वं बर्हिषद् इति दक्षिणायै श्रोणोरोत्तरस्यै
 निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव
 प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति समृद्धौ।

अन॑तिस्कन्दन् ह पर्जन्यो॑ वर्षति। यत्रै॒तदे॒वङ्क्रियते॑॥३०॥

ऊ॒र्जा पृ॑थि॒वीङ्गच्छ॑तेत्या॒ह। पृ॒थि॒व्यामे॒वोर्ज॑न्दधाति।
तस्मा॑त्पृथि॒व्या ऊ॒र्जा भु॑ञ्जते। ग्र॒न्थिं वि स्र॑सयति।
प्रज॑नयत्ये॒व तत्। ऊ॒र्ध्वं प्राश्च॑मु॒द्धूढं॑ प्रत्यश्च॒मा य॑च्छति।
तस्मा॑त्प्रा॒चीन॑ रेतो॑ धीयते। प्र॒तीचीः॑ प्र॒जा जा॑यन्ते। विष्णोः॑
स्तूपो॑ऽसीत्या॒ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑॥३१॥

य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै। पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्तरं॑ गृ॒ह्णाति। मु॒ख्यमे॒वैनं॑
करोति। इ॒यन्त॑ङ्गृ॒ह्णाति। प्र॒जाप॑तिना य॒ज्ञमु॒खेन॑ स॒म्मित॑म्।
इ॒यन्त॑ङ्गृ॒ह्णाति। य॒ज्ञप॑रुषा स॒म्मित॑म्। इ॒यन्त॑ङ्गृ॒ह्णाति। ए॒ताव॑द्वै
पु॒रुषे॑ वी॒र्य॑म्। वी॒र्य॑स॒म्मित॑म्॥३२॥

अप॑रिमितङ्गृ॒ह्णाति। अप॑रिमित॒स्याव॑रुद्धौ। तस्मि॑न्प॒वित्रे॑
अपि॑ सृजति। यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः। प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑।
यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति। ऊ॒र्णा॑म्रदसन्त्वा
स्तृ॒णामी॑त्या॒ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। स्वा॒स॒स्थन्दे॒वेभ्य॑ इत्या॒ह।
दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्स्वा॒स॒स्थं क॑रोति॥३३॥

ब॒र्हिः स्तृ॑णाति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। पृ॒थि॒वी वेदिः॑। प्र॒जा ए॒व
पृ॒थि॒व्यां प्र॑तिष्ठापयति। अन॑तिदृश्जं॑ स्तृणाति। प्र॒जयै॒वैनं॑
प॒शुभि॑रन॑तिदृश्जं करोति। धा॒रय॑न्प्र॒स्तरं॑ प॒रिधी॑न्परि॑ दधाति।
यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः। यज॑मान ए॒व तत्स्व॑यं प॒रिधी॑न्परि॑
दधाति। ग॒न्ध॒र्वोऽसि॑ वि॒श्वाव॑सुरित्या॒ह॥३४॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। मित्रावरुणौ
त्वोत्तरतः परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ मित्रावरुणौ।
प्राणापानावेवास्मिन्दधाति। सूर्यस्त्वा पुरस्तात् पात्वित्याह।
रक्षसामपहत्यै। कस्याश्चिदभिशस्त्या इत्याह। अपरिमितादेवैनं
पाति॥ ३५॥

वीतिहोत्रन्त्वा कव इत्याह। अग्निमेव होत्रेण समर्धयति।
द्युमन्तः५ समिधीमहीत्याह समिद्धौ। अग्ने बृहन्तमध्वर
इत्याह वृद्धौ। विशो यन्त्रे स्थ इत्याह। विशां
यत्यै। उदीचीनाग्ने नि दधाति प्रतिष्ठित्यै। वसूनाः५
रुद्राणामादित्यानाः५ सदसि सीदेत्याह। देवतानामेव सदेन
प्रस्तरः५ सादयति। जुहूरसि घृताची नाम्नेत्याह॥ ३६॥

असौ वै जुहूः। अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। तासामेतदेव
प्रियन्नाम। यद्धृताचीति। यद्धृताचीत्याह। प्रियेणैवैना नाम्ना
सादयति। एता असदन्त्सुकृतस्य लोक इत्याह। सत्यं वै
सुकृतस्य लोकः। सत्य एवैनाः सुकृतस्य लोके सादयति।
ता विष्णो पाहीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञस्य धृत्यै।
पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनियमित्याह। यज्ञाय
यजमानायात्मनै। तेभ्य एवाशिषमाशास्तेऽनात्यै॥ ३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसम्मितं करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति षट्

अ॒ग्निना॒ वै हो॒त्रा॑। दे॒वा असु॑रान॒भ्य॑भवन्। अ॒ग्नये॑
समि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्या॒ह भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै। एक॑विंशतिमिध्मदारून्
भवन्ति। एक॑विंशो वै पुरु॑षः। पुरु॑षस्याप्त्यै। पञ्च॑दशेध्मदारूण्य॒भ्या
द॑धाति। पञ्च॑दश॒ वा अ॑र्धमा॒सस्य॒ रात्र॑यः। अ॒र्धमा॒सशः॑
संवत्स॑र आ॒प्यते। त्री॒न्परि॒धीन्परि॑ दधाति॥३८॥

ऊ॒र्ध्वे समि॒धा॒वा द॑धाति। अ॒नूया॒जेभ्यः॑ समिध॒मति॑ शिनष्टि।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देनो॑प॒
वाज॑यति। प्रा॒जाप॑त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॑त्यः प्रा॒णः। यज॑मान
आह॒वनी॑यः। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति॥३९॥

त्रिरु॑प॒ वाज॑यति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒देनो॑प॒यत्य॑ सु॒वेण॑ प्रा॒जाप॑त्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिं मुख॒त आर॑भते। अथो॑
प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति।
अ॒ग्निम॑ग्नी॒त्रिस्त्रिः॑ सं मृ॒द्धीत्या॑ह। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः॥४०॥

अथो॑ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। प॒रि॒धीन्त्सं मा॑र्ष्टि। पु॒नात्ये॒वैनान्।
त्रिस्त्रिः॑ सं मा॑र्ष्टि। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्यत्वा॑य। अथो॑
ए॒ते वै दे॒वाश्वाः॑। दे॒वाश्वा॑ने॒व तत्सं मा॑र्ष्टि। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। आसी॑नोऽन्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति॥४१॥

तिष्ठ॑न्नन्यम्। यथाऽनो॑ वा॒ रथं॑ वा यु॒ज्यात्। ए॒वमे॒व
तद॑ध्व॒र्युर्य॑ज्ञं यु॒नक्ति॑। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भ्यूढ्यै॑।

वहन्त्येनङ्गाम्याः पशवः। य एवं वेद। भुवनमसि वि
प्रथस्वेत्याह। यज्ञो वै भुवनम्। यज्ञ एव यजमानं प्रजया
पशुभिः प्रथयति। अग्ने यष्टरिदन्नम् इत्याह॥४२॥

अग्निर्वै देवानां यष्टा। य एव देवानां यष्टा। तस्मा एव
नमस्करोति। जुह्वेह्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि
देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया इत्याह। आग्नेयी वै
जुहूः। सावित्र्युपभृत्। ताभ्यामेवैने प्रसूत आदत्ते। अग्नाविष्णु
मा वामव क्रमिषमित्याह। अग्निः पुरस्तात्। विष्णुर्यज्ञः
पश्चात्॥४३॥

ताभ्यामेव प्रतिप्रोच्यात्या क्रामति। विजिहाथां मा
मा सन्ताप्तमित्याहाहिंसायै। लोकं मे लोककृतौ
कृणुतमित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। विष्णोः
स्थानमसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। एतत्खलु वै
देवानामपराजितमायतनम्। यद्यज्ञः। देवानामेवापराजित
आयतने तिष्ठति। इत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अध्वरो
दिविस्पृशमित्याह वृद्धौ। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य।
एतस्मिन्काले देवाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानात्यै।
इन्द्रावान्त्वाहेत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा

इत्याह॥४५॥

सुव॒र्गो वै लो॒को बृ॒हद्भाः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
य॒ज॒मान॒देव॒त्या वै जु॒हूः। भ्रा॒तृव्य॒देव॒त्योप॒भृत्। प्रा॒ण
आ॒धारः। यत्सं॑स्पर्श॒यैत्। भ्रा॒तृव्ये॑ऽस्य प्रा॒णन्द॑ध्यात्।
असं॑स्पर्श॒यन्न॒त्या क्रा॑मति। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति।
पा॒हि मा॑ऽग्ने दुश्च॑रिता॒दा मा॒ सुच॑रिते भ॒जेत्या॑ह॥४६॥

अ॒ग्निर्वा॒व प॒वित्रम्। वृ॒जि॒नम॑नृत॒न्दुश्च॑रितम्। ऋ॒जु॒क॒र्म॑
स॒त्यं सुच॑रितम्। अ॒ग्निरे॒वैनं॑ वृ॒जि॒नाद॑नृता॒द्दुश्च॑रितात्पाति।
ऋ॒जु॒क॒र्मे स॒त्ये सुच॑रिते भजति। तस्मा॑दे॒वमा शा॑स्ते।
आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यदा॑धा॒रः।
आ॒त्मा ध्रु॒वा॥४७॥

आ॒धा॒रमा॒धार्य॑ ध्रु॒वां सम॑नक्ति। आ॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः
प्रति॑ दधाति। द्विः सम॑नक्ति। द्वौ हि प्रा॑णापा॒नौ। तदा॑हुः।
त्रिरे॒व सम॑ज्यात्। त्रिधा॑तु हि शि॒र इति॑। शि॒र इ॒वैतद्य॒ज्ञस्य॑।
अथो॒ त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। म॒खस्य॑
शिरो॑ऽसि स॒ज्योति॑षा ज्योति॑रङ्गामि॒त्याह॑। ज्योति॑रे॒वास्मा॑
उ॒परि॑ष्ठादधाति। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑नु॒ख्यात्यै॑॥४८॥

परि॑दधाति प्रा॒णन्द॑धाति हि य॒ज्ञो धा॑रयति नम॒ इत्या॑ह प॒श्चाद्वी॒र्या॑णीत्या॒ह भा॒ इत्या॑ह भ॒जेत्या॑ह
ध्रु॒वैवास्मि॑न्दधाति त्रीणि॑ च॥७॥

[७]

धि॒ष्णि॒या वा ए॒ते न्यु॑प्यन्ते। यद्व॒ह्मा। यद्वो॒ता। यद॑ध्व॒र्युः।

यदग्रीत्। यद्यजमानः। तान् यदन्तरेयात्। यजमानस्य प्राणान्त्सङ्कर्षेत्। प्रमायुकः स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति। न प्रमायुको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मासीनः। इडाया इडाया दधाति। हस्त्याः होत्रे। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः। पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडाया वा एषा प्रजातिः॥५०॥

तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति। द्विरा दधाति। सकृदभि घोरयति। चतुः सम्पद्यते। चत्वारि वै पशोः प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। संमुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो वा इडा। तस्मात्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणा च यजमानेन च। उपहृतः पशुमानं सानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडाया देवतानामुपह्वे। उपहृतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडाया दधाति। वाचः सा भागधेयम्। यामुपह्वयते। प्राणानाः सा। वाचं चैव प्राणाश्चाव रुन्धे। अथ वा एतर्ह्युपहृतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदो मीमाः सा। यजमानन्देवा अब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति। नाहमभागो निर्वप्स्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मया ऽभा॒गया ऽनु॒वक्ष्य॑थेति॒ वाग॑ब्रवीत्। नाहम॑भा॒गा
पु॒रोनु॒वाक्या॑ भविष्या॒मीति॑ पु॒रोनु॒वाक्या॑। नाहम॑भा॒गा या॒ज्या
भविष्या॒मीति॑ या॒ज्या। न मया ऽभा॒गेन॒ वष॑ट्करिष्य॑थेति॒
वष॑ट्कारः। यद्य॑जमानभा॒गन्नि॒धाय॑ पु॒रोडा॑शं ब॒र्हिष॑दं क॒रोति॑।
ताने॒व तद्वा॒गिनः॑ करोति। च॒तुर्धा॑ करोति। चत॑स्रो दि॒शः।
दि॒क्ष्वे॒व प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। ब॒र्हिष॑दं करोति॥५४॥

यज॑मानो वै पु॒रोडा॑शः। प्र॒जा ब॒र्हिः। यज॑मानमे॒व
प्र॒जासु॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति। तस्मा॑द॒स्त्रा ऽन्याः॑ प्र॒जाः
प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति। मा॒९से॒ना॒न्याः। अथो॒ खल्वा॑हुः। दक्षि॑णा
वा ए॒ता ह॑विर्य॒ज्ञस्या॑न्तर्वे॒द्यव॑ रुध्यन्ते। यत्पु॒रोडा॑शं
ब॒र्हिष॑दं क॒रोतीति॑। च॒तुर्धा॑ करोति। च॒त्वारो॒ ह्ये॒ते
ह॑विर्य॒ज्ञस्य॑र्त्विजः॥५५॥

ब्र॒ह्मा हो॒ता ऽध्व॑र्युर॒ग्रीत्। तम॑भि मृ॒शेत्। इ॒दं ब्र॒ह्मणः॑। इ॒दं
हो॒तुः। इ॒दम॑ध्व॒र्योः। इ॒दम॑ग्री॒ध इति॑। यथै॒वादः॑ सौ॒म्ये ऽध्व॑रे।
आ॒देश॑मृ॒त्विग्भ्यो॑ दक्षि॑णा नी॒यन्ते॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्रीधे॑
प्रथ॑माया द॑धाति॥५६॥

अ॒ग्निमु॑खा ह्यृ॒द्धिः। अ॒ग्निमु॑खामे॒वर्द्धि॑ यज॑मान ऋ॒ध्नोति॑।
स॒कृदु॑प॒स्तीर्य॑ द्वि॒राद॑धत्। उ॒प॒स्तीर्य॑ द्वि॒रभि॑ घा॒रय॑ति।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देन॑ ब्र॒ह्मणे॑
ब्र॒ह्मभा॑गं प॒रि॒हर॑ति। प्रा॒जाप॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॒त्यो
ब्र॒ह्मा॥५७॥

स॒वि॒ता य॒ज्ञस्य॒ प्रसू॑त्यै। अथ॒ काम॑म॒न्येन॑। ततो॒ होत्रे॑।
मध्यं॑ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद्धो॒ता। म॒ध्यत॑ ए॒व य॒ज्ञं प्री॑णाति।
अथा॑ध्व॒र्यवे॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। यदध्व॒र्युः।
तस्मा॑द्धवि॒र्यज्ञस्यै॒तामे॒वावृ॑त॒मनु॑॥५८॥

अ॒न्या दक्षि॑णा नीयन्ते। य॒ज्ञस्य॒ प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒ग्निम॑ग्री॒त्सकृ॑त्स॒कृत्सं॑
मृ॒द्धीत्या॑ह। परा॑डि॒व ह्ये॒तर॑हि य॒ज्ञः। इ॒षि॒ता दै॒व्या हो॒तार॑
इत्या॑ह। इ॒षि॒तः हि कर्म॑ क्रि॒यते॑। भ॒द्रवा॒च्याय॑ प्रेषि॒तो
मा॒नुषः॑ सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑हीत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। स्व॒गा दै॒व्या हो॒तृभ्य॑ इत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तत्स्व॒गा
क॑रोति। स्व॒स्तिर्मा॒नुषे॒भ्य इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। शं योर्ब्रू॑हीत्या॑ह। शं॒युमे॒व बा॑र्हस्प॒त्यं भा॑ग॒धेये॑न॒
सम॑र्धयति॥५९॥

च॒रत्य॑ध्व॒र्युः प्रजा॑ति॒र्हय॑ते वेदा॑र्ब्रवी॒द्वर॑हि॒पदं॑ करोत्यृ॒त्विजो॑ दधाति ब्र॒ह्माऽनु॑करोति च॒त्वारि॑ च॥८॥

अथ॒ स्रु॒चा॒वनु॑ष्टु॒ग्भ्यां वाज॑वती॒भ्यां व्यू॑हति। प्र॒ति॒ष्ठा वा
अ॒नु॒ष्टुक्। अन्नं॑ वाजः॒ प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ। प्राचीं॑
जुहू॑मू॒हति। जा॒ताने॒व भ्रात॑व्या॒न्प्रणु॑दते। प्र॒तीची॑मु॒पभृ॑तम्।
ज॒नि॒ष्यमा॑णाने॒व प्रति॑नुदते। सवि॑षू॒च ए॒वापो॒ह्य स॒पत्नान्
यज॑मानः। अ॒स्मि॒ल्लोके॑ प्रति॑तिष्ठति॥६०॥

द्वाभ्या॑म्। द्विप्र॑तिष्ठो हि। वसु॑भ्यस्त्वा रु॒द्रेभ्य॑स्त्वाऽऽदि॒त्येभ्य॑स्त्वेत्या॑ह
य॒थाय॑ज॒रु॒रेवै॑तत्। स्रु॒क्षु प्र॑स्तरम॒नक्ति॑। इ॒मे वै लो॒काः स्रुचः॑।
यज॑मानः प्रस्तरः। यज॑मानमे॒व तेज॑साऽन॒क्ति। त्रेधा॑ऽन॒क्ति।

त्रयं इमे लोकाः॥६१॥

ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ऽनक्ति। अ॒भिपूर्व॑म॒नक्ति। अ॒भिपूर्व॑मे॒व
यज॑मानन्तेज॑साऽनक्ति। अ॒क्तः रि॒हाणा॑ इत्या॑ह। तेजो॑ वा
आज्य॑म्। यज॑मानः प्रस्तरः। यज॑मानमे॒व तेज॑साऽनक्ति।
वि॒यन्तु वय॑ इत्या॑ह। वयं ए॒वैनं॑ कृत्वा। सु॒वर्गं लो॒कं
ग॑मयति॥६२॥

प्र॒जां योनिं॑ मा निर्मृ॑क्ष॒मित्या॑ह। प्र॒जायै॑ गोपी॒थाय॑।
आ॒प्याय॑न्ता॒माप॑ ओष॑धय॒ इत्या॑ह। आप॑ ए॒वौष॑धी॒रा
प्या॑ययति। म॒रुतां॑ पृष॑तयः स्थेत्या॑ह। म॒रुतो॑ वै वृ॒ष्ट्या
ई॒शते। वृ॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे। दि॒वं गच्छ॑ ततो॑ नो वृ॒ष्टिमे॒रये॑त्या॑ह।
वृ॒ष्टिर्वै द्यौः। वृ॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे॥६३॥

याव॑द्वा अ॒ध्वर्युः प्र॑स्तरं प्र॒हर॑ति। ताव॑द॒स्यायु॑र्म॒ीयते॑।
आ॒युष्पा अ॒ग्नेऽस्यायु॑र्म॒ पा॒हीत्या॑ह। आ॒युरे॒वात्म॑न्ध॒त्ते।
याव॑द्वा अ॒ध्वर्युः प्र॑स्तरं प्र॒हर॑ति। ताव॑दस्य॒ चक्षु॑र्म॒ीयते॑।
च॒क्षुष्पा अ॒ग्नेऽसि॑ चक्षु॑र्म॒ पा॒हीत्या॑ह। चक्षु॑रे॒वात्म॑न्ध॒त्ते।
ध्रु॒वाऽसी॑त्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। यं प॑रि॒धिं प॒र्यध॑त्था इत्या॑ह॥६४॥

य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। अ॒ग्ने दे॒व प॒णिभिर्वी॑यमा॒ण इत्या॑ह। अ॒ग्नय॑
ए॒वैनं॑ जु॒ष्टं करो॑ति। तन्त॑ ए॒तमनु॑ जोष॑ भ॒रामी॑त्या॑ह।
स॒जा॒ताने॒वास्मा॑ अनु॑कान्करोति। ने॒देष॑ त्वद॑प॒चेत॑या॒ता
इत्या॑हानु॒ख्यात्यै॑। य॒ज्ञस्य॑ पाथ॒ उप॑ समि॑त॒मित्या॑ह।
भू॒मान॑मे॒वोपै॑ति। प॒रि॒धीन्प्र॑ ह॒रति। य॒ज्ञस्य॑ समि॑ष्ट्यै॥६५॥

सुचौ सं प्रस्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन
 शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः।
 भ्रातृव्यदेवत्योपभृतम्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति।
 सः स्रावभागाः स्थेत्याह। वसवो वै रुद्रा आदित्याः
 सः स्रावभागाः। तेषान्तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः।
 त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने
 दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं
 वा अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सदेने सादयति। सुम्नाय
 सुम्निनी सुम्ने मां धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्नम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि धुर्यो
 पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदब्धायोऽशीततनो
 इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै
 पाहि दुरिष्ठ्यै पाहि दुरन्त्यै पाहि दुश्चरितादित्याह।
 आशिषमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुं कृणु सुषदा योनिः
 स्वाहेतीध्मसंवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय फलीकरणहोमं
 जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसं वृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्।
 अतिरिक्त एवातिरिक्तन्दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमास्वाऽव
 रुन्धे। वेदिदेवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्। वेदेन

वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पंप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं
बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति
पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिं सम्मार्ष्ट्यनुवित्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ
आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदः
होताऽऽहवनीयास्तृणत्रैति। यज्ञमेव तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादर्धमासात्
तः सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥७०॥

तङ्कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा
अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्के। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति।
वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्के। देवा गातुविदो गातुं वित्वा
गातुमित्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्के। तदेनं प्रतिष्ठापयति।
प्रति तिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवावरुन्धे पर्यधत्वा इत्याहु समिष्टे भागधेयन्त्युत्तमित्याहु वा इध्मसं
वृश्चनान्यनुवित्यै लभते यजमानः॥९॥

यो वा अयंथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते।
पापीयान्भवति। यो यंथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते।
वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि वरुणस्य
पाशमित्याह। वरुणपाशादेवनां मुञ्चति। सवितृप्रसूतो
यथादेवतम्॥७२॥

न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। धातुश्च योनौ

सुकृतस्य लोक इत्याह। अग्निर्वै धाता। पुण्यङ्गमं
सुकृतस्य लोकः। अग्निरेवैनान्धाता। पुण्ये कर्मणि सुकृतस्य
लोके दधाति। स्योनं मे सह पत्या करोमीत्याह।
आत्मनश्च यजमानस्य चानात्यै सन्त्वाय। समायुषा सं
प्रजयेत्याह॥ ७३॥

आशिषमेवैतामा शास्ते पूर्णपात्रे। अन्ततोऽनुष्टुभा। चतुष्पद्वा
एतच्छन्दः प्रतिष्ठितं पत्नियै पूर्णपात्रे भवति। अस्मिल्लोके
प्रतिष्ठितानीति। अस्मिन्नेव लोके प्रतिष्ठितति। अथो वाग्वा
अनुष्टुक्। वाङ्मिथुनम्। आपो रेतः प्रजननम्। एतस्माद्वै
मिथुनाद्विद्योतमानः स्तनयन्वर्षति। रेतः सिञ्चन्॥ ७४॥

प्रजाः प्रजनयन्। यद्वै यज्ञस्य ब्रह्मणा युज्यते। ब्रह्मणा वै तस्य
विमोकः। अद्भिः शान्तिः। विमुक्तं वा एतर्हि योऽक्रं ब्रह्मणा।
आदायै नृत्पत्नीं सहाप उपगृहीते शान्त्यै। अञ्जलौ पूर्णपात्रमा
नयति। रेत एवास्यां प्रजान्दधाति। प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः।
मुखं वि मृष्टे। अवभृथस्यैव रूपं कृत्वोत्तिष्ठति॥ ७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकं च॥ १०॥ [१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एव
वेद। विन्दते परिवेष्टारम्। तमुत्करो। यन्देवा मनुष्येषु।
उपवेषमधारयन्। ये अस्मदपं चेतसः। तानस्मभ्यमिहा
कुरु। उपवेषोपं विद्धि नः॥ ७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नृश्वतुंष्यदः। ध्रुवाननपगान्कुर्विति
 पुरस्तात्प्रत्यश्चमुप गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चः शूद्रा
 अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन
 एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेषः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा
 सःशितः। योपवेषे शुक्। साऽमुमृच्छतु यं द्विष्म
 इति॥७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निरमुनुद ओकंसः। सपत्नो
 यः पृतन्यति। निर्बाध्येन हविषा। इन्द्र एणं पराशरीत्। इहि
 तिस्रः परावतः। इहि पञ्च जनाः अति। इहि तिस्रोऽति
 रोचनायावत्। सूर्यो असद्विवि। परमान्त्वा परावतम्॥७८॥
 इन्द्रो नयतु वृत्रहा। यतो न पुनरायसि। शश्वतीभ्यः
 समभ्य इति। त्रिवृद्धा एष वज्रो ब्रह्मणा सःशितः। शुचैवेनं
 विध्वा। एभ्यो लोकेभ्यो निर्णुद्य। वज्रेण ब्रह्मणा स्तृणुते।
 हतोऽसाववधिष्मामुमित्याह स्तृत्यै। यं द्विष्यात्तन्ध्यायेत्।
 शुचैवेनमर्पयति॥७९॥

प्रत्युष्टन्दिवः शिल्पमयज्ञो घृतं च देवासुराः स एतमिन्द्र आपो देवीग्निना धिष्ण्या
 अथ स्रुचौ यो वा अयथादेवतं परिवेषो वा एकादश॥११॥

प्रत्युष्टमयज्ञ एषा हि विश्वेषान्देवानामूर्जा पृथिवीमथो रक्षसान्तां प्रजातिन्द्वाभ्यान्तङ्कालेकाले
 नवसप्ततिः॥७९॥

प्रत्युष्टमर्पयति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। क्षत्राय राजन्यम्। मरुद्भ्यो वैश्यम्।
तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय वीरहणम्। पाप्मने
क्लीबम्। आक्रयायायोगूम्। कामाय पुङ्ग्वलूम्। अतिक्रुष्टाय
मागधम्॥१॥

गीताय सूतम्। नृत्ताय शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्। नर्माय
रेभम्। नरिष्ठायै भीमलम्। हसाय कारिम्। आनन्दाय
स्त्रीषखम्। प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय
तक्षाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपाय मणिकारम्।
शुभे वपम्। शरव्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे
ज्याकारम्। दिष्टाय रज्जुसर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय
श्वनितम्॥३॥

सन्ध्यै जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्।
आर्त्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय
भिषजम्। प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्।
बलायोपदाम्। वर्णायानूरुधम्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋक्षीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्राय
दुर्मदम्। प्रयुद्ध्य उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सरभ्यो ब्रात्यम्।

स॒र्पदे॒वज॒नेभ्योऽप्र॑तिपदम्। अवे॑भ्यः कि॒तव॑म्। इ॒र्यता॑या
अकि॑तवम्। पि॒शाचे॑भ्यो बि॒दलका॑रम्। या॒तुधा॑ने॒भ्यः
कण्ट॑कका॒रम्॥५॥

उ॒त्सादे॑भ्यः कु॒ञ्जम्। प्र॒मुदे॑ वाम॒नम्। द्वा॒र्भ्यः स्ना॑मम्।
स्वप्रा॑या॒न्धम्। अध॑र्माय॒ बधि॑रम्। सं॒ज्ञाना॑य स्मरका॒रीम्।
प्र॒का॒मोद्या॑योप॒सद॑म्। आ॒शि॒क्षायै॑ प्र॒श्जिन॑म्। उ॒प॒शि॒क्षाया॑
अभि॑प्र॒श्जिन॑म्। म॒र्यादा॑यै प्र॒श्नवि॒वाक॑म्॥६॥

ऋ॒त्यै स्ते॒नहृ॑दयम्। वैर॑ह॒त्याय॒ पिशु॑नम्। वि॒वित्त्यै॑ क्ष॒त्तार॑म्।
औप॑न्द्र॒ष्टाय॒ सङ्ग॑ही॒तार॑म्। बला॑यानुच॒रम्। भू॒म्ने प॑रिष्क॒न्दम्।
प्रि॒याय॑ प्रि॒यवा॑दिनम्। अरि॑ष्ट्या अश्व॒साद॑म्। मे॒धाय॑ वासः
प॒ल्पू॒लीम्। प्र॒का॒माय॑ रजयि॒त्रीम्॥७॥

भा॒यै दा॑र्वाहा॒रम्। प्र॒भाया॑ आग्ने॒न्धम्। नाक॑स्य
पृ॒ष्ठाया॑भिषे॒त्तार॑म्। ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टपा॑य पात्रनिर्णे॒गम्।
दे॒वलो॒काय॑ पे॒शिता॑रम्। म॒नुष्य॑लो॒काय॑ प्र॒करि॑तारम्।
सर्वे॑भ्यो लो॒केभ्य॑ उप॒सेत्ता॑रम्। अव॑र्त्यै व॒धायो॑पमन्थि॒तार॑म्।
सुव॑र्गाय॒ लो॒काय॑ भा॒गदु॑घम्। व॒र्षि॑ष्ठाय॒ नाका॑य
परि॑वे॒ष्टार॑म्॥८॥

अ॒र्मेभ्यो॑ ह॒स्ति॒पम्। ज॒वाया॑श्च॒पम्। पु॒ष्ट्यै गो॑पा॒लम्।
तेज॑सेऽजपा॒लम्। वी॒र्या॑याविपा॒लम्। इ॒रायै॑ की॒नाश॑म्।
की॒लाला॑य॒ सुरा॑का॒रम्। भ॒द्राय॑ गृह॒पम्। श्रेय॑से वि॒त्तध॑म्।

अध्यक्षायानुक्षत्तारम्॥९॥

म॒न्यवे॑ऽयस्ता॒पम्। क्रो॒धा॒य नि॒स॒रम्। शोका॑याभि॒स॒रम्।
उ॒त्कूल॑वि॒कूल॑भ्या॒त्रि॒स्थि॒नम्। यो॒गा॒य यो॒क्ता॒रम्। क्षे॒मा॒य
वि॒मो॒क्ता॒रम्। वपु॑षे मा॒नस्कृ॑तम्। शी॒ला॒याञ्जनी॑का॒रम्।
नि॒र॒ऋ॒त्यै को॒शका॑रीम्। य॒मा॒या॒सू॒म्॥१०॥

य॒म्यै य॒म॒सू॒म्। अथ॑र्व॒भ्योऽव॑तो॒काम्। सं॒व॒त्स॒रा॒य
पर्या॑रिणी॒म्। प॒रि॒व॒त्स॒रा॒यावि॑जा॒ताम्। इ॒दा॒व॒त्स॒रा॒याप॑स्क॒द्वरी॑म्।
इ॒द्व॒त्स॒रा॒याती॑त्व॒वरी॑म्। व॒त्स॒रा॒य वि॒ज॑र्ज॒राम्। स॒र्व॒न्त्स॒रा॒य
प॒लि॑क्रीम्। वना॑य वन॒पम्। अ॒न्यतो॑र॒ण्याय॑ दा॒व॒पम्॥११॥

सरो॑भ्यो धै॒व॒रम्। वेश॑न्ता॒भ्यो दा॑शम्। उ॒प॒स्था॒व॒री॒भ्यो
बै॒न्द॒म्। न॒ङ्ग॒ला॒भ्यः शौ॒ष्क॒लम्। पा॒र्या॑य कै॒व॒र्तम्। अ॒वा॒र्या॑य
मा॒र्गा॒रम्। ती॒र्थे॒भ्य आ॒न्द॒म्। विष॑मे॒भ्यो मै॒ना॒लम्। स्व॒ने॑भ्यः
प॒र्ण॑कम्। गुहा॑भ्यः कि॒रा॑तम्। सा॒नु॒भ्यो ज॑म्भ॒कम्। प॒र्व॑ते॒भ्यः
कि॒म्पू॑रुषम्॥१२॥

प्र॒ति॒श्रु॒त्का॑या ऋ॒तु॒लम्। घो॒षा॒य भ॑षम्। अन्ता॑य बहु॒वा॒दि॒नम्।
अ॒न॒न्ता॒य मू॒कम्। मह॑से वीणा॒वा॒दम्। क्रो॒शा॒य तू॒णव॑ध्मम्।
आ॒क्र॒न्दा॑य दु॒न्दु॒भ्याघा॑तम्। अ॒व॒र॒स्प॒रा॒य शङ्ख॑ध्मम्।
ऋ॒भु॒भ्यो॑जि॒नस॑न्धा॒यम्। सा॒ध्ये॒भ्यश्च॑र्म॒ग्णम्॥१३॥

बी॒भ॒त्सा॑यै पौल्क॒सम्। भू॒त्यै जा॑गर॒णम्। अभू॑त्यै स्व॒प॒नम्।
तु॒ला॑यै वाणि॒जम्। वर्णा॑य हि॒र॒ण्यका॑रम्। वि॒श्वे॑भ्यो दे॒वे॒भ्यः

सिध्मलम्। पश्चाद्दोषाय ग्लान्वम्। ऋत्यै जनवादिनम्। व्युद्ध्या
अपगल्भम्। स॒शराय॑ प्रच्छिदम्॥१४॥

हसाय॑ पु॒श्चलूमा॑ ल॒भते। वी॒णावा॒दङ्गण॑कङ्गीताय॑।
याद॑से शाबुल्याम्। न॒र्माय॑ भद्रवतीम्। तू॒णव॒ध्मङ्गाम॑ण्यं
पा॒णिसङ्घा॑तनृत्ताय॑। मोदा॑यानुक्रोशकम्। आ॒न॒न्दाय॑
तल॒वम्॥१५॥

अ॒क्षरा॒जाय॑ कि॒त॒वम्। कृ॒ताय॑ सभा॒विनम्॑। त्रेता॑या
आदि॒नव॒द॒र॒शम्। द्वा॒प॒राय॑ बहिः सदम्। कल॑ये सभास्थाणुम्।
दुष्कृ॒ताय॑ च॒रका॑चार्यम्। अध्व॑ने ब्रह्मचा॒रिणम्॑। पि॒शा॒चेभ्यः॑
सैल॑गम्। पि॒पा॒सायै॑ गोव्यच्छम्। नि॒र्ऋत्यै॑ गोघा॒तम्। क्षु॒धे
गौ॒विक॑र्तम्। क्षुत्तृ॒ष्णाभ्या॑न्तम्। यो गां वि॒कृन्त॑न्तं मा॒सं
भि॒क्ष॑माण उप॒तिष्ठ॑ते॥१६॥

भूम्यै॑ पी॒ठस॒र्पिण॑मा ल॒भते। अ॒ग्नये॑ऽस॒लम्। वा॒यवे॑
चाण्डा॒लम्। अ॒न्तरि॑क्षाय व॒श॒न॒र्तिनम्॑। दि॒वे ख॑ल॒तिम्।
सूर्या॑य ह॒र्य॒क्षम्। च॒न्द्रम॑से मि॒र्मिर॑म्। नक्ष॑त्रेभ्यः कि॒ला॒सम्।
अ॒ह्ने शु॒क्लं पि॑ङ्ग॒लम्। रा॒त्रियै॑ कृ॒ष्णं पि॑ङ्गा॒क्षम्॥१७॥

वा॒चे पु॒रुष॑मा ल॒भते। प्रा॒णम॑पा॒नव्या॑नमु॒दान॑सं स॒मा॒न॒न्तान्
वा॒यवे॑। सूर्या॑य चक्षु॒रा ल॒भते। मन॑श्च॒न्द्रम॑से। दि॒ग्भ्यः श्रो॒त्रम्।
प्र॒जाप॑तये पु॒रुष॑म्॥१८॥

अथै॒तान॑रूपेभ्य॒ आल॑भते। अति॑ह॒स्वम॑तिदीर्घम्।

अतिकृशमत्य॑सलम्। अतिशुक्लमतिकृष्णम्। अतिश्लक्ष्णमतिलोमश॑
अतिकिरिटमतिदन्तुरम्। अतिमिर्मिरमतिमेमिषम्। आशा॑यै
जा॒मिम्। प्र॒ती॒क्षा॒यै॑ कुमा॒रीम्॥१९॥

ब्रह्म॑णे गी॒ताय॑ श्रमा॑य स॒न्धये॑ न॒दीभ्य॑ उत्सा॒देभ्य॑ ऋत्यै॑ भा॒या अ॒र्मेभ्यो॑ म॒न्यवे॑ य॒म्यै
दश॑दश॒ सरो॑भ्यो द्वा॒दश॑ प्र॒तिश्रु॑त्का॒यै बी॒भत्सा॑यै दश॑दश॒ हसा॑य स॒प्ताक्ष॑रा॒जाय॑ त्रयो॑दश॒
भू॒म्यै दश॑ वा॒चे षड॑थ॒ नवैका॑न्नवि॒ंशतिः॥१९॥

ब्रह्म॑णे य॒म्यै नव॑दश॥१९॥

ब्रह्म॑णे कुमा॒रीम्॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

स॒त्यं प्र॑प॒द्ये। ऋ॒तं प्र॑प॒द्ये। अ॒मृतं॑ प्र॑प॒द्ये। प्र॒जाप॑तेः प्रि॒यां
त॒नुव॑मना॒र्ता प्र॑प॒द्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॑ व॒ज्रेण॑। द्विष॑न्तं
भ्रातृ॒व्यम॒व क्रामा॑मि। योऽस्मान्द्वेष्टि॑। यं च॑ व॒यं द्विष्मः॑।
भूर्भुवः॒ सुवः॑। हिम्॥१॥

स॒त्यं द॑श॥१॥ [१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्य॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
सु॒म॒न्युः। अ॒ग्न आ॑या॒हि वी॒तये॑। गृ॒णानो॑ ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑
सत्सि ब॒र्हिषि॑। तन्त्वा॑ स॒मिद्वि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि।
बृ॒हच्छो॑चा यविष्म। स नः॑ पृ॒थुः श्र॒वाय्य॑म्॥२॥

अच्छा॑ दे॒व वि॒वास॑सि। बृ॒हद॑ग्ने सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑
नम॒स्यस्ति॑रः। तमा॑सि द॒र्शतः॑। स॒म॒ग्निरि॑ध्यते वृषा॑। वृषो॑
अ॒ग्निः स॒मिध्य॑ते। अ॒श्वो न॑ दे॒ववा॑हनः। तं ह॒विष्म॑न्त
ई॒डते॑। वृष॑णन्त्वा व॒यं वृष॑न्। वृषा॑णः स॒मिधी॑महि॥३॥

अ॒ग्ने दी॑द्यतं बृ॒हत्। अ॒ग्निं दू॑तं वृ॒णीम॑हे। होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम्।
अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म्। स॒मिध्य॑मानो अध्व॒रे। अ॒ग्निः पा॑व॒क
ई॒ड्यः। शो॒चिष्कै॑श॒स्तमी॑महे। स॒मिद्धो॑ अ॒ग्न आ॑हुत। दे॒वान्
य॑क्षि स्वध्व॒र। त्वं हि ह॑व्य॒वाड॑सि। आ जु॑होत दु॒व॒स्यत॑।
अ॒ग्निं प्र॑य॒त्यध्व॑रे। वृ॒णीध्व॑ ह॒व्यवा॑हनम्। त्वं वरु॑ण उ॒त
मि॒त्रो अ॑ग्ने। त्वां वर्ध॑न्ति म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥४॥

श्रुवाय्यमिधीमृह्यसि सप्त चं॥२॥ [२]

अग्ने॑ महा॑ अ॒सि ब्रा॒ह्मण॑ भार॒त। असा॒वसौ॑। दे॒वेद्धो॑
मन्वि॑द्धः। ऋषि॑ष्टुतो॒ विप्रा॑नुमदितः। क॒वि॒शस्तो॑ ब्रह्म॑सं॒ शितो॑
घृ॒ताह॑वनः। प्र॒णीर्य॑ज्ञाना॑म्। र॒थीर॑ध्वराणा॑म्। अ॒तूर्तो॑ होता॑।
तूर्णि॑रहव्य॒वाट्। आ॒स्पात्रं॑ जुहूर्दे॒वाना॑म्॥५॥

च॒म॒सो दे॒व॒पा॒नः। अ॒रा॑ इ॒वाग्ने॑ ने॒मि॒र्दे॒वाः स्त्वं प॑रिभूर॑सि।
आ व॑ह दे॒वान् यज॑मानाय। अ॒ग्नि॑म॒ग्न आ॑व॒ह। सोम॑माव॒ह।
अ॒ग्नि॑माव॒ह। प्र॒जाप॑तिमाव॒ह। अ॒ग्नी॒षोमा॑वाव॒ह। इन्द्रा॑ग्नी
आ॑व॒ह। इन्द्र॑माव॒ह। म॒हेन्द्र॑माव॒ह। दे॒वाः आ॑ज्य॒पाः
आ॑व॒ह। अ॒ग्निः हो॒त्राया॑व॒ह। स्वं म॑हि॒मान॒मा व॑ह। आ चा॑ग्ने
दे॒वान् व॑ह। सु॒यजा॑ च यज जा॒तवे॑दः॥६॥

दे॒वाना॑मिन्द्र॒मा व॑ह षट् चं॥३॥ [३]

अ॒ग्नि॒र॒होता॑ वे॒त्व॒ग्निः। हो॒त्रं वे॑त्तु प्रा॒वि॒त्रम्। स्मो व॒यम्। सा॒धु
ते॑ यज॒मान॑ दे॒वता॑। घृ॒तव॑तीमध्वर्यो॑ सु॒च॒मास्य॑स्व। दे॒वायु॑र्व
वि॒श्ववा॑राम्। ई॒डा॒महै॑ दे॒वाः ई॒डे॒न्यान्। न॒म॒स्याम॑ नम॒स्यान्।
यजा॑म य॒ज्ञिया॑न्॥७॥

अ॒ग्नि॒र॒होता॑ नव॑॥४॥ [४]

स॒मि॒धो अ॒ग्न आ॑ज्यस्य वियन्तु। तनून॑पा॒द॒ग्न आ॑ज्यस्य
वेतु। इ॒डो अ॒ग्न आ॑ज्यस्य वियन्तु। ब॒र्हि॒र॒ग्न आ॑ज्यस्य
वेतु। स्वाहा॑ऽग्निम्। स्वाहा॑ सोमम्। स्वाहा॑ऽग्निम्। स्वाहा॑

प्रजापतिम्। स्वाहाऽग्नीषोमौ। स्वाहेन्द्राग्नी। स्वाहेन्द्रम्।
स्वाहा महेन्द्रम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्। स्वाहाऽग्निः
होत्राञ्जुषाणाः। अग्न आज्यस्य वियन्तु॥८॥

इन्द्राग्नी पञ्च च॥५॥ [५]

अग्निर्वृत्राणि जङ्घनत्। द्रविणस्युर्विपन्यया। समिद्धः शुक्र
आहुतः। जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। त्वः सौमासि
सत्पतिः। त्वः राजोत वृत्रहा। त्वं भद्रो असि क्रतुः।
जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो वेतु। अग्निः प्रत्नेन
जन्मना। शुम्भानस्तनुवः स्वाम्। कविर्विप्रेण वावृधे।
जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। सोमं गीर्भिष्वा वयम्। वर्धयामो
वचोविदः। सुमृडीको न आविश। जुषाणः सोम आज्यस्य
हविषो वेतु॥९॥

स्वाः पदं च॥६॥ [६]

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्। पतिः पृथिव्या अयम्। अपाः
रेताः सि जिन्वति। भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता। यत्रा नियुद्धिः
सचसे शिवाभिः। दिवि मूर्धानन्दधिषे सुवर्षाम्। जिह्वामग्ने
चकृषे हव्यवाहम्। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः। विश्वा जातानि
परि ता बभूव। यत्कामास्ते जहुमस्तं नो अस्तु॥१०॥

वयः स्याम पतयो रयीणाम्। स वैद पुत्रः पितरः स
मातरम्। स सूनुर्भुवत्स भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्णोदन्तरिक्षः

स सुवः। स विश्वा भुवो अभवत्स आभवत्। अग्नीषोमा
सवेदसा। सहूती वनतङ्गिरः। सन्देवत्रा बभूवथुः। युवमेतानि
दिवि रोचनानि। अग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम्॥११॥

युवः सिन्धूः रभिशस्तेरवद्यात्। अग्नीषोमावमुञ्चतङ्गभीतान्।
इन्द्राग्नी रोचना दिवः। परि वाजेषु भूषथः। तद्वाञ्चेति
प्रवीर्यम्। शजथद्वृत्रमुत संनोति वाजम्। इन्द्रा यो अग्नी
सहुरी सपर्यात्। इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरः। सहस्तमा
सहसा वाजयन्ता। एन्द्र सानसिः रयिम्॥१२॥

सृजित्वानः सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्रसंसाहिषे
पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर
दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। महाः
इन्द्रो य ओजसा। पर्जन्यो वृष्टिमाः इव। स्तोमैर्वत्सस्य
वावृधे। महाः इन्द्रो नृवदाचर्षणिप्राः॥१३॥

उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः। अस्मद्रियंग्वावृधे वीर्याय।
उरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत्। पिप्रीहि देवाः उशतो
यविष्ठ। विद्वाः ऋतूः ऋतुपते यजेह। ये दैव्या
ऋत्विजस्तेभिर्ग्रे। त्वः होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्निः
स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिग्रेः प्रिया धामानि। अयाद्वोमस्य
प्रिया धामानि॥१४॥

अयाङ्ग्रेः प्रिया धामानि। अयाद्वृजापतेः प्रिया धामानि।
अयाङ्ग्रीषोमयोः प्रिया धामानि। अयाङ्गिन्द्राग्नियोः प्रिया

धामा॑नि। अया॑डिन्द्र॒स्य प्रि॒या धामा॑नि। अया॑ण्महेन्द्र॒स्य
 प्रि॒या धामा॑नि। अया॑ङ्गैवाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धामा॑नि।
 यक्ष॑दग्नेर्होतुः प्रि॒या धामा॑नि। यक्ष॑त्स्वं म॑हि॒मानम्।
 आय॑जता॒मेज्या॒ इषः॑। कृ॒णोतु॒ सो अ॑ध्व॒रा जा॒तवे॑दाः।
 जुष॑ता॒ ह॒विः। अग्ने॒ यद॑द्य वि॒शो अ॑ध्वर॒स्य हो॑तः। पाव॑क
 शोचे॒ वेष्ट्व॑ हि यज्वा॑। ऋ॒ता य॑जासि म॒हिना॑ वि॒यद्भूः।
 ह॒व्या व॑ह यविष्ठ॒ या तै अ॒द्य॥१५॥

अ॒स्त्वध॑त्त॒ र॒यिश्च॑र॒षणि॑प्राः सोम॑स्य प्रि॒या धामा॑नीष॒ष्वद्वा॑॥७॥ [७]

उप॑हूत॒ रथ॑न्त॒र स॒ह पृ॑थि॒व्या। उप॑ मा रथ॑न्त॒र स॒ह
 पृ॑थि॒व्या ह॒यता॑म्। उप॑हूतं वाम॑दे॒व्य स॒हान्तरि॑क्षेण। उप॑ मा
 वाम॑दे॒व्य स॒हान्तरि॑क्षेण ह॒यता॑म्। उप॑हूतं बृ॒हत्स॒ह दि॒वा।
 उप॑ मा बृ॒हत्स॒ह दि॒वा ह॒यता॑म्। उप॑हूताः स॒प्त हो॑त्राः। उप॑
 मा स॒प्त हो॑त्रा ह॒यन्ता॑म्। उप॑हूता धे॒नुः स॒हर्ष॑भा। उप॑ मा
 धे॒नुः स॒हर्ष॑भा ह॒यता॑म्॥१६॥

उप॑हूतो भ॒क्षः स॒खा। उप॑ मा भ॒क्षः स॒खा ह॒यता॑म्।
 उप॑हूताँ(४)हो। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडाँ। उपो॑ अ॒स्मा स॒
 इडाँ ह॒यता॑म्। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडाँ। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी
 मै॒त्रावरु॑णी। ब्र॒ह्म दे॒वकृ॑त॒मुप॑हूतम्॥१७॥

दै॒व्या अ॑ध्व॒र्यव॒ उप॑हूताः। उप॑हूता म॒नुष्याः॑। य इ॒मं
 य॒ज्ञम॑वान्। ये य॒ज्ञप॑तिं वर्ध॑न्। उप॑हूते द्यावा॑पृथि॒वी।
 पू॒र्वजे॑ ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूतोऽयं यज॑मानः।

उत्तरस्यान्देवयज्यायामुपहृतः। भूयसि हविष्करणं उपहृतः।
दिव्ये धामन्नुपहृतः। इदं मे देवा हविर्जुषन्तामिति
तस्मिन्नुपहृतः। विश्वमस्य प्रियमुपहृतम्। विश्वस्य
प्रियस्योपहृतस्योपहृतः॥१८॥

सुहर्षभा ह्ययामुपहृतः हविष्करणं उपहृतश्चत्वारि च॥८॥ [८]

देवं बर्हिः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु। देवो नराशंसः।
वसुवने वसुधेयस्य वेतु। देवो अग्निः स्विष्टकृत्। सुद्रविणा
मन्द्रः कविः। सत्यमन्मायजी होता। होतुर्होतुरायजीयान्।
अग्ने यान् देवानयाद। याः अपिप्रेः। ये ते होत्रे अमत्सत।
ताः संसनुषीः होत्रान्देवङ्गमाम्। दिवि देवेषु यज्ञमेरयेमम्।
स्विष्टकृच्चाग्ने होताऽभूः। वसुवने वसुधेयस्य नमोवाके
वीहि॥१९॥

अपिप्रेः पञ्च च॥९॥ [९]

इदन्द्यावापृथिवी भद्रमभूत्। आर्धं सूक्तवाकम्। उत
नमोवाकम्। ऋध्यास्म सूक्तोच्यमग्ने। त्वं सूक्तवागंसि।
उपश्रितो दिवः पृथिव्योः। ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान
द्यावापृथिवी स्ताम्। शङ्गये जीरदान्। अत्रसू अप्रवेदे।
उरुगव्यूती अभयं कृतौ॥२०॥

वृष्टिद्यावा रीत्यापा। शम्भुवौ मयोभुवौ। ऊर्जस्वती च
पयस्वती च। सूपचरणा च स्वधिचरणा च। तयोराविदि।
अग्निरिदं हविरजुषत। अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत।

सोमं इदं हविरं जुषत। अवीं वृधत महो ज्यायोऽकृत।
अग्निरिदं हविरं जुषत॥ २१॥

अवीं वृधत महो ज्यायोऽकृत। प्रजापतिरिदं हविरं जुषत।
अवीं वृधत महो ज्यायोऽकृत। अग्नीषोमां विदं
हविरं जुषेताम्। अवीं वृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्। इन्द्राग्नी
इदं हविरं जुषेताम्। अवीं वृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्।
इन्द्रं इदं हविरं जुषत। अवीं वृधत महो ज्यायोऽकृत।
महेन्द्र इदं हविरं जुषत॥ २२॥

अवीं वृधत महो ज्यायोऽकृत। देवा आज्यं पा आज्यं मजुषन्त।
अवीं वृधन्त महो ज्यायोऽकृत। अग्निर्होत्रेणेदं हविरं जुषत।
अवीं वृधत महो ज्यायोऽकृत। अस्यामृधद्धोत्रायान्देवङ्गमायां।
आशांस्तेऽयं यजमानोऽसौ। आयुरा शांस्ते। सुप्रजास्त्वमा
शांस्ते। सजातवन्स्यामा शांस्ते॥ २३॥

उत्तरान्देवयज्यामा शांस्ते। भूयो हविष्करणमा शांस्ते।
दिव्यन्धामा शांस्ते। विश्वं प्रियमा शांस्ते। यदनेन
हविषाऽऽशांस्ते। तदंश्यात्तद्व्यात्। तदस्मै देवा रासन्ताम्।
तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते। वयमग्नेर्मानुषाः। इष्टं च वीतं च।
उभे च नो द्यावापृथिवी अहंसस्पाताम्। इह गतिर्वामस्येदं
च। नमो देवेभ्यः॥ २४॥

अभ्यं कृतावकृताग्निरिदं हविरं जुषत महेन्द्र इदं हविरं जुषत सजातवन्स्यामा शांस्ते वीतं च
त्रीणि च॥ १०॥

तच्छुं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीं
स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वञ्जिगातु भेषजम्।
शं नो अस्तु द्विपदै। शश्वतुष्पदे॥२५॥

तच्छुं योरष्टौ॥११॥ [११]

आप्यायस्व सन्तौ। इह त्वष्टारमग्नियन्तत्रस्तुरीपम्। देवानां
पत्नीरुशतीरेवन्तु नः। प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये। याः
पार्थिवासो या अपामपि व्रते। ता नो देवीः सुहवाः शर्म
यच्छत। उत ग्रा वियन्तु देवपत्नीः। इन्द्राण्यग्राय्यश्विनी
राट्। आ रोदसी वरुणानी शृणोतु। वियन्तु देवीर्य
ऋतुर्जनीनाम्॥२६॥

अग्निर्होता गृहपतिः स राजा। विश्वा वेद जनिमा
जातवेदाः। देवानामुत यो मर्त्यानाम्। यजिष्ठः स प्र
यजतामृतावा। वयमु त्वा गृहपते जनानाम्। अग्ने अकर्म
समिधा बृहन्तम्। अस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्तु। तिग्मेन
नस्तेजसा सः शिशाधि॥२७॥

जनीनामष्टौ च॥१२॥ [१२]

उपहूतः रथन्तरः सह पृथिव्या। उप मा रथन्तरः सह
पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण। उप मा
वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः। उप
मा सप्त होत्रा ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप मा

धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥२८॥

उपहूतो भक्षः सखा। उप मा भक्षः सखा ह्वयताम्।
उपहूतां(४)हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्मा९
इडा ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडा। मानवी घृतपदी
मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपहूतम्॥२९॥

दैव्या अध्वर्यव उपहूताः। उपहूता मनुष्याः। य इमं
यज्ञमवान्। ये यज्ञपत्नीं वर्धन्। उपहूते द्यावापृथिवी।
पूर्वजे ऋतावरी। देवी देवपुत्रे। उपहूतेयं यजमाना।
इन्द्राणीवाऽविधुवा। अदितिरिव सुपुत्रा। उत्तरस्यान्देवयज्यायामुपहूत
भूयंसि हविष्करणे उपहूता। दिव्ये धामन्नुपहूता। इदं मे देवा
हविर्जुषन्तामिति तस्मिन्नुपहूता। विश्वमस्याः प्रियमुपहूतम्।
विश्वस्य प्रियस्योपहूतस्योपहूता॥३०॥

सहर्षभा ह्वयतामुपहूत९ सुपुत्रा षट्॥१३॥ [१३]

सत्यं प्रवोऽग्नें महानग्निर्होता समिधोऽग्निर्वृत्राण्यग्निर्मूर्धोपहूतन्देवं बर्हिर्दिन्द्रावापृथिवी
तच्छुं योरा प्यायस्वोपहूतत्रयोदश॥१३॥

सत्यं वयं स्याम वृष्टिद्यावा त्रिंशत्॥३०॥

सत्यमुपहूता॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

अ॒ञ्जन्ति॒ त्वाम॑ध्वरे॒ दे॒व॒यन्तः॑। वन॑स्पते॒ मधु॑ना॒ दैव्ये॑न।
यद॑र्ध्वस्ति॑ष्ठा॒द्ववि॑णे॒ह ध॑त्तात्। यद्वा॒ क्षयो॑ मा॒तुर॒स्या
उ॒पस्थे॑। उच्छ्र॑यस्व वनस्पते। वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या अधि॑। सुमि॑ती
मी॒यमा॑नः। वर्चो॑धा य॒ज्ञवा॑हसे। समि॑द्धस्य॒ श्रय॑माणः
पुर॑स्तात्। ब्रह्म॑ वन्वा॒नो अ॒जरः॑ सु॒वीर॑म्॥१॥

आ॒रे अ॒स्मद॑म॒तिं बा॑ध॒मानः॑। उच्छ्र॑यस्व मह॒ते सौभ॑गाय।
ऊ॒र्ध्व ऊ॒षुणं॑ ऊ॒तये॑। तिष्ठा॑ दे॒वो न स॑वि॒ता। ऊ॒र्ध्वो वाज॑स्य
सनि॑ता॒ यद॑ञ्जिभिः। वा॒घद्वि॑र्वि॒ह्वया॑महे। ऊ॒र्ध्वो नः॑ पा॒ह्यः॑ ह॒सो
नि के॒तुना॑। विश्व॑ः स॒म॒त्रिण॑न्दह। कृ॒धी न॑ ऊ॒र्ध्वा च॒ रथा॑य
जी॒वसे॑। वि॒दा दे॒वेषु॑ नो॒ दुवः॑॥२॥

जा॒तो जा॑यते सुदि॒न॒त्वे अ॒ह्नाम्। स॒म॒र्य आ वि॒दथे॒ वर्ध॑मानः।
पुन॑न्ति॒ धीरा॑ अ॒पसो॑ मनी॒षा। दे॒व॒या वि॒प्र उ॒दि॒यर्ति॑ वाचम्।
युवा॑ सु॒वासाः॒ परि॑वीत॒ आगा॑त्। स उ॒ श्रेया॑न्भवति॒
जाय॑मानः। तन्धीरा॑सः क॒वय॑ उन्नयन्ति। स्वा॒धियो॒
मन॑सा दे॒व॒यन्तः॑। पृथु॑पाजा॒ अम॑र्त्यः। घृ॒तनि॑र्णि॒रख्वा॑हुतः।
अ॒ग्निर्य॑ज्ञस्य॒ हव्य॑वाद्। तः॑ सु॒बाधो॑ य॒तः सु॑चः। इ॒त्था
धिया॑ य॒ज्ञव॑न्तः। आच॑क्रु॒रग्नि॑मू॒तये॑। त्वं वरु॑ण उ॒त मि॒त्रो
अ॒ग्ने। त्वां वर्ध॑न्ति म॒तिभि॑र्वसि॑ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥३॥

सुवीरन्दवः स्वाहुतोऽष्टौ च॥१॥ [१]

होता यक्षदग्निं समिधा सुषमिधा समिद्धं नाभां
पृथिव्याः संज्ञथे वामस्य। वर्ष्मन्दिव इडस्पदे वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य गोपाम्।
मध्वाद्य देवो देवेभ्यो देवयानान्पथो अनक्तु वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षन्नराशंसं नृशस्त्रं नृः प्रणेत्रम्।
गोभिर्वपावान्त्स्याद्विरैः शक्तीवान्नथैः प्रथमया वा हिरण्यैश्चन्द्री
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदग्निमिड ईडितो देवो
देवां आवक्षद्दूतो हव्यवाडमूरः। उपेमं यज्ञमुपेमां देवो
देवहूतिमवतु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वरहिः
सुष्टरीमोर्णम्रदा अस्मिन् यज्ञे वि च प्र च प्रथतां
स्वासस्थं देवेभ्यः। एमेनदद्य वसवो रुद्रा आदित्याः सदन्तु
प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं॥४॥

होता यक्षद्वरं ऋष्याः कवप्यो कोषधावनीरुदाताभीर्जिहतां
विपक्षोभिः श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे
विश्रयन्तामृतावृधो वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षदुषासानक्ता बृहती सुपेशसा नृः पतिभ्यो योनिं
कृण्वाने। सस्मर्यमाने इन्द्रेण देवैरेदं वरुहिः सीदतां
वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा

म॒न्द्रा पो॒ता॒रा क॒वी प्र॒चै॒तसा॑ । स्वि॒ष्टम॒द्यान्यः क॑रदि॒षा
स्व॑भि॒गूर्त॑म॒न्य ऊ॒र्जा स॑त॒वसे॑मं य॒ज्ञं दि॒वि दे॒वेषु॑ ध॒त्तां
वी॒तामा॑ज्य॒स्य हो॒त॒र्यज॑ । हो॒ता य॑क्ष॒त्ति॒स्रो दे॒वीर॒पसा॑म॒पस्त॑मा
अ॒च्छि॒द्रम॒द्येद॑म॒पस्त॑न्वताम् । दे॒वेभ्यो॑ दे॒वीर्दे॒वम॑पो
वि॒यन्त्वा॑ज्य॒स्य हो॒त॒र्यज॑ । हो॒ता य॑क्ष॒त्त्वष्टा॑र॒मचि॑ष्टु॒मपा॑कः
रे॒तोधां॑ वि॒श्रव॑सं य॒शो॒धाम् । पु॒रुरूप॑म॒काम॑कर्शनः
सु॒पोषः॑ पो॒षैः स्या॑त्सु॒वीरो॑ वी॒रैर्व॑त्वाज्य॒स्य हो॒त॒र्यज॑ ।
हो॒ता य॑क्ष॒द्वन॑स्पति॒मुपा॑व॒स्रक्ष॑द्वि॒यो जो॒ष्टारः॑ श॒शम॑न्नरः ।
स्वदा॒त्स्वधि॑ति॒र्ऋतु॑थाद्य दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑ङ्मे॒त्वाज्य॑स्य
हो॒त॒र्यज॑ । हो॒ता य॑क्ष॒दग्निः॑ स्वाहाऽऽज्य॒स्य स्वाहा॑
मे॒दसः॑ स्वाहा॑ स्तो॒काना॑ऽ स्वाहा॑ स्वाहा॑कृ॒तीना॑ऽ स्वाहा॑
ह॒व्यसू॑क्तीनाम् । स्वाहा॑ दे॒वाः अ॑ज्य॒पान्त्स्वाहा॑ऽग्निः
हो॒त्राञ्जु॑षाणा अ॒ग्न आ॑ज्य॒स्य वि॑यन्तु हो॒त॒र्यज॑ ॥ ५ ॥

प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य होत॒र्यजं सु॒वीरो॑ वी॒रैर्व॑त्वाज्यस्य होत॒र्यजं च॒त्वारि॑ च
(अ॒ग्नि॒न्तनून॑पा॒तन्नरा॑शः संम॒ग्निमि॑ड ई॒डितो॑ ब॒र्हिर्दु॑र उ॒पासा॑न॒क्ता दै॒व्यां ति॒स्रस्त्वष्टा॑रं वन॒स्पति॑म॒ग्निम् ।
पञ्च वे॒त्वेको॑ वि॒यन्तु॑ द्वि॒र्वी॒तामे॑को वि॒यन्तु॑ द्वि॒र्वे॒त्वेको॑ वि॒यन्तु॑ हो॒त॒र्यजं ॥) ॥ २ ॥

समि॒द्धो अ॒द्य मनु॑षो दुरो॒णे । दे॒वो दे॒वान् य॑जसि जा॒तवे॑दः ।
आ च॒ वह॑ मि॒त्रम॑हश्चि॒कित्वा॑न् । त्वन्दू॒तः क॒विर॑सि प्र॒चै॒ताः ।
तनू॑नपा॒त्पथ॑ ऋ॒तस्य॑ या॒नान् । म॒ध्वां स॑म॒ञ्जन्त्स्व॑दया सु॒जिह्वा॑ ।
मन्मा॑नि धी॒भि॒रु॒त य॒ज्ञमृ॑न्धन् । दे॒वत्रा॑ च॒ कृ॒णु॒ह्यध्व॑रन्नः ।
नरा॒शः सं॑स्य म॒हि॒मान॑मेषाम् । उप॑ स्तोषाम य॒ज्ञत॑स्य

यज्ञैः॥६॥

ते सु॒क्रत॑वः शुच॑यो धिय॒न्धाः। स्वद॑न्तु दे॒वा उ॒भया॑नि ह॒व्या।
आ॒जुह्वा॑न् ई॒ड्यो व॑न्द्यश्च। आया॑ह्य॒ग्ने वसु॑भिः स॒जोषा॑ः। त्वं
दे॒वाना॑मसि य॒ह्म हो॑ता। स ए॒नान् य॑क्षी॒षितो॑ य॒जीया॑न्।
प्रा॒चीनं॑ ब॒र्हिः प्र॑दिशा पृथि॒व्याः। वस्तो॑र॒स्या वृ॑ज्यते
अ॒ग्ने अ॒ह्नाम्। व्यु॑ प्रथते वि॒तरं॑ वरी॒यः। दे॒वेभ्यो॑ अ॒दित॑ये
स्यो॒नम्॥७॥

व्यच॑स्वतीरुर्वि॒या वि॒श्रय॑न्ताम्। पति॑भ्यो न ज॒नयः॑
शु॒म्भमा॑नाः। दे॒वीर्द्वारो॑ बृ॒हती॑र्वि॒श्वमि॑न्वाः। दे॒वेभ्यो॑ भवथ
सु॒प्राय॑णाः। आसु॒ष्वय॑न्ती य॒जते॑ उपा॑के। उ॒षासा॑न॒क्ता
सद॑तां नि यो॒नौ। दि॒व्ये योष॑णे बृ॒हती॑ सु॒रुक्मे। अधि॑ श्रियः
शु॒क्रपि॑श॒न्दधा॑ने। दै॒व्या हो॑ता॒रा प्रथ॑मा सु॒वाचा॑। मि॒मा॒ना
य॒ज्ञं मनु॑षो य॒ज॑ध्यै॥८॥

प्र॒चोद॑यन्ता वि॒दथे॑षु का॒रू। प्रा॒चीनं॑ ज्योतिः प्र॒दिशा॑ दि॒शन्ता॑।
आ नो॑ य॒ज्ञं भा॑र॒ती तूय॑मेतु। इ॒डा मनु॑ष्वदि॒ह चे॒तय॑न्ती। ति॒स्रो
दे॒वीर्ब॒र्हिरे॑दः स्यो॒नम्। सर॑स्वती स्व॒पंसः॑ सद॑न्तु। य इ॒मे
द्यावा॑पृथि॒वी जनि॑त्री। रू॒पैरपि॑ श॒द्भुवनानि॑ वि॒श्वा। तम॑द्य
हो॑तरि॒षितो॑ य॒जीया॑न्। दे॒वन्त्वष्टा॑रमि॒ह य॑क्षि वि॒द्वान्॥९॥

उ॒पाव॑सृज॒त्मन्या॑ सम॒ञ्जन्। दे॒वानां॑ पाथं ऋ॒तुथा॑ ह॒वीर॑षि।
व॒नस्प॑तिः शमि॒ता दे॒वो अ॒ग्निः। स्वद॑न्तु ह॒व्यं मधु॑ना घृ॒तेन॑।
स॒द्यो जा॒तो व्य॑मिमीत य॒ज्ञम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मभवत्पु॒रोगाः॑।

अस्य होतुः प्रदिश्यृतस्य वाचि। स्वाहाकृतं हविरदन्तु
देवाः॥१०॥

यज्ञैः स्योनं यजंथ्यै विद्वानष्टौ च॥३॥ [३]

अग्निर्होता नो अध्वरे। वाजी सन्परिणीयते। देवो देवेषु
यज्ञियः। परित्रिविष्टपध्वरम्। यात्यग्नी रथीरिव। आ देवेषु
प्रयो दधत्। परि वाजपतिः कविः। अग्निर्हव्यान्यक्रमीत्।
दधद्रत्नानि दाशुषे॥११॥

अग्निर्होता नो नव॥४॥ [४]

अजैदग्निः। असन्द्वाजन्नि। देवो देवेभ्यो हव्यावाट्।
प्राञ्जोभिर्हिन्वानः। धेनाभिः कल्पमानः। यज्ञस्यायुः
प्रतिरन्। उप प्रेष्य होतः। हव्या देवेभ्यः॥१२॥

अजैदष्टौ॥५॥ [५]

दैव्याः शमितार उत मनुष्या आरभध्वम्। उपनयत मेध्या
दुरः। आशासाना मेधपतिभ्यां मेधम्। प्रास्मा अग्निं भरत।
स्तृणीत बर्हिः। अन्वेनं माता मन्यताम्। अनु पिता। अनु
भ्राता सगर्भ्यः। अनु सखा सयूथ्यः। उदीचीनाः अस्य पदो
निधत्तात्॥१३॥

सूर्यश्चक्षुर्गमयतात्। वातं प्राणमन्ववसृजतात्। दिशः
श्रोत्रम्। अन्तरिक्षमसुम्। पृथिवीं शरीरम्। एकधाऽस्य
त्वचमाच्छतात्। पुरा नाभ्या अपिशसो वृषामुत्खिदतात्।
अन्तरेवोष्माणं वारयतात्। श्येनमस्य वक्षः कृणुतात्।

प्रशसां बाहू॥१४॥

शला दोषणी। कश्यपेवा९सा। अच्छिद्रे श्रोणी।
कवषोरू स्नेकपर्णाष्टीवन्ता। षड्विंशतिरस्य वङ्कयः।
ता अनुष्ठोच्यावयतात्। गात्रङ्गात्रमस्यानूनं कृणुतात्।
ऊवध्यगोहं पार्थिवङ्घनतात्। अस्त्रा रक्षः स९सृजतात्।
वनिष्ठुमस्य मा राविष्ट॥१५॥

उरूकं मन्यमानाः। नेद्वस्तोके तनये। रवितारवच्छमितारः।
अग्निगो शमीध्वम्। सुशमिं शमीध्वम्। शमीध्वमग्निगो।
अग्निगुश्वापापश्च। उभौ देवाना९ शमितारौ। ताविमं पशु९
श्रपयतां प्रविद्धा९सौ। यथायथाऽस्य श्रपणन्तथातथा॥१६॥

धृताद्बाहू मा राविष्ट तथातथा॥६॥

जुषस्व सप्रथस्तमम्। वचो देवप्सरस्तमम्। हव्या जुह्वान
आसनि। इमं नो यज्ञममृतैषु धेहि। इमा हव्या जातवेदो
जुषस्व। स्तोकानामग्ने मेदसो घृतस्य। होतः प्राशान प्रथमो
निषद्य। घृतवन्तः पावक ते। स्तोकाः श्रोतन्ति मेदसः।
स्वधर्मन्देववीतये॥१७॥

श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम्। तुभ्य९ स्तोका घृतश्रुतः। अग्ने
विप्राय सन्त्य। ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे। यज्ञस्य प्राविता
भवा। तुभ्य९ श्रोतन्त्यग्निगो शचीवः। स्तोकासौ अग्ने
मेदसो घृतस्य। कविशस्तो बृहता भानुनागाः। हव्या

जुषस्व मेधिर। ओजिष्ठन्ते मध्यतो मेद उद्धृतम्। प्र ते वयन्ददामहे। श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधित्वचि। प्रति तान्देवशोर्विहि॥१८॥

देवर्वातय उद्धृतश्रीणि च॥७॥ [७]

आवृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मैः। इन्द्रं यातन्नमोभिरग्ने अर्वाक्। युव९ राधोभिरकवेभिरिन्द्र। अग्ने अस्मे भवतमुत्तमेभिः। होता यक्षदिन्द्राग्नी। छागस्य वपाया मेदसः। जुषेता९ हविः। होतर्यजं। विह्यख्यन्मनसा वस्य इच्छन्। इन्द्राग्नी ज्ञास उत वा सजातान्॥१९॥

नान्या युवत्प्रमतिरस्ति मह्यम्। स वान्धियं वाजयन्तीमतक्षम्। होता यक्षदिन्द्राग्नी। पुरोडाशस्य जुषेता९ हविः। होतर्यजं। त्वामीडते अजिरन्दृत्याय। हविष्मन्तः सदमिन्मानुषासः। यस्य देवैरासदो बर्हिर्ग्रे। अहान्यस्मे सुदिना भवन्तु। होता यक्षदग्निम्। पुरोडाशस्य जुषेता९ हविः। होतर्यजं॥२०॥

सजातान्निन्दे च॥८॥ [८]

गीर्भिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमानः। ईदृ रयिं यशसं पूर्वभाजम्। इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा। प्र णो नव्येभिस्तिरतन्देष्टैः। माच्छेद्ग रश्मी९रिति नाधमानाः। पितृणा९ शक्तीरनुयच्छमानाः। इन्द्राग्निभ्याङ्गं वृषणो मदन्ति। ताह्यद्री धिषणाया उपस्थे। अग्नि९ सुदीति९ सुदृशं गृणन्तः। नमस्यामस्त्वेड्यं जातवेदः। त्वान्दूतमरति९ हव्यवाहम्। देवा अकृण्वन्नमृतस्य

नाभिम्॥२१॥

जातवेदो द्वे च॥१॥ [९]

त्व९ ह्यग्ने प्रथ॑मो म॒नोता॑। अ॒स्या धि॒यो अ॒भ॒वो द॒स्म॒होता॑।
त्व९ सीं वृष॑न्न॒कृ॒णोर्दुष्ट॑री॒तु। स॒हो वि॒श्व॑स्मै स॒ह॑से स॒ह॑ध्वै।
अ॒धा होता॑ न्य॒सीदो॑ य॒र्जी॒यान्। इ॒ड॒स्प॒द इ॒ष॒य॒त्री॒ड्यः
सन्। त॒न्त्वा न॑रः प्रथ॑म॒न्दे॒व॒यन्तः॑। म॒हो रा॒ये चि॒त॒य॒न्तो
अ॒नु॒ग॒मन्। वृ॒ते॒व य॒न्त॑ बहु॒भिर्व॑स॒व्यैः। त्वे र॒यि॒ज्जा॑गृ॒वा९ सो
अ॒नु॒ग॒मन्॥२२॥

रु॒श॑न्त॒म॒ग्नि॒न्द॑र॒श॒त॒म्बृ॒ह॒न्त॒म्। वृ॒पा॒व॑न्तं वि॒श्व॑हा दी॒दि॒वा९ स॒म्।
प॒द॒न्दे॒व॒स्य॑ न॒म॑सा वि॒यन्तः॑। श्र॒व॒स्य॒वः श्र॒व॑ आ॒प॒न्न॒मृ॒क्त॒म्।
ना॒मा॒नि चि॒द्व॒धिरे॑ य॒ज्ञि॒या॒नि। भ॒द्रा॒या॑न्ते रण॒यन्त॑ स॒न्दृ॑ष्टौ।
त्वां व॑र्ध॒न्ति क्षि॒त॒यः पृ॒थि॒व्या॒म्। त्व९ रा॒य उ॒भ॒या॑सो
जना॑नाम्। त्व॒न्ना॒ता त॑रणे॒ चेत्यो॑भूः। पि॒ता मा॒ता
स॒द॒मि॒न्मानु॑षाणाम्॥२३॥

स॒प॒र्ये॒ण्यः स॒ प्रि॒यो वि॒क्ष्व॑ग्निः। होता॑ म॒न्द्रो निष॑सादा
य॒र्जी॒यान्। त॒न्त्वा व॒य॒न्द॒म॒ आ दी॑दि॒वा९ स॒म्। उ॒प॒जु॒बा॒धो
न॒म॑सा स॒दे॒म। त॒न्त्वा व॒य९ सु॒धि॒यो न॒व्य॑म॒ग्ने। सु॒म्रा॒य॒व
ई॒म॒हे दे॒व॒यन्तः॑। त्वं वि॒शो॑ अ॒न॒यो दी॒द्यानः॑। दि॒वो अ॑ग्ने
बृ॒ह॒ता रौ॒च॒नेन॑। वि॒शां क॒विं वि॒श॒प॒ति९ श॒श्व॑तीनाम्।
नि॒तो॒श॑नं वृ॒ष॒भं च॑र्षणी॒नाम्॥२४॥

प्रेती॑षणि मि॒ष॒य॒न्तं पा॒व॒क॒म्। रा॒ज॑न्त॒म॒ग्निं य॑ज॒त९ र॑यी॒णाम्।

सो अ॑ग्र ई॒जे श॒श॒मे च॒ म॒र्तः। यस्त॒ आन॑द्भूमि॒धां ह॒व्यदा॑तिम्।
 य आहु॑तिं परि॒ वेदा॒ नमो॑भिः। विश्वे॑त्सवा॒मा द॑धते॒ त्वोतः॑।
 अ॒स्मा उ॑ ते ते॒ महि॑ म॒हे वि॑धेम। नमो॑भिर॒ग्रे स॒मिधो॑त ह॒व्यैः।
 वेदी॑सूनो सहसो गी॒र्भिरु॒क्थैः। आ ते भ॒द्राया॑ सु॒म॒तौ
 य॑तेम॥ २५॥

आ॒ यस्त॒तन्थ॒ रोद॑सी॒ विभा॒सा। श्रवो॑भिश्च श्रव॒स्यस्त॑रु॒त्रः।
 बृ॒हद्भि॒र्वाजैः॒ स्थवि॑रेभिर॒स्मे। रे॒वद्भि॑र॒ग्रे वि॒तरं॑ वि भा॑हि।
 नृ॒वद्व॑सो स॒दमि॑द्वे॒ह्यस्मे। भूरि॑तो॒काय॒ तन॑याय प॒श्वः। पूर्वी॑रिषो
 बृ॒हती॑रा॒रे अ॑घाः। अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॑श्रव॒सानि॑ सन्तु। पुरु॑ण्य॒ग्रे
 पु॒रु॒धा त्वा॒या। वसू॑नि राजन्व॒सुता॑ते अ॒श्याम्। पुरु॑णि॒ हि
 त्वे पु॑रुवार॒ सन्ति॑। अ॒ग्रे वसु॑ वि॒धते॒ राज॑नि॒त्वे॥ २६॥

जा॒गृ॒वा॒सो अनु॑ग॒म्मानु॑पाणाश्च॒र्षणी॑नां य॑तेमा॒श्या॒न्द्वे च॑॥ १०॥ [१०]

आभ॑रत॒ शि॒क्षतं॑ वज्रबा॒हू। अ॒स्मा इ॒न्द्रा॒ग्नी अव॑त॒
 श॒ची॑भिः। इ॒मे नु॑ ते र॒श्मयः॑ सूर्य॒स्य। येभिः॑ स॒पित॑त्वं पि॒तरौ॑
 न॒ आय॑न्। होता॑ यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। छा॒गस्य॑ ह॒विष॑ आ॒त्ताम॑द्य।
 म॒ध्य॒तो मे॒द उ॒द्ध॑तम्। पु॒रा द्वे॒षो॑भ्यः। पु॒रा पौ॑रु॒षेय्या॑ गृ॒भः।
 घ॒स्ता॑न्नूनम्॥ २७॥

घा॒से अ॑ज्राणां॒ यव॑सप्रथमानाम्। सु॒म॒त्क्ष॑राणा॒
 श॒तरु॑द्रियाणाम्। अ॒ग्नि॒ष्वा॒त्तानां॑ पीवो॒पव॑सनानाम्। पा॒श्व॒तः
 श्रो॑णितः शि॒ताम॑त॒ उत्सा॑द॒तः। अ॒ङ्गाद॑ङ्गाद॒वत्ता॑नाम्। कर॑त

ए॒वेन्द्रा॒ग्नी। जु॒षेता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं। दे॒वेभ्यो॑ वनस्पते
ह॒वी॑ ऽ॒षिं। हि॒र॒ण्य॒पर्णं प्र॒दि॒वंस्ते अ॒र्थम्॥२८॥

प्र॒दक्षि॑णि॒द्र॒श॒नया॑ नि॒यूय॑। ऋ॒तस्य॑ वक्षि प॒थिभी॑
रजि॑ष्ठैः। हो॒ता यक्ष॑द्वनस्पति॑म॒भिहि॑। पि॒ष्टत॑मया
रभि॑ष्ठया र॒श॒नया॑धि॒त। यत्रेन्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑गस्य ह॒विषः॑
प्रि॒या धामा॑नि। यत्र वनस्पतेः॑ प्रि॒या पाथा॑ ऽ॒सि।
यत्र दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धामा॑नि। यत्रा॒ग्नेर्होतुः॑
प्रि॒या धामा॑नि। तत्रै॒तं प्र॒स्तुत्यै॑वोप॒स्तुत्यै॑ वो॒पाव॑स्रक्षत्।
रभी॑या॑ स॒मिव॑ कृ॒त्वी॥२९॥

कर॑दे॒वन्दे॒वो वन॑स्पतिः। जु॒षता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं। पि॒प्री॒हि
दे॒वा॑ ऽ॒ उ॒श॒तो य॑विष्ठ। वि॒द्वा॑ ऽ॒ ऋ॒तू॑ ऽ॒ र॒ऋ॒तुप॑ते यजे॒ह।
ये दै॒व्या॑ ऋ॒त्विज॑स्तेभि॒र॒ग्ने। त्व॑ ऽ॒ होत॑ृणाम॒स्याय॑जिष्ठः।
हो॒ता यक्ष॑द॒ग्निं॑ स्वि॒ष्टकृ॑तम्। अया॑ङ्गि॒रिन्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑गस्य
ह॒विषः॑ प्रि॒या धामा॑नि। अया॑ङ्वनस्पतेः॑ प्रि॒या पाथा॑ ऽ॒सि।
अया॑ङ्दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धामा॑नि। यक्ष॑द॒ग्नेर्होतुः॑ प्रि॒या
धामा॑नि। यक्ष॑त्स्वं म॒हि॒मानम्। आ॒यं॒जता॑मे॒ज्या॒ इषः॑।
कृ॒णोतु॑ सो अ॒ध्व॒रा जा॒तवे॑दाः। जु॒षता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं
॥३०॥

नूनमर्थं कृत्वी पाथा॑सि स॒प्त च॑॥११॥ [११]

उपो॑ ह॒ यद्वि॑दथ॑ वा॒जिनो॑ गूः। गी॒र्भिर्वि॑प्राः प्रम॑तिमिच्छ॒मानाः॑।
अ॒र्वन्तो॑ न का॒ष्ठा॒न्नक्ष॑माणाः। इन्द्रा॒ग्नी जो॑हु॒वतो॑ नर॒स्ते।

वनस्पते रशनयाऽभिधाय। पिष्टतमया वयुनानि विद्वान्।
वहं देवत्रा दिधिषो हवींषि। प्र चंदातारममृतैषु वोचः।
अग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छगंस्य हविषः
प्रिया धामानि॥३१॥

अयाङ्गनस्पतैः प्रिया पाथांसि। अयाङ्गैवानामाज्यपानां
प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं
महिमानम्। आयंजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा
जातवेदाः। जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य
होतः। पावक शोचे वेष्ट्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना
वियद्भूः। हव्या वहं यविष्ठ या तं अद्य॥३२॥

धामानि भूरकं च॥१२॥ [१२]

देवं बर्हिः सुदेवन्देवैः स्यात्सुवीरं वीरैर्वस्तोर्वृज्येताक्तोः
प्रभ्रियेतात्यन्यात्राया बर्हिष्मतो मदेम वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यजं। देवीद्वारं सङ्घाते विद्वीर्यामञ्छिथिरा ध्रुवा
देवहतौ वत्स ईमेनास्तरुण आमिमीयात्कुमारो
वा नवजातो मैना अर्वा रेणुककाटः पृणग्वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवी उषासानक्ताऽद्यास्मिन्यज्ञे
प्रयत्यहेतामपि नूनन्देवीर्विशः प्रायांसिष्टां सुप्रीते
सुधिते वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं। देवी जोष्टी
वसुधिती ययोरन्याऽघाद्वेषांसि यूयवदान्यावक्षद्वसु

वार्याणि॑ यज॑मानाय॒ वसु॑वने॒ वसु॑धेय॑स्य वी॒तां यज॑।
 दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती॒ इष॑मूर्ज॑म॒न्याव॑क्ष॒त्सग्धि॑ः स॒पीति॑म॒न्या
 नवे॑न॒ पूर्व॑न्दय॑मानाः स्याम॑ पुरा॑णेन॒ नव॑न्तामूर्ज॑मूर्जाहु॑ती
 ऊ॒र्जय॑माने अ॒धातां॑ वसु॑वने॒ वसु॑धेय॑स्य वी॒तां यज॑।
 दे॒वा दै॒व्या होता॑रा॒ नेष्टा॑रा॒ पोता॑रा॒ हुता॑घ॒शः सा॒वाभ॑रद्व॒सू
 वसु॑वने वसु॑धेय॑स्य वी॒तां यज॑। दे॒वीस्ति॑स्र॒स्तिस्त्रो॑ दे॒वीरि॑डा॒
 सर॑स्वती॒ भार॑ती॒ द्यां भार॑त्यादि॒त्यैर॑स्पृक्ष॒त्सर॑स्वती॒मः
 रु॒द्रैर्य॑ज्ञमा॑वीदि॒हैवे॑ड्या॒ वसु॑म॒त्या सध॑माद॒ मदे॑म वसु॑वने॒
 वसु॑धेय॑स्य वि॒यन्तु॑ यज॑। दे॒वो नरा॑शः स॒ंस्त्रि॑शी॒र्षा
 ष॑डक्षः॒ शत॑मिदे॒नः शि॑तिपृ॒ष्ठा आ॑द॒धति॑ स॒हस्र॑मीं
 प्र॒व॑हन्ति॒ मि॒त्रावरु॑णेद॒स्य हो॒त्रम॑र॒हतो॑ बृ॒हस्प॑तिः
 स्तो॒त्रम॑श्विनाऽऽध्व॑र्यवं वसु॑वने॒ वसु॑धेय॑स्य वे॒तु यज॑।
 दे॒वो व॒नस्प॑तिर्व॒रुष॑प्रा॒वा घृ॒तनि॑र्णि॒ग्द्याम॑ग्रे॒णास्पृ॑क्ष॒दान्तरि॑क्षं
 म॒ध्येना॑प्राः पृ॒थि॒वीमु॑प॒रेणा॑व॒ः ही॒द्वसु॑वने॒ वसु॑धेय॑स्य वे॒तु यज॑।
 दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रि॒तीना॑न्नि॒धेधा॑ऽसि॒ प्रच्यु॑तीना॒मप्र॑च्युत॒त्रिका॑म॒धरणं॑
 पुरु॑स्पा॒रुहं॑ यश॑स्वदे॒ना ब॒र्हिषा॑ऽन्या ब॒र्हीः प्य॒भि प्या॑म
 वसु॑वने॒ वसु॑धेय॑स्य वे॒तु यज॑। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्सु॑द्रवि॒णा
 म॒न्द्रः क॒विः स॒त्यम॑न्माऽऽय॑जी होता॒ होतु॑र॒होतु॑राय॒जीया॑न॒ग्रे
 या॒न्दे॒वान॑या॒ड्याः अपि॑प्रे॒र्ये ते॑ हो॒त्रे अ॑म॒त्सत॑ ताः स॒सनु॑षीः
 हो॒त्रा॒न्दे॒वङ्ग॑मा॒न्दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑र॒येमः॑ स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॑ग्रे
 होता॑ऽभूर्व॑सुवने॒ वसु॑धेय॑स्य नमो॒वा॒के वी॒हि यज॑ ॥ ३३ ॥

यजैकं च॥१३॥ [१३]

दे॒वं ब॒रु॒हिः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वीर्द्वा॑रः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वी उ॒षा॑सान॒क्तौ। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी जो॒ष्टी॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी ऊ॒र्जा॑हु॒ती। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्॥३४॥

दे॒वा दै॒व्या॒ हो॒ता॒रा। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वो न॒रा॒श॒सः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो व॒न॒स्पतिः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वं ब॒रु॒हिर्वा॑रि॒तीना॑म्। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु॥३५॥

दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्मा॒यजी॑ हो॒ता॑। हो॒तुर्हो॒तुरा॑य॒जीया॑न्। अ॒ग्ने या॒न्दे॒वान॑या॒द्। या॑ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अ॑म॒त्स॒त। ता॑ स॒नुषी॑ हो॒त्रा॑न्दे॒वङ्ग॑मा॒म्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑र॒येम॑म्। स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने हो॒ताऽभूः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य नमोवा॒के वी॑हि॥३६॥

वीतां वेत्वभूरेकं च॥१४॥ [१४]

अ॒ग्निम॒द्य हो॒ता॒रम॑वृणी॒ताय॑ यज॑मानः पच॑न्प॒त्तीः पच॑न्पु॒रोडा॑शं ब॒ध्नन्नि॒न्द्रा॒ग्निभ्या॑ञ्छा॒गं सू॒प॒स्था अ॒द्य दे॒वो व॒न॒स्पति॑रभवदिन्द्रा॒ग्निभ्या॑ छा॒गेना॑घ॒स्तान्तं॑ मै॒दस्तः॑ प्र॒तिप॑च॒ताग्र॑भी॒ष्टाम॑वी॒वृधे॑तां पु॒रोडा॑शेन॒ त्वाम॑द्य॒र्ष आ॑र्षेय

ऋषीणान्नपादवृणीतायं यजमानो बहुभ्य आ सङ्गतेभ्य
 एष मे देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति ता या देवा
 देवदानान्यदुस्तान्यस्मा आ च शास्वा च गुरस्वेषितश्च
 होतुरसि भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः सूक्तवाकाय सूक्ता
 ब्रूहि ॥३७॥

अग्निमद्यैकम्॥१५॥ [१५]

अञ्जन्ति होता यक्षत्समिद्धो अद्याग्निरजैर्देव्या जुषस्वा वृत्रहणा गीर्भिस्त्वष्ट्याभरतमुपोह
 यदेवं ब्रूहिः सुदेवन्देवं ब्रूहिरग्निमद्य पञ्चदश॥१५॥

अञ्जन्त्यग्निरहोता नो गीर्भिरूपो ह यद्विदथ वाजिनः सप्तत्रिंशत्॥३७॥

अञ्जन्ति सूक्ताब्रूहि॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

सर्वान् वा ए॒षोऽग्नौ॑ कामा॒न्प्रवेश॑यति। योऽ॒ग्नीन॑न्वा॒धाय॑
व्र॒तमु॒पैति॑। स॒यद॑नि॒ष्ट्वा प्र॑या॒यात्। अ॒काम॑प्री॒ता ए॒न॒ङ्कामा॑
ना॒नुप्र॑या॒युः। अ॒ते॒जा अ॑वी॒र्यः॑ स्यात्। स जु॒हुयात्। तु॒भ्यन्ता॑
अ॒ङ्गिर॑स्त॒म। वि॒श्वाः सु॑क्षि॒तयः॑ पृथक्। अ॒ग्ने कामा॑य॒ येमि॑र॒
इति॑। कामा॑ने॒वास्मि॑न्दधाति॥१॥

काम॑प्री॒ता ए॒न॒ङ्कामा॑ अनु॒ प्रया॑न्ति। ते॒ज॒स्वी वी॒र्या॑वान्भवति।
सन्त॑ति॒र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। योऽ॒ग्नीन॑न्वा॒धाय॑ व्र॒तमु॒पैति॑।
स यदु॑द्वायति। विच्छि॑त्तिरे॒वास्य॑ सा। तं प्राञ्च॑मु॒द्धृत्य॑।
मन॑सोपतिष्ठेत्। मनो॒ वै प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो य॒ज्ञः॥२॥

मन॑सै॒व य॒ज्ञः सन्त॑नोति। भूरि॑त्या॒ह। भू॒तो वै प्र॒जाप॑तिः।
भूति॑मे॒वोपै॑ति। वि॒ वा ए॒ष इ॒न्द्रि॒येण॑ वी॒र्येण॑र्ध्यते।
यस्या॑हि॒ताग्ने॑र॒ग्निर॑प॒क्षाय॑ति। याव॑च्छ॒र्म्यया॑ प्र॒विध्ये॑त्। यदि॑
ताव॑दप॒क्षायै॑त्। त॑ सम्भ॑रेत्। इ॒दन्त॑ एकं॒ पर॑ उ॒त
एक॑म्॥३॥

तृतीये॑न॒ ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व। सं॒वेश॑नस्त॒नुवै॑ चारु॑रेधि। प्रि॒ये
दे॒वानां॑ पर॒मे ज॒नित्र॑ इति॑। ब्रह्म॑णै॒वैन॑ सम्भ॑रति। सै॒व ततः॑
प्राय॑श्चित्तिः। यदि॑ पर॒स्तरा॑मप॒क्षायै॑त्। अनु॒प्रया॑याव॑स्येत्। सो
ए॒व ततः॑ प्राय॑श्चित्तिः। ओष॑धी॒र्वा ए॒तस्य॑ प॒शून्प॑यः प्रवि॑शति।

यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धयन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाम्ना हविषा यजेत। यन्न दुह्यात्।
यज्ञपरुरन्तरियात्। वायव्यां यवागून्निर्वपेत्। वायुर्वै पयसः
प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः।
पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य
सायङ्गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायन्दुग्धं हविरार्तिमाच्छति।
इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योप वसेत्। पयो वा ओषधयः। पय
एवारभ्य गृहीत्वोप वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं
कुर्यात्॥६॥

अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं
दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै
पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव
ततः प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति।
ये यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं
हविरार्तिमाच्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदननिर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्।
अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वन्या देवताः।
इन्द्रमन्वन्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः।

पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे
वत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते।
यस्य व्रत्येऽहन्यत्यनालम्बुका भवति। तामपुरुध्यं यजेत।
सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिद्वोपं ह्वयेत। अमूहमस्मि।
सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋक्त्वम्।
तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहै। पुंसे पुत्राय वेत्तवै।
रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुप
ह्वयेत। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादच्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै यदि
परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयानर्धो वै ॥)॥१॥

यद्विष्णुणेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्।
यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। प्राजापत्ययर्चा
वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः
प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह।
भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्। अप्रजा
अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः
स्यात्। मध्यमेन पर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः परिधि
निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैन्त्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यदव॑वृष्टेन जुहुयात्। अप॑रूपमस्या॒त्मञ्जायेत। कि॒लासौ
वा॒स्याद॑र्श॒सो वा॑। यत्प्रत्ये॑यात्। य॒ज्ञं विच्छि॑न्धात्। स
जुहुयात्। मि॒त्रो जना॑न्कल्पयति प्रजा॒नन्॥१२॥

मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॒त द्याम्। मि॒त्रः कृ॒ष्टीरनि॑मिषा॒ऽभि
च॑ष्टे। स॒त्याय॑ ह॒व्यं घृ॒तव॑ञ्जुहोतेति। मि॒त्रेणै॒वैन॑त्कल्पयति।
तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्व॑स्या॒माहु॑त्या॒ हुता॒यामु॒त्तरा॑ऽऽहु॒तिः स्कन्दै॑त्। द्वि॒पाद्भिः
प॒शुभि॑र्यज॒मानो॒ व्य॑ध्येत। यदु॒त्तर॑या॒ऽभि जु॑हुयात्॥१३॥

चतु॑ष्पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॒मानो॒ व्य॑ध्येत। यत्र वे॒त्थं वन॑स्पते
दे॒वाना॑ङ्गु॒ह्या ना॑मानि। तत्र॑ ह॒व्यानि॑ गा॒मये॑ति॒ वान॑स्पत्यय॒र्चा
स॒मिध॑मा॒धाय॑। तूष्णीमे॒व पुन॑र्जुहुयात्। वन॒स्पति॑नै॒व
य॒ज्ञस्या॑र्ता॒श्चाना॑र्ता॒श्चाहु॑ती॒ वि दा॑धार। तत्कृत्वा। अ॒न्यां
दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पु॒रा
प्र॒याजे॑भ्यः प्राड॒ङ्गाः स्कन्दै॑त्। अ॒ध्व॒र्यवे॑ च॒ यज॑मानाय॒
चाक॑ः स्यात्॥१४॥

यद॑क्षिणा। ब्र॒ह्मणे॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यत्प्र॒त्यक्।
होत्रे॑ च॒ पत्न्यै॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यदु॒दङ्गः। अ॒ग्नीधे॑
च॒ प॒शुभ्य॑श्च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यद॑भिजुहुयात्।
रु॒द्रो॑स्य प॒शून्धा॑तुकः स्यात्। यन्नाभि॑जुहुयात्। अशा॑न्तः

प्रहियेत॥१५॥

स्रुवस्य बुध्रेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा
यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते।
नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति
येन स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः।
स्तोमपृष्ठो घृतवान्त्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा
जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवैनं प्र
हरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वे प्रजापतिः स्थापयति प्रजानन्नभि जुहुयात्स्याद्वियेत जहाम त्रीणि च (यद्विष्वक्केन प्राजापत्यया
यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राडङ्गारो यद्वक्षिणा यत्प्रत्यग्यदुदङ् ॥

)॥२॥ [२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याहिताग्नेरग्निर्मथ्यमानो
न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य होतव्यम्।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यत्र विन्देत्।
अजायां होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१७॥

अजस्य तु नाश्नीयात्। यदजस्याश्नीयात्। यामेवाग्नावाहुतिं
जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाश्यम्। यद्यजान्न
विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा
अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं
भवति॥१८॥

ब्राह्मणन्तु वसत्यै नाप रुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणं वसत्या
अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तम्भागधेयेन
व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि
ब्राह्मणत्र विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै
दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भांस्तु
नाध्यासीत॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत।
तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु
होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत। यदापः परिचक्षीत॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत। तस्मादापो न
परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सः सृज्येते।
यस्याहिताग्नेरन्यैरग्निभिर्ग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्याश्चैवास्यामेध्यां च तनुवौ
व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं
व्रतमा लम्भयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।
पृथिव्यामव चुश्रोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः।
रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्सर्वेत्।

रेतोऽस्य वाजिनं स्रवेत्। गर्भं स्रवन्तमगदमकरित्याह।
रेतं एवास्मिन्वाजिनन्दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेतं एव तदधाति। इन्द्र
इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै
पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति।
बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै
प्रजाः प्र जनयति। पृथिव्यामव चुश्चोतैतदित्याह।
अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं
पराचैरित्याह। रक्षंसामपहत्यै॥२३॥

अजाऽग्रावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत् परिचक्षीत् लम्भयति दधाति देवानां बृहस्पतिः पञ्च
च (वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तुम्बेऽप्सु होतव्यम्॥)॥३॥ [३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठात्सर्वतश्च याः। ताभीं
रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमा रभे। देवां गातुविदः।
गातुं यज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र
युज्यताम्। तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥
सोमपीथाय सन्नयितुम्। वक्त्रं लमन्तरमा ददे। आपो देवीः
शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्काय देवानाम्।
पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो
वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।
पयः सोमं करोत्विमम्॥२५॥

अग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति

सूर्यमहे॑। आ॒दि॒त्य॒ज्योति॑षां ज्योति॑रुत्त॒मम्। श्वो य॒ज्ञाय॑
रम॒तान्दे॒वता॑भ्यः। वसू॑न्नु॒द्राना॑दि॒त्यान्। इन्द्रे॑ण स॒ह दे॒वताः॑।
ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒मामूर्जं॑
पञ्चद॒शीं ये प्रवि॑ष्टाः। तान्दे॒वान्परि॑ गृह्णामि पूर्॒वः॥ २६॥

अ॒ग्नि॒रह॑व्य॒वाडि॑ह ताना व॑हतु। पौ॒र्णमा॑सः॒ ह॒विरि॒दमे॑षां
मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्यः॑ ह॒विरि॒दमे॑षां मयि॑। अ॒न्तरा॑ऽग्नी प॒शवः॑।
दे॒वसु॑स॒दमा॑ ग॒मन्। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्नि॒ङ्मृह॑प॒तिम॒भि
सं॒वसा॑नाः। ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि॥ २७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्।
अ॒ग्नि॒ङ्मृह॑प॒तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व
आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। अवा॑ङ्मु॒व्या पि॑तृ॒भ्य
आ। तं पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। अवि॑षन्नः पि॒तुङ्क॑रत्। अज॑स्र॒न्त्वाः
सं॒भापा॑लाः॥ २८॥

वि॒जय॑भा॒गः॑ स॒मिन्ध॑ताम्। अ॒ग्ने दी॒दाय॑ मे स॒भ्य।
विजि॑त्यै श॒रदः॑ श॒तम्। अन्न॑मावस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑राणि
श॒रदः॑ श॒तम्। आ॒वस॒थे श्रियं॑ म॒न्त्रम्। अहि॑र्बु॒ध्नियो॑ नि
य॑च्छतु। इ॒दम॒हम॒ग्निज्यै॑ष्ठेभ्यः। वसु॑भ्यो य॒ज्ञं प्र॒ब्रवी॑मि।
इ॒दम॒हमिन्द्र॑ज्येष्ठेभ्यः॥ २९॥

रु॒द्रेभ्यो॑ य॒ज्ञं प्र॒ब्रवी॑मि। इ॒दम॒हं वरु॑णज्येष्ठेभ्यः। आ॒दि॒त्येभ्यो॑

य॒ज्ञं प्र ब्र॑वीमि। प॒यस्वती॒रोष॑धयः। प॒यस्वद्वी॒रुधां॑ प॒यः।
अ॒पां प॒यसो॑ यत्प॒यः। तेन॒ मामिन्द्र॑ स॒ सं सृ॑ज। अ॒ग्रे॑ ब्रतपते
ब्र॒तश्च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑ राध्यताम्। वा॒यो ब्रत॑पत॒
आदि॑त्य ब्रतपते॥३०॥

ब्र॒तानां॑ ब्रतपते ब्र॒तं च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑
राध्यताम्। इ॒मां प्राची॒मुदी॑चीम्। इ॒षमूर्ज॑म॒भि स॒ सं स्कृ॑ताम्।
ब॒हुप॒र्णाम॑शुष्काग्राम्। ह॒रामि॑ प॒शुपाम॑हम्। यत्कृ॑ष्णो रू॒पं
कृ॒त्वा। प्रावि॑श॒स्त्वं वन॑स्पतीन्। तत॑स्त्वामे॒कवि॑शति॒धा।
सम्भ॑रामि सुस॒म्भृता॑॥३१॥

त्री॒न्प॒रिधी॑ सं स्ति॒स्रः समि॑धः। य॒ज्ञाय॑रनुसञ्च॒रान्। उ॒प॒वे॒षं
मे॒क्षेण॑ धृ॒ष्टिम्। सं भ॑रामि सुस॒म्भृता॑। या जा॒ता ओष॑धयः।
दे॒वेभ्य॑स्त्रियु॒गं पु॒रा। तासां॑ प॒र्व रा॒ध्यास॑म्। प॒रि॒स्तर॑मा॒हरन्।
अ॒पां मे॒ध्यं य॒ज्ञिय॑म्। सदे॒व सं शि॒वम॑स्तु मे॥३२॥

आ॒च्छे॒त्ता वो॒ मा रि॑षम्। जी॒वा॒नि श॒रदः॑ श॒तम्।
अ॒प॒रि॒मिता॑नां प॒रि॒मिताः॑। सन्न॑ह्ये सु॒कृ॒ताय॑ कम्। ए॒नो
मा नि॒गाङ्गत॑म॒च्च॒नाह॑म्। पुन॑रु॒त्थाय॑ बहु॒ला भ॑वन्तु।
स॒कृ॒दाच्छि॑न्नं ब॒र्हि॒रूणा॑मृ॒दु। स्यो॒नं पि॒तृभ्य॑स्त्वा
भ॒राम्य॑हम्। अ॒स्मिन्त्सी॑दन्तु मे पि॒तरः॑ सो॒म्याः। पि॒ताम॑हाः
प्र॒पि॒ताम॑हाश्चानु॒गैः सह॑॥३३॥

त्रि॒वृ॒त्प॒ला॒शे द॒र्भः। इ॒यान्प्रा॑देशसं॒मितः॑। य॒ज्ञे प॒वि॒त्रं

पोतृ॑तमम्। पयो॑ ह॒व्यं के॒रोतु मे। इ॒मौ प्रा॑णापा॒नौ।
य॒ज्ञस्याङ्गा॑नि सर्व॒शः। आ॒प्याय॑यन्तौ सञ्च॑रताम्। प॒वित्रे॑
ह॒व्यशो॑धने। प॒वित्रे॑ स्थो वैष्ण॒वी। वा॒युर्वा॑ मन॒सा पु॑नातु॥ ३४॥

अ॒यं प्रा॑णश्चा॒पान॑श्च। यज॑मान॒मपि॑ गच्छताम्। य॒ज्ञे ह्य॑भूतां
पोता॑रौ। प॒वित्रे॑ ह॒व्यशो॑धने। त्वया॑ वेदिं॑ विविदुः पृथि॒वीम्।
त्वया॑ य॒ज्ञो जा॑यते विश्व॒दानिः॑। अ॒च्छिद्रं॑ य॒ज्ञमन्वै॑षि विद्वान्।
त्वया॑ होता॒ सन्त॑नोत्य॒र्धमा॑सान्। त्रय॒स्त्रि॒शोऽसि॑ तन्तू॒नाम्।
प॒वित्रे॑ण स॒हाग॑हि॥ ३५॥

शि॒वेय॑ र॒ज्जुर॑भिधानी॑। अ॒घ्नियामु॑पं सेवताम्। अप्र॑स्र॒साय॑
य॒ज्ञस्य॑। उ॒खे उप॑दधाम्य॒हम्। प॒शुभिः॑ स॒त्रीतं॑ बिभृताम्।
इन्द्रा॑य श्रुत॒न्दधि॑। उप॒वेषो॑ऽसि य॒ज्ञाय॑। त्वां प॑रिवे॒षम॑धारयन्।
इन्द्रा॑य ह॒विः कृ॑ण्वन्तः। शि॒वः श॒ग्मो भ॑वासि नः॥ ३६॥

अमृ॑न्मय॒न्देव॑पात्रम्। य॒ज्ञस्यायु॑षि प्र यु॒ज्यताम्। ति॒रः
प॒वित्र॑मति॒नीताः। आपो॑ धारय॒ माति॑गुः। दे॒वेन॑ सवि॒त्रोत्पू॑ताः।
वसोः॑ सूर्य॑स्य र॒श्मिभिः॑। गान्दो॑हपवि॒त्रे र॒ज्जुम्। सर्वा॑ पात्रा॒णि
शु॒न्यता॑। ए॒ता आ च॑रन्ति॒ मधु॑म॒द्बुहा॑नाः। प्र॒जाव॑तीर्य॒शसो॑
वि॒श्वरू॑पाः॥ ३७॥

ब॒ह्वीर्भ॑वन्तीरुप॒जाय॑मानाः। इ॒ह व॒ इन्द्रो॑ रमयतु गावः।
पू॒षा स्थ॑। अ॒य॒क्ष्मा वः॑ प्र॒जया॑ स॒ सृ॑जामि। रा॒यस्पोषे॑ण
ब॒हुला॑भ॒वन्तीः। ऊ॒र्जं प॑यः पि॒न्वमा॑ना घृ॒तं च॑। जी॒वो
जी॒वन्ती॑रुप॒वः स॑देयम्। द्यौश्चे॒मं य॒ज्ञं पृ॑थि॒वी च॒

सन्द्नुहाताम्। धाता सोमेन सह वातेन वायुः। यजमानाय
द्रविणन्दधातु॥ ३८॥

उत्सन्दुहन्ति कलशश्चतुर्विलम्। इडा॑न्दे॒वीम्मधु॑मती॒ः
सुव॑र्विदम्। तदिन्द्रा॒ग्नी जि॑न्वत॒ः स॒नृता॑वत्। तद्यज॑मानममृत॒त्वे
द॑धातु। काम॑धुक्षः प्र णो॑ ब्रूहि। इन्द्रा॒य ह॒विरिन्द्रि॑यम्। अ॒मूं
यस्या॑ दे॒वाना॑म्। म॒नुष्या॑णां पयो॑ हितम्। बहु॑ दु॒ग्धीन्द्रा॑य
दे॒वेभ्यः॑। ह॒व्यमा॑ प्यायतां पुनः॥ ३९॥

व॒त्सेभ्यो॑ म॒नुष्ये॑भ्यः। पुन॒र्दोहा॑य कल्पताम्। य॒ज्ञस्य॑
सन्त॑तिरसि। य॒ज्ञस्य॑ त्वा सन्त॑तिमनु सन्त॑नोमि।
अद॑स्तमसि विष्ण॑वे त्वा। य॒ज्ञाय॑पि दधाम्य॒हम्।
अ॒द्विररि॑क्तेन पात्रेण। याः पू॒ताः प॑रि॒शेर॑ते। अ॒यं प॒यः सोमं॑
कृ॒त्वा। स्वां योनि॑मपि गच्छतु॥ ४०॥

प॒र्णव॒ल्कः प॒वित्र॑म्। सौ॒म्यः सोमा॒द्धि निर्मि॑तः। इ॒मौ प॒र्णं च॑
द॒र्भं च॑। दे॒वाना॑ः ह॒व्यशो॑धनौ। प्रा॒त॒र्वे॒षाय॑ गोपाय। विष्णो॑
ह॒व्यः हि रक्ष॑सि। उ॒भाव॑ग्नी उ॒पस्तृ॑णते। दे॒वता॑ उप॑वसन्तु
मे। अ॒हङ्गाम्या॑नुप॑ वसामि। म॒ह्यङ्गो॑प॒तये॑ प॒शून्॥ ४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां
मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा इह
पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥ ४॥

[४]

देवा॑ दे॒वेषु॑ परा॑क्रमध्वम्। प्रथ॑मा द्वितीये॑षु। द्विती॑यास्तृतीये॑षु।

त्रिरेकादशा इह माऽवत। इदं शकेयं यदिदं करोमि।
 आत्मा करोत्वात्मने। इदङ्कुरिष्ये भेषजम्। इदम्मे
 विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतं युवम्। इदमहं सेनाया
 अभीत्वयै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्यं ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
 आ प्यायतां घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमङ्घ्रि
 त्वचमङ्घ्रि। सुरूपन्त्वा वसुविदम्। पशूनान्तेजसा। अग्नये
 जुष्टमभि धारयामि। स्योनन्ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवङ्कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते प्रतितिष्ठ।
 ब्रीहीणाम्मेध सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथस्रुर्भुवनस्य गोपाः।
 शृत उत्स्राति जनिता मतीनाम्। यस्तं आत्मा पशुषु प्रविष्टः।
 देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्त्सोम घृतवान् हि
 भूत्वा। देवानांच्छु सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्। इरा भूतिः
 पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।
 यस्यास्मि न तमन्तरमि। स्वं मं इष्टं स्वन्दत्तम्। स्वं
 पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा।
 वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन् यजे। मा
 भेर्मा संविकथा मा त्वा हिंसिषम्। मा ते तेजोऽपं क्रमीत्।

भ॒र॒तमु॒द्धरे॒मनु॑ षिञ्च। अ॒व॒दा॒ना॒नि ते प्र॒त्य॒वं॒दा॒स्यामि॑।
नम॑स्ते अस्तु॒ मा मा॑ हि॒ंसीः। यद॑व॒दा॒ना॒नि तेऽव॒द्यन्।
वि॒लो॒माका॑र॒षमा॒त्मनः॑ ॥ ४६ ॥

आज्ये॑न॒ प्रत्य॑नज्म्येनत्। तत् आ॒ प्या॑यतां॒ पुनः॑। अज्या॑यो
यव॑मा॒त्रात्। आ॒व्या॒धात्कृ॑त्यतामि॒दम्। मा रू॒रुपाम॑
य॒ज्ञस्य॑। शु॒द्धं स्वि॑ष्टमि॒दं ह॒विः। मनु॑ना दृ॒ष्टाङ्घ्रि॑तपदीम्।
मि॒त्रावरु॑णसमीरिताम्। द॒क्षि॒णा॒र्धाद॑संभिन्दन्। अ॒व॒द्याम्ये॒कतो॑मु॒खाम्

इ॒डे भा॒गं जु॑षस्व नः। जिन्व॒ गा जि॒न्वा॒र्वतः॑। तस्या॑स्ते
भक्षि॑वाणः स्याम। स॒र्वा॒त्मा॒नः स॒र्वग॑णाः। ब्र॒ध्र पि॒न्वस्व।
दद॑तो मे॒ मा क्षा॑यि। कु॒र्वतो मे॒ मोप॑दसत्। दि॒शाङ्घ्रि॑रसि।
दि॒शो मे॒ कल्प॑न्ताम्। कल्प॑न्ता॒म्मे दि॒शः॑ ॥ ४८ ॥

दैवी॑श्च॒ मानु॑षीश्च। अ॒हो॒रा॒त्रे मे॑ कल्पेताम्। अ॒र्धमा॒सा
मे॑ कल्पन्ताम्। मा॒सा मे॑ कल्पन्ताम्। ऋ॒तवो॑ मे॒
कल्प॑न्ताम्। स॒ंव॒त्स॒रो मे॑ कल्पताम्। कृ॒त्ति॒रसि॑ कल्प॑तां
मे। आ॒शा॒नां त्वाऽऽशा॑पा॒लेभ्यः॑। च॒तु॒र्भ्यो अ॒मृते॑भ्यः। इ॒दं
भू॒तस्या॑ध्यक्षेभ्यः ॥ ४९ ॥

वि॒धेम॑ ह॒विषा॑ व॒यम्। भज॑तां भा॒गी भा॒गम्। मा भा॒गोऽभ॑क्त।
नि॒र॒भा॒गं भ॑जामः। अ॒पस्मि॑न्व। ओष॑धीर्जिन्व। द्वि॒पात्पा॑हि।
चतु॑ष्पादव। दि॒वो वृ॑ष्टिमे॒रय। ब्रा॒ह्म॒णा॒नामि॒दं ह॒विः॑ ॥ ५० ॥

सो॒म्याना॑ं सोम॒पी॒थिना॑म्। निर्भ॑क्तो ब्रा॒ह्म॒णः। नेहा

ब्राह्मणस्यास्ति। समंङ्गां ब॒र्हिर्ह॒विषां घृ॒तेन॑। समा॑दि॒त्यैर्वसु॑भिः
सम्म॒रुद्भिः। समि॒न्द्रेण॑ वि॒श्वेभिर्दे॒वेभि॑रङ्गाम्। दि॒व्यं नभो॑
गच्छ॑तु यत्स्वाहा॑। इन्द्रा॒णीवांऽवि॒धुवा भू॑यासम्। अदि॑तिरिव
सुपु॒त्रा। अ॒स्थूरि॑ त्वां गा॒र्हप॑त्य॥५१॥

उप॒निष॑दे सुप्रजा॒स्त्वाय॑। सं पत्नी॑ पत्या॑ सुकृ॒तेन॑ गच्छ॑ताम्।
य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभूताम्। सं॒जाना॒नौ विज॑हता॒मरा॑तीः।
दि॒वि ज्योति॑र॒ज॒रमा र॑भेताम्। द॒शते॑ त॒नुवो॑ य॒ज्ञ य॒ज्ञियाः॑।
ताः प्री॑णातु यज॑मानो घृ॒तेन॑। ना॒रि॒ष्ठयोः॑ प्र॒शिष॒मीड॑मानः।
दे॒वानां॑ दै॒व्येऽपि॑ यज॑मानोऽमृ॒तोऽभू॑त्। यं वा॑न्दे॒वा
अ॑कल्पयन्॥५२॥

ऊ॒र्जो भा॒गः श॑तक्रतू। ए॒तद्वा॑ तेन॑ प्री॒णानि॑। तेन॑
तृ॒प्यतम॑हहौ। अ॒हन्दे॒वानां॑ सु॒कृता॑मस्मि लो॒के।
ममे॒दमि॑ष्टन्न मिथु॑र्भवाति। अ॒हन्ना॑रि॒ष्ठावनु॑ यजामि वि॒द्वान्।
यदा॑भ्या॒मिन्द्रो॑ अद॑धाद्वा॒गधे॑यम्। अदा॑रसृ॒द्धव॑त दे॒वसो॑म।
अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो मृड॒ता नः॑। मा नो॑ विद॒दभि॑भामो
अ॒शस्तिः॑॥५३॥

मा नो॑ विद॒द्वृज॑ना॒ द्वेष्ट्या॒ या। ऋ॒षभं॑ वा॒जिनं॑ व॒यम्। पूर्ण॑मांसं
यजामहे। स नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ सह॒स्त्रिण॑म्।
प्रा॒णाय॑ सु॒राध॑से। पूर्ण॑मा॒साय॑ स्वाहा॑। अ॒मावा॒स्या सु॒भगा॑
सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व भूय॑ आ॒प्याय॑माना। सा नो॑ दो॒हता॑
सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ सह॒स्त्रिण॑म्। अ॒पा॒नाय॑ सु॒राध॑से।

अ॒मा॒वा॒स्या॒यै स्वाहा॑। अ॒भि स्तृ॑णीहि॒ परि॑ धेहि वेदिम्।
जा॒मि॒म्मा हि॒॑सीर॑मु॒या शया॑ना। होतृ॑षद॒ना हरि॑ताः
सु॒वर्णाः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य ब्र॒ध्ने॥५४॥

अभीत्वंयै करोमि क्रमीत्पिताऽऽत्मनं एकतो मुखां मे दिशोऽध्यक्षेभ्यो हविर्गार्हपत्या कल्पयन्नशस्तिः
सा नो दोहता॑ सुवीर्यं सप्त च॥५॥ [५]

परि॑स्तृणीत॒ परि॑धत्ता॒ग्निम्। परि॑हितोऽ॒ग्निर्यज॑मानं भुनक्तु।
अ॒पा॒ रस॑ ओष॑धीना॒ सु॒वर्णाः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
सन्तु॑ का॒मदु॑घाः। अ॒मुत्रा॑मुष्मि॒ल्लोके॑। भू॒पते॑ भुव॑नपते।
म॒हतो॑ भू॒तस्य॑ पते। ब्र॒ह्माण॑न्त्वा वृणीमहे। अ॒हं भू॑पतिर॒हं
भुव॑नपतिः। अ॒हं म॑हतो भू॒तस्य॑ पतिः॥५५॥

दे॒वेन॑ सवि॒त्रा प्र॑सूत॒ आर्त्वि॑ज्यङ्क॒रिष्या॑मि। दे॒वं सवि॑तरे॒तन्त्वा॑
वृण॑ते। बृह॒स्पतिं॑ दै॒व्यं ब्र॒ह्माण॑म्। तद॒हं मन॑से प्र ब्रवी॑मि।
मनो॑ गाय॒त्रियै॑। गा॒य॒त्री त्रि॑ष्टुभै॑। त्रि॒ष्टु॒जग॑त्यै। जग॑त्यनु॒ष्टुभै॑।
अ॒नु॒ष्टु॒क्प॒ङ्क्तौ॑। प॒ङ्क्तिः प्र॒जाप॑तये॥५६॥

प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑। वि॒श्वे दे॒वा बृह॑स्पतये।
बृह॒स्पति॑र्ब्रह्म॑णे। ब्रह्म॒ भूर्भुवः॑ सु॒वः। बृह॒स्पति॑र्दे॒वानां॑ ब्र॒ह्मा।
अ॒हं म॑नु॒ष्या॑णाम्। बृह॑स्पते य॒ज्ञज्ञो॑पाय। इ॒दं तस्मै॑ ह॒र्म्यं
क॑रोमि। यो वो॑ दे॒वाश्चर॑ति ब्रह्म॒चर्य॑म्। मे॒धा॒वी दि॒क्षु मन॑सा
तप॒स्वी॥५७॥

अ॒न्तर्द॑तश्चरति॒ मानु॑षीषु। चतुः॑ शिखण्डा यु॒वतिः॑ सु॒पेशाः॑।

घृतप्रतीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। म॒र्मृज्य॑मा॒ना मह॑ते सौभ॑गाय।
मह्य॑न्धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्॑। भूमि॑र्भू॒त्वा म॑हि॒मानं॑ पु॒पोष।
ततो॑ दे॒वी वर्ध॑यते॒ पया॑ँसि। य॒ज्ञिया॑ य॒ज्ञं वि च॑ यन्ति॒ शं
च॑। ओष॑धी॒राप॑ इ॒ह शक्र॑रीश्व। यो मा॑ हृ॒दा मन॑सा॒ यश्च॑
वा॒चा॥५८॥

यो ब्रह्म॑णा॒ कर्म॑णा॒ द्वेष्टि॑ दे॒वाः। यः श्रु॑तेन॒ हृद॑येनेष्ण॒ता च॑।
तस्यै॑न्द्र॒ वज्रेण॑ शि॒रश्छि॑नन्नि। ऊ॒र्णामृ॑दु प्रथ॑मान॒ऽस्यो॑नम्।
दे॒वेभ्यो॑ जुष्ट॒ँ सद॑नाय ब॒रुहिः॑। सु॒वर्गे लो॒के यज॑मान॒ँ हि
धे॒हि। मां नाक॑स्य पृ॒ष्ठे प॑र॒मे व्यो॑मन्। चतुः॑ शिख॒ण्डा यु॒वतिः॑
सु॒पेशाः॑। घृत॑प्रतीका व॒युना॑नि वस्ते। साऽऽस्ती॒र्यमा॑णा मह॑ते
सौभ॑गाय ॥५९॥

सा मे॑ धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्॑। शि॒वा च॑ मे श॒ग्मा चै॒धि।
स्यो॒ना च॑ मे सु॒षदा॑ चैधि। ऊ॒र्जस्व॑ती च मे॒ पय॑स्वती चैधि।
इष॑मूर्ज॑ मे पि॒न्वस्व। ब्रह्म॑ तेजो॑ मे पि॒न्वस्व। क्ष॒त्रमो॑जो॑ मे
पि॒न्वस्व। वि॒शं पु॒ष्टिं मे॑ पि॒न्वस्व। आयु॑र॒न्नाद्य॑म्मे पि॒न्वस्व।
प्र॒जां प॒शून्मे॑ पि॒न्वस्व॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उ॒प भू॒य इ॒न्नु मे॑। अ॒वि॑क्षोभाय परि॒धी॒न्द॑धामि।
ध॒र्ता ध॒रुणो॑ धरी॑यान्। अ॒ग्नि॒र्द्वेषा॑ँसि॒ निरि॑तो नु॒दातै॑।
वि॒च्छि॑नन्नि वि॒धृती॑भ्या॒ँ स॒पत्नान्॑। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान्॒ ये
च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः। वि॒शो य॒न्त्राभ्यां॑ वि॒धमा॑म्येनान्। अ॒ह॒ँ

स्वाना॑मुत्त॑मोऽसानि देवाः। विशो य॒त्रे नुद॑माने अरा॑तिम्।
विश्वं॑ पाप्मान॒मम॑तिन्दुर्मरा॒युम्॥६१॥

सीद॑न्ती दे॒वी सु॑कृतस्य॑ लो॒के। धृतीं॑ स्थो विधृ॑ती
स्वधृ॑ती। प्रा॒णान्मयि॑ धारयतम्। प्र॒जाम्मयि॑ धारयतम्।
प॒शून्मयि॑ धारयतम्। अ॒यं प्र॑स्तर उ॒भय॑स्य ध॒र्ता। ध॒र्ता
प्र॑या॒जाना॑मु॒तानू॑या॒जाना॑म्। स दा॑धार स॒मिधो॑ विश्व॒रूपाः।
तस्मि॑न्त्सुचो॒ अध्या सा॑दयामि। आ रो॑ह प॒थो जु॑हु
देव॒यानान्॑॥६२॥

यत्र॑र्षयः प्रथम॒जा ये पु॑रा॒णाः। हिर॑ण्यपक्षाऽजि॒रा
सम्भृ॑ताङ्गा। वहा॑सि मा सु॒कृतां॑ यत्र॒ लोकाः॑। अवा॒हं बा॑ध
उप॒भृता॑ स॒पत्नान्॑। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान्॒ ये च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः।
दोहै॑ य॒ज्ञः सु॒दुघा॑मिव धे॒नुम्। अ॒हमुत्त॑रो भूयासम्।
अध॑रे॒ मत्स॒पत्नाः॑। यो मा॑ वा॒चा मन॑सा दुर्मरा॒युः।
हृदा॑ऽरा॒तीया॑द॒भिदा॑स॒दग्ने॥६३॥

इ॒दम॑स्य चित्तमध॑रन्ध्रुवा॒याः। अ॒हमुत्त॑रो भूयासम्। अध॑रे॒
मत्स॒पत्नाः॑। ऋ॒षभो॑ऽसि शा॒कुरः॑। घृ॒ताची॑नाः स॒नुः।
प्रि॒येण॒ नाम्ना॑ प्रि॒ये सदा॑सि सीद। स्यो॒नो मे॑ सीद सु॒षदः॑
पृथि॒व्याम्। प्रथ॑यि प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ सुव॒र्गे लो॒के। दि॒वि सी॑द
पृथि॒व्याम॒न्तरि॑क्षे। अ॒हमुत्त॑रो भूयासम्॥६४॥

अध॑रे॒ मत्स॒पत्नाः॑। इ॒यः स्था॒ली घृ॒तस्य॑ पूर्णा। अ॒च्छिन्न॑पयाः

शतधार् उत्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन। यज्ञोऽसि सर्वतः
श्रितः। सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतम्मे
सन्त्वाशिषः। सहस्रम्मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः।
प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः॥६५॥

सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं
मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। इदमिन्द्रियममृतं
वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकित्सन्। तेन देवा अवतोपु-
माम्। इहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयम्। श्रुतं मयि
श्रयताम्। यत्पृथिवीमचरत्तत्प्रविष्टम्॥६६॥

येनासिश्चद्वलमिन्द्रे प्रजापतिः। इदन्तच्छुक्रं मधुं वाजिनीवत्।
येनोपरिष्ठादधिनोन्महेन्द्रम्। दधि मांन्धिनोतु। अयं वेदः
पृथिवीमन्विन्दत्। गुहां सतीङ्गहने गह्वरेषु। स विन्दतु
यजमानाय लोकम्। अच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोतु।
अयं यज्ञः समसदद्धविष्मान्। ऋचा साम्ना यजुषा
देवताभिः॥६७॥

तेन लोकान्त्सूर्यवतो जयेम। इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमश्याम्।
यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय
मह्यम्। अप तमिन्द्राग्नी भुवनान्नुदेताम्। अहं प्रजां वीरवतीं
विदेय। अग्ने वाजजित्। वाजन्त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं
जेष्यन्तम्। वाजिनं वाजजितम्॥६८॥

वा॒ज॒जि॒त्यायै॑ सं मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। उप॑हूतो॒ द्यौः
पि॒ता। उप॑ मा॒न्द्यौः पि॒ता ह्व॑यताम्। अ॒ग्निरा॑ग्नी॒ध्रात्। आयु॑षे
वर्च॑से। जी॒वात्वै॑ पुण्याय। उप॑हूता पृथि॒वी मा॒ता। उप॑ मां
मा॒ता पृथि॒वी ह्व॑यताम्। अ॒ग्निरा॑ग्नी॒ध्रात्॥६९॥

आयु॑षे वर्च॑से। जी॒वात्वै॑ पुण्याय। मनो॒ ज्योति॑र्जुषता॒माज्यम्॑।
विच्छि॑न्नं य॒ज्ञं समि॑मन्दधातु। बृह॒स्पति॑स्तनुतामि॒मन्नः॑।
विश्वे॑ दे॒वा इ॒ह मा॑दयन्ताम्। यन्ते॑ अ॒ग्न आ॑वृश्चामि। अ॒हं
वा॑ क्षिपि॒तश्चर॑न्। प्र॒जां च॒ तस्य॑ मूलं॑ च। नी॒चैर्दे॒वा नि
वृ॑श्चत॥७०॥

अ॒ग्ने यो नो॑ऽभि॒दास॑ति। स॒मा॒नो यश्च॑ नि॒ष्ट्यः। इ॒ध्मस्यै॑व
प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॑न। यो मा॒न्द्वेष्टि॑ जातवेदः।
यश्चा॒हन्द्वेष्मि॑ यश्च॒ माम्। सर्वा॑ऽस्तान॑ग्रे स॒न्द॒ह। या॑
श्चा॒हन्द्वेष्मि॑ ये च॒ माम्। अ॒ग्ने वा॑जजित्। वाज॑न्त्वा
ससृ॒वाऽसम्॑॥७१॥

वाजं॑ जिगि॒वाऽसम्॑। वा॒जिनं॑ वाज॒जितम्॑। वा॒ज॒जि॒त्यायै॑
सम्मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। वेदि॑र्ब॒र्हः श्रु॑तं ह॒विः।
इ॒ध्मः परि॑धयः सु॒चः। आ॒ज्यं य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याश्च
वष॑ट्काराः। सम्मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्म॒स॒न्न॒ह॒ने हु॑ते॥७२॥

दि॒वः खी॑लोऽव॑ततः। पृथि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेना॑
स॒हस्र॑काण्डेन। द्विष॑न्तं शोच॑यामसि। द्विष॑न्मे ब॒हु

शौचतु। ओषधे॒ मो अ॒ह॒ः शुच॑म्। यज्ञ॒ नम॑स्ते यज्ञ।
नमो॒ नम॑श्च ते यज्ञ। शिवे॑न॒ मे सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे
सन्ति॑ष्ठस्व॥ ७३॥

सुभू॑तेन॒ मे सन्ति॑ष्ठस्व। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्ति॑ष्ठस्व। उप॑ ते यज्ञ॒ नमः॑। उप॑ ते नमः॑।
उप॑ ते नमः॑। त्रि॒ष्फली॑क्रि॒यमा॑णानाम्। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते।
रक्ष॑सां भाग॒धेय॑म्। आप॒स्तत्र॑ व॒हता॑दितः॥ ७४॥

उ॒लूख॑ले॒ मुस॑ले॒ यच्च॑ शूर्पे॑। आ॒शि॒श्लेष॑ दृषदि॒ यत्क॑पाले॑।
अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुषः॑ संय॑जामि। वि॒श्वे दे॒वा ह॒विरि॑दं जु॒षन्ता॑म्।
य॒ज्ञे या वि॒प्रुषः॑ सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ताः सर्वाः॑ स्वि॒ष्टाः सु॑ह॒ता
जु॒होमि॑। उ॒द्यन्न॑द्यमि॒त्र महः॑। स॒पत्न्या॑न्मे अ॒नीन॑शः। दि॒वै नान्
वि॒द्युता॑ जहि। नि॒म्रोच॑न्न॒धरा॑न्कृ॒धि॥ ७५॥

उ॒द्यन्न॑द्य वि नो॑ भज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॑ यथा॑। दी॒र्घायु॑त्वस्य॒
हे॒शिषे॑। तस्य॑ नो दे॒हि सूर्य॑। उ॒द्यन्न॑द्य मि॒त्रमहः॑।
आ॒रोह॑न्नुत्तरा॒न्दि॒वम्। ह॒द्रो॒गम्म॑मं सूर्य॑। ह॒रि॒माणं॑ च नाशय।
शु॒केषु॑ मे ह॒रि॒माण॑म्। रो॒प॒णाका॑सु दध्मसि ॥ ७६॥

अथो॑ ह॒रि॒द्र॒वेषु॑ मे। ह॒रि॒माणं॑ नि दध्मसि। उद॑गाद॒यमा॑दित्यः।
वि॒श्वेन॒ सह॑सा स॒ह। द्वि॒षन्तं॑ मम॑ र॒न्धय॑न्। मो अ॒ह॒न्दि॒षतो॑
र॒धम्। यो नः॑ शपाद॒शप॑तः। यश्च॑ नः॑ शप॑तः शपा॑त्। उ॒षाश्च॑
तस्मै॑ नि॒म्रुक्। सर्वं॑ पा॒पं समू॑हताम्॥ ७७॥

यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासन्ति देवाः।
 इध्मस्यैव प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः
 परापत। शरो ब्रह्मसंशितः। गच्छाऽमित्रान्प्रविश।
 मेषाङ्कश्चनोच्छिषः॥७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मै पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो भूयासं
 प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टन्देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्राद्वक्षत ससृवांसं हुते
 स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥६॥ [६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
 पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
 अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि
 तपसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्युतस्य योनिः। ऋतमसि
 भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षान्तपसा। विश्वस्य
 भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
 प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
 स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वंहसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जरामंशीमहि। इन्द्रं शाक्वर गायत्रीं प्र पद्ये। तान्ते
 युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर त्रिष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं
 शाक्वर जगतीं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्वरानुष्टुभं
 प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर पङ्क्तिं प्रपद्ये॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहन्दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण

छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि।
 ऋतं च मे सत्यञ्चाभूताम्। ज्योतिरभूवः सुवर्गमम्।
 सुवर्गं लोकं नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी
 दीक्षा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। तया
 त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षन्दीक्षा। तया वायुर्दीक्षया
 दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया
 दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः।
 ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः॥८३॥

तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। दिशो दीक्षा। तया चन्द्रमा
 दीक्षया दीक्षितः। यया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
 दीक्षया दीक्षयामि। आपो दीक्षा। तया वरुणो राजा दीक्षया
 दीक्षितः। यया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
 दीक्षया दीक्षयामि। ओषधयो दीक्षा॥८४॥

तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया सोमो राजा दीक्षया
 दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। वाग्दीक्षा। तया
 प्राणो दीक्षया दीक्षितः। यया प्राणो दीक्षया दीक्षितः। तया
 त्वा दीक्षया दीक्षयामि। पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्।
 अन्तरिक्षन्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु
 दीक्षताम्॥८५॥

दिशस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा दीक्षमाणमनु

दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूंषि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहंश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च। त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

अपश्चौषधयश्च। ऊर्क् सूनृतां च। तास्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद। देवानां सुम्नो महते रणाय। स्वासस्थस्तनुवा संविशस्व। पितेवैधि सूनव आ सुशेवः। शिवो मां शिवमा विश। सत्यम्मा आत्मा। श्रद्धा मेऽक्षितिः॥८७॥

तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मां दिशो दीक्षयन्तु। सत्यमस्मि। अहन्त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममांसि योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्। अग्ने स्वां योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्॥८८॥
विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। एकमिषे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। चत्वारि मायोभवाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। पञ्च पशुभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सप्त सप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सखायः सप्तपदा अभूमा सख्यन्ते गमेयम्॥८९॥

सुख्यात्ते मा योषम्। सुख्यान्मे मा योष्ठाः। साऽसि सुब्रह्मण्ये।
तस्यास्ते पृथिवी पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्तेऽन्तरिक्षं
पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते द्यौः पादः। साऽसि
सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते दिशः पादः॥१०॥

पुरोरजास्ते पञ्चमः पादः। सा न इषमूर्जन्युक्ष्वा। तेजं
इन्द्रियम्। ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्। वि मिमे त्वा पर्यस्वतीम्।
देवानान्धेनुः सुदुधामनपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः सोमं पिबतु।
क्षेमो अस्तु नः। इमान्नराः कृणुत वेदिमेत्य। वसुमतीः
रुद्रवतीमादित्यवतीम्॥११॥

वर्ष्मन्दिवः। नाभां पृथिव्याः। यथाऽयं यजमानो न रिष्येत्।
देवस्य सवितुः सवे। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। तस्याः सुपर्णावधि यौ
निविष्टौ। तयोर्देवानामधि भागधेयम्। अप जन्यम्भ्यन्नुद।
अप चक्राणि वर्तय। गृहः सोमस्य गच्छतम्। न वा उ
वेतन्म्रियसे न रिष्यसि। देवाः इदैषि पृथिभिः सुगेभिः।
यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तत्र त्वा देवः सविता
दधातु॥१२॥

ब्रह्मणो योनिरहंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा यथाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तथा त्वा दीक्षया दीक्षयाम्योपधयो
दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षतामपचित्तिश्चाक्षितिरुत्तरस्मिन्नामेयं दिशः पादं आदित्यवतीं वर्तय पञ्च
च॥७॥

[७]

यदस्य पारे रजंसः। शुक्रञ्चोतिरजायत। तन्नः पर्षदति

द्विषः। अग्रे वैश्वानर॒ स्वाहा॑। यस्मा॑द्द्विषा॒ऽवाशि॑ष्ठाः। ततो॑ नो
अभयं॑ कृधि। प्रजा॒भ्यः सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑।
यस्मा॑द्द्विषा न्यषेदः। ततो॑ नो अभयं॑ कृधि॥९३॥

प्रजा॒भ्यः सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑। उदु॑स्त्र तिष्ठ
प्रति॑तिष्ठ॒ मारि॑षः। मेमं॑ य॒ज्ञं यज॑मानं च रीरिषः। सुव॑र्गे
लो॒के यज॑मान॒ः हि धे॑हि। शन्न॑ एधि द्विपदे॒ शञ्चतु॑ष्पदे।
यस्मा॑द्द्विषा॒ऽवैपि॑ष्ठाः पु॒लायि॑ष्ठाः सु॒मज्ञा॑स्थाः। ततो॑ नो अभयं॑
कृधि। प्रजा॒भ्यः सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑॥९४॥

य इ॒दम॑कः। तस्मै॑ नमः। तस्मै॑ स्वाहा॑। न वा उ॒वेत॑न्म्रियसे।
आशा॑नान्त्वा वि॒श्वा आशाः॑। य॒ज्ञस्य॑ हि स्थ ऋ॒त्वियौ॑।
इन्द्रा॑ग्नी॒ चेत॑नस्य च। हु॒ताहु॑तस्य॒ तृप्य॑तम्। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑
च। हु॒तस्य॑ चाहु॑तस्य च। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑ च। इन्द्रा॑ग्नी
अ॒स्य सोम॑स्य। वी॒तं पि॑बतं जुषे॒थाम्। मा यज॑मान॒न्तमो॑
विद॑त्। म॒र्त्विजो॑ मो इ॒माः प्र॒जाः। मा यः सोम॑मि॒मं पि॑बात्।
स॒ऽसृष्ट॑मु॒भयं॑ कृतम्॥९५॥

कृधि मी॒दुषेऽहु॑तस्य च सप्त॑ च॥८॥

अ॒ना॒गस॑स्त्वा व॒यम्। इन्द्रे॑ण॒ प्रेषि॑ता॒ उप। वा॒युष्टे॑
अ॒स्त्व॒ऽश॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अ॒स्त्व॒ऽश॒भूः। वरु॑णस्ते
अ॒स्त्व॒ऽश॒भूः। अपा॑क्षया॒ ऋत॑स्य गर्भाः। भुव॑नस्य
गोपाः॒ श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानाङ्क॒कुभः॑ प्र॒युतो॑ नपातारः।

व॒शुनेन्द्रं॑ ह्वयत। घोषे॒णामी॑वाꣳ श्रातयत॥९६॥

यु॒क्ताः स्थ॑ वह॑त। दे॒वा ग्रा॑वा॒ण इन्द्र॑रिन्द्र॒ इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः पर॒मस्याः॑ परा॒वतः॑। आऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॒न्तरि॑क्षात्। आ सु॒भूतम॑सुषवुः। ब्र॒ह्मव॑र्चसम्म॒
आसु॑षवुः। स॒मरे॑ रक्षाꣳस्यवधिषुः। अप॑ह॒तं ब्र॒ह्मज्य॑स्य।
वाक्क्र॑ त्वा॒ मन॑श्च श्रीणीताम्॥९७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपान॑श्च श्रीणीताम्। चक्षु॑श्च त्वा॒ श्रोत्रं॑ च
श्रीणीताम्। दक्ष॑श्चत्वा॒ बलं॑ च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा॒
सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वाऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा
च॑ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। शृ॒तोऽसि॑ शृ॒तं कृ॑तः। शृ॒ताय॑
त्वा शृ॒तेभ्य॑स्त्वा। यमिन्द्र॑मा॒हुर्वरु॑णं॒ यमा॒हुः। यम्मि॒त्रमा॒हुर्यमु॑
स॒त्यमा॒हुः॥९८॥

यो दे॒वाना॑न्दे॒वत॑मस्तपो॒जाः। तस्मै॑ त्वा॒ तेभ्य॑स्त्वा। मयि॑
त्यदिन्द्रि॒यम्म॑हत्। मयि॑ दक्षो॒ मयि॑ क्रतुः। मयि॑ धायि
सु॒वीर्य॑म्। त्रि॒शु॒घ्मो वि॑ भा॒तु मे॑। आकू॑त्या॒ मन॑सा
स॒ह। वि॒राजा॒ ज्योति॑षा स॒ह। य॒ज्ञेन॒ पय॑सा स॒ह। तस्य॑
दोह॑मशीमहि॥९९॥

तस्य॑ सु॒म्रम॑शीमहि। तस्य॑ भ॒क्षम॑शीमहि। वाग्जु॑षा॒णा
सोम॑स्य तृप्यतु। मि॒त्रो जना॑न्त्र स मि॒त्र। यस्मा॑न्त्र जा॒तः
परो॑ अ॒न्यो अ॒स्ति। य आ॑वि॒वेश॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जाप॑तिः
प्र॒जया॑ संविदा॒नः। त्री॒णि ज्योती॑ꣳषि सच॒ते स षोड॑शी।

एष ब्रह्मा य ऋत्विजः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शंसिषु हरी। य ऋत्विजः प्र ते
वन्वे। वनुषो हर्यतम्मदम्। इन्द्रो नाम घृतत्रयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वन्देवानामसि। अधिपतिम्माम्।
आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्गुरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्र एतम्।
तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु।
प्रजापतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्।
अर्थेणा अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानम्मे विन्द। नमो
रुद्राय वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे॥१०२॥

उद्याने यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति
तं हुवे। यान्यपामित्यान्यप्रतीत्तान्यस्मि। यमस्य बलिना
चरामि। इहैव सन्तः प्रति तद्यातयामः। जीवा जीवेभ्यो नि
हराम एनत्। अनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिन्। तृतीयं लोके
अनृणाः स्याम। ये देवयाना उत पितृयाणाः॥१०३॥

सर्वान्पथो अनृणा आक्षीयेम। इदमूनु श्रेयोऽवसानमा गन्म।
शिवे नो द्यावापृथिवी उभे इमे। गोमद्धनवदश्ववदूर्जस्वत्।
सुवीरा वीरैरनु सञ्चरेम। अर्कः पवित्रं रजसो विमानः।
पुनाति देवानाम्भुवनानि विश्वा। द्यावापृथिवी पयसा

संविदा॒ने। घृ॒तन्दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्रपी॒ने। पु॒वित्रं॑मु॒र्को रज॑सो
वि॒मानः॑। पु॒नाति॑ दे॒वाना॑म्भुव॒नानि॑ वि॒श्वः॑। सुव॒ज्योति॑र्यशो
म॒हत्। अ॒शीम॑हि गा॒धमु॑त प्र॒तिष्ठा॑म्॥१०४॥

चातयत् श्रीणीताꣳ सत्यमाहुर्शीमहि गुणे कुरु विद्रवणे पितृयाणां अर्को रजसो विमानश्चीणि च॥९॥

[९]

उद॑स्ताम्प॒सीत्सवि॑ता मि॒त्रो अ॑र्य॒मा। सर्वा॑न्मि॒त्रान॑वधीद्युगे॒न।
बृ॒हन्त॑म्मा॒मकर॑द्वी॒रव॑न्तम्। र॒थन्त॑रे श्र॒यस्व॒ स्वाहा॑ पृथि॒व्याम्।
वा॒मदे॒व्ये श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ऽन्तरि॒क्षे। बृ॒हति॑ श्र॒यस्व॒ स्वाहा॑
दि॒वि। बृ॒हता॑ त्वोप॑स्त॒भ्रोमि॑। आ त्वा॑ ददे॒ यश॑से वी॒र्या॑य
च। अ॒स्मास्व॑घ्निया यू॒यन्द॑धाथेन्द्रि॒यं प॑यः। यस्तै॑ द्र॒प्सो यस्त॑
उद॒रूषः॑ ॥१०५॥

दै॒व्यः के॒तुर्वि॑श्व॒म्भुव॑नमा॒विवेश॑। स नः॑ पा॒ह्यरि॑ष्ट्यै
स्वाहा॑। अनु॑ मा॒ सर्वो॑ य॒ज्ञोऽय॑मेतु। वि॒श्वे दे॒वा
म॒रुतः॑ सा॒मार्कः॑। आ॒प्रिय॑श्छन्दा॑सि नि॒विदो॑ यजू॑षि।
अ॒स्यै पृ॑थि॒व्यै यद्य॑ज्ञि॒यम्। प्र॒जाप॑तेर्व॒र्तनि॑मनु॒ वर्त॑स्व।
अनु॑वी॒रैरनु॑ रा॒ध्याम् गो॑भिः। अ॒न्वश्चै॑रनु॒ सर्वै॑रु पु॒ष्टैः। अनु॑
प्र॒जया॑ऽन्विन्द्रि॒येण॑॥१०६॥

दे॒वा नो॑ य॒ज्ञमृ॑जु॒धा न॑यन्तु। प्र॒तिक्ष॑त्रे प्र॒ति॑तिष्ठा॒मि रा॒ष्ट्रे।
प्र॒त्यश्वै॑षु प्र॒ति॑तिष्ठा॒मि गो॑षु। प्र॒ति प्र॒जायां॑ प्र॒ति॑तिष्ठा॒मि
भ॒व्यै। वि॒श्वम॑न्याऽभि॒ वावृ॑धे। तद॒न्यस्या॑मधि॒श्रित॑म्। दि॒वे

च॑ वि॒श्वक॑र्मणे। पृ॒थि॒व्यै चा॑कर॒न्नमः॑। अस्का॒न्द्यौः पृ॑थि॒वीम्।
अस्का॑नृ॒षभो॑ युवा॒गाः॥१०७॥

स्क॒न्ने॒मा वि॒श्वा भु॑व॒ना। स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्र॑ ज॒नय॑तु।
अस्का॑न॒जनि॑ प्रा॒जनि॑। आ स्क॒न्नाञ्जा॑यते॒ वृषा॑। स्क॒न्नात्र॑
ज॒निषी॑महि। ये दे॒वा येषा॑मि॒दम्भा॑ग॒धेय॑म्ब॒भूव॑। येषा॑ प्रया॒जा
उ॒तानू॑या॒जाः। इन्द्र॑ज्ये॒ष्ठेभ्यो॑ वरु॒णरा॑ज॒भ्यः। अ॒ग्निहो॑तृ॒भ्यो
दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑। उ॒त त्या नो॑ दि॒वा म॒तिः॥१०८॥

अदि॑तिरू॒त्या ग॑मत्। सा श॒न्ताची॑ मय॑स्करत्। अप॒
स्त्रिधः॑। उ॒त त्या दै॒व्या भि॑ष॒जा। श॒न्नस्कर॑तो अ॒श्विना॑।
यू॒याता॑म॒स्मद्र॑पः। अप॒ स्त्रिधः॑। श॒म॒ग्निर॒ग्निभि॑स्करत्।
श॒न्नस्त॑पतु सूर्यः॑। शं वा॒तो वा॒त्वर्पाः॥१०९॥

अप॒ स्त्रिधः॑। तदि॒त्पद॑न्न विचि॑केत वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः पुन॑र॒प्येति॑
जी॒वान्। त्रि॒वृद्ध॑द्भु॒वन॑स्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न मृ॑तः
स जी॒वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। वि॒श्वानि॑ वि॒दुषे॑ भर।
अ॒र॒ङ्गमा॑य जग्म॑वे। अप॑श्चाद्व॒ध्वने॑ नरे॑। इन्द्रु॑रिन्द्रु॒मवा॑गात्।
इन्द्रो॑रिन्द्रो॒ऽपात्। तस्य॑ त इन्द्र॑विन्द्र॒पीत॑स्य॒ मधु॑मतः।
उप॑हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि ॥११०॥

उ॒द॒र॒ष इन्द्रि॑येण॒ गा म॒तिर॑र्पा अ॒गात्रा॑णि च॥१०॥ [१०]

ब्र॒ह्म॑ प्र॒तिष्ठा॑ म॒नसो॑ ब्र॒ह्म॑ वा॒चः। ब्र॒ह्म॑ य॒ज्ञाना॑
ह॒विषा॑माज्य॑स्य। अति॑रि॒क्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः

पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु
 देवान्। आश्रावितमत्याश्रावितम्। वर्षद्वृतमत्यनूक्तं च यज्ञे।
 अतिरिक्तङ्कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति
 कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्प्रयतन्देवहेडनम्। अरायो
 अस्मा९ अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधेतन।
 ततम्म आपस्तदु तायते पुनः। स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय
 शस्यते। अय९ समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य
 समुतृष्णुतर्भुवः। उद्वयन्तमसस्परि। उदुत्यश्चित्रम्॥११२॥

इमम्मे वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने।
 त्वमग्ने अयासि प्रजापते। इमञ्जीवेभ्यः परिधिन्दधामि।
 मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतञ्जीवन्तु शरदः पुरूचीः। तिरो
 मृत्युन्दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा।
 भेषजन्दुरिष्टे स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा
 दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा। यत इन्द्र भयामहे। ततो नो
 अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतये। वि द्विषो वि
 मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।
 वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
 न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रुजासि। भूयिष्ठभाजो अर्धं ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
वेत्थं यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थं यथातथम्। यत्पाकत्रा
मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवांश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥११॥ [११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुञ्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्।
वाचाऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः
प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं संरस्वति। ऋतान्मा
मुञ्चतां हंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशंसादुत वा
जामिशंसात्। ज्यायंसः शंसादुत वा कनीयसः।
अनाज्ञातन्देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि।
यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवद्भ्याम्॥११७॥

शिश्नैर्यदनृतश्चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
यद्धस्ताभ्याश्चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वग्नुमुपजिघ्रमानः।
दूरेपश्या च राष्ट्रभृच्च। तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि।
अदीव्यवृणं यदहश्चकार। यद्वादास्यन्त्सञ्जगारा जनैभ्यः।

अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः। यन्म॒यि मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॥११८॥

ए॒नंश्च॑का॒र यत्पि॒ता। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः। यदा॑ पि॒पेष् मा॒तरं॑
पि॒तर॑म्। पु॒त्रः प्र॒मु॒दि॒तो ध॒यन्। अहि॑सि॒तौ पि॒तरौ॑ म॒या
तत्। तद॑ग्रे अ॒नृ॒णो भ॑वामि। यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॒त द्याम्।
यन्मा॒तरं पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒म। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः।
यदा॑श॒सा नि॒शसा॒ यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदे॒नंश्च॑कृ॒मा नू॒तनं॑ यत्पु॑रा॒णम्। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः। अ॒ति
क्रा॒मामि॑ दु॒रितं॑ यदे॒नः। जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒ध॒स्थे। यत्र॑ यन्ति॑
सु॒कृ॒तो नापि॑ दु॒ष्कृ॒तः। त॒मा रो॑हामि सु॒कृ॒ता॒न्नु लो॒कम्। त्रि॒ते
दे॒वा अ॑मृ॒जतै॑तदे॒नः। त्रि॒त ए॒तन्म॑नु॒ष्येषु॑ मा॒मृजे॑। ततो॑ मा
यदि॑ किञ्चि॒दान॒शे। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः॥१२०॥

गा॒र॒ह॒प॒त्यः प्र मु॑ञ्चतु। दु॒रि॒ता या॒नि च॑कृ॒म। क॒रोतु॑
मा॒म॒ने॒न॒सम्। दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ताः। या जा॒ता
ओष॑धी॒भ्यः। अथो॒ या अ॑ग्नि॒जा आपः॑। ता नः॑ शु॒न्धन्तु॑
शु॒न्ध॒नीः। यदा॑पो न॒क्त॑न्दु॒रित॑श्चरा॒म। यद्वा॒ दि॒वा नू॒तनं॑
यत्पु॑रा॒णम्। हि॒र॒ण्य॒वर्णा॑स्त॒त उत्पु॑नीत नः। इ॒म॒म्मे
वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ या॒मि। त्वन्नो॑ अ॒ग्रे स॒ त्वन्नो॑ अ॒ग्रे। त्वम॑ग्रे
अ॒या॒सि॑॥१२१॥

अ॒ने॒न॒सं॒म॒ष्टी॒क॒द्या स॒ति प॑रा॒शसा॑ऽऽन॒शे॑ऽअ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॒देन॑सः पु॒नीत॑ न॒स्त्रीणि॑ च (यद्दे॒वा दे॒वा ऋ॒तेन॑
सजा॑तश्च॒साद्य॑द्वा॒चा यद्व॑स्ता॒भ्याम॑दी॒व्यं यन्म॒यि मा॒ता यदा॑ पि॒पेष् यद॑न्तरि॑क्षं यदा॑श॒साऽति॑ क्रा॒मामि॑
त्रि॒ते दे॒वा दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ता यदा॑प॒ इ॒म॒म्मे वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ या॒मि त्वन्नो॑ अ॒ग्रे स॒ त्वन्नो॑ अ॒ग्रे। त्वम॑ग्रे

त्वमग्ने अयासिं । ॥१२॥ [१२]

यत्ते ग्राव्णां चिच्छिदुः सोम राजन् । प्रियाण्यङ्गानि स्वधिता
परूषि । तत्सन्धत्स्वाज्येनोत वर्धयस्व । अनागसो
अधमित्सङ्ख्येम । यत्ते ग्रावां बाहुच्युतो अचुच्यवुः । नरो यत्ते
दुदुहुर्दक्षिणेन । तत् आप्यायतान्तत्ते । निष्प्रायतान्देव सोम ।
यत्ते त्वचम्बिभिर्दुर्यच्च योनिम् । यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि
त्मना ॥१२२॥

त्वया तत्सोम गुप्तमस्तु नः । सा नः सन्धासत्परमे व्योमन् ।
अहाच्छरीरं पर्यसा समेत्य । अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य ।
तस्मिन्वयमुपहृतास्तव स्मः । आ नो भज सदैसि विश्वरूपे ।
नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु । मा नो वि हासीद्भिर
आवृणानः । अनागास्तनुवो वावृधानः । आ नो रूपं वहतु
जायमानः ॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुह्वो घृतेन । प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः ।
तस्मै ते सोम नम इद्वषट् । उप मा राजन्सुकृते ह्वयस्व ।
सं प्राणापानाभ्यां समु चक्षुषा त्वम् । सः श्रोत्रेण गच्छस्व
सोम राजन् । यत् आस्थितः शमु तत्ते अस्तु । जानीतान्नः
सङ्गमने पथीनाम् । एतज्जानीतात्परमे व्योमन् । वृकाः सधस्था
विद रूपमस्य ॥१२४॥

यदागच्छात्पथिभिर्देवयानैः । इष्टापूर्ते कृणुतादविरस्मै ।
अरिष्ठो राजन्नगदः परेहि । नमस्ते अस्तु चक्षसे रघूयते ।

नाकुमारोह सुह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्।
 अभूद्देवः संविता वन्द्यो नु नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
 वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा
 दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह
 नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः। उग्रा शतापांष्टा
 घृविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्ते॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्पञ्च च॥१३॥ [१३]

यदिदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च
 श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्ध्यो लोका दधिरे
 तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो
 विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। यदृचा साम्ना यजुषा।
 पशूनाश्चर्मन् हविषा दिदीक्षे। यच्छन्दोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ।
 अद्ध्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम् ॥१२६॥

शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेज
 इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनैन्द्राग्नी प्रजापतिः
 सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः।
 अद्ध्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो
 विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। अपां
 पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियन्धाम्॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः।

सोमस्य प्रियन्धामं। इन्द्रस्य प्रियतमं५ हविः स्वाहा॥ अ॒पां
पुष्पमस्योषधीना५ रसः। सोमस्य प्रियन्धामं। विश्वेषान्देवानां
प्रियतमं५ हविः स्वाहा॥ वयं५ सोम व्रते तव। मनस्तनूषु
पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा॥ सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा॥ कव्येभ्यः
पितृभ्यः स्वाहा॥ देवांस इह मादयध्वम्। सोम्यांस इह
मादयध्वम्। कव्यांस इह मादयध्वम्। अनन्तरिताः पितरः
सोम्याः सोमपीथात्। अपैतु मृत्युरमृतंन आगन्। वैवस्वतो
नो अभयं कृणोतु। पूर्णं वनस्पतेरिव॥१२९॥

अभि नः शीयता५ रयिः। सचतान्नः शचीपतिः। परंमृत्यो
अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते
शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजा५ रीरिषो मोत वीरान्।
इदमूनु श्रेयोवसानमागन्म। यद्गोजिद्धंनजिदंश्चजिद्यत्।
पूर्णं वनस्पतेरिव। अभि नः शीयता५ रयिः। सचतान्नः
शचीपतिः॥१३०॥

वनस्पतांवृद्धो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियन्धामांशीमहीवाभिर्नः शीयता५ रयिरेकं च॥१४॥—[१४]

सर्वान् यद्विष्वण्णेन वि वै याः पुरस्ताद्देवा देवेषु परिस्तृणीत सक्षेदं यदस्य पारंऽनागस
उदस्ताम्प्सीद्वहं प्रतिष्ठा यद्देवा यत्ते ग्रावणा यद्दिदोक्षे चतुर्दश॥१४॥

सर्वान्भूतिमेव यामेवाप्स्वाहुतिं व्रतानां पर्णवल्कः सोम्यानामस्मिन्यज्ञेऽग्ने यो नो ज्योग्जीवाः
पुरोरंजाः प्रतेमहे ब्रह्म प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्मिंश्चदुत्तरशतम्॥१३०॥

सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

साङ्गहृण्येष्ठा यजते। इमाञ्जनता२ सङ्गहृणीति। द्वादशारत्नी
रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवाव
रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्ग्वै मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा
नक्षत्रम्भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
सुमावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहृत्यै। वाचं यत्वोप
वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥१॥ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः सुमाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।
तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पंचति। रेत एव तदधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचन्दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।

सु॒र्षिष्वा॑न्भवति मे॒ध्य॒त्वाय॑। च॒त्वार॑ आ॒र्षेयाः प्रा॒श्नन्ति॑।
दि॒शामे॒व ज्योति॑षि जुहोति। च॒त्वारि॒ हिर॑ण्यानि ददाति।
दि॒शामे॒व ज्योती॑ः॒ष्यव॑ रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन् रशनान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्यं रशनान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
रेतसा समर्धयति। दर्भमयीं रशना भवति। बहु वा एष
कुचरो मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रं वै दर्भाः॥५॥

यद्वर्भमयीं रशना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनमेध्यमा
लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्।
स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजाम्महर्त्विक्कम्।
यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तदधति।
अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्। तत्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। यत्सुवर्णं हिरण्यन्ददाति। रेत एव
तदधति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।
रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अभवत्थद च॥२॥ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं
बध्नाति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः
प्रतिप्रोच्य। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति।
यदाहं ब्रह्मन्नाश्वमेध्यमभन्त्स्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन
राध्यासमिति। ब्रह्म वै ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः प्रजापतये

प्रतिप्रोच्याश्चम्मेध्यम्बध्राति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह।
अश्विनौ हि देवानांमध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते।
इमामगृभ्णन्नशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य
समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या ३ त्रयोदशारत्नी ३ रिति।
ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यत्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा
वा ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमंरत्निं
रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपं सःस्करोति। तादृगेव तत्। पूर्वं
आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
तया देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते।
ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्।
सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति।
भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
यन्तारमेवैनं करोति। धर्तासीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति।

सोऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्रावेवैनं वैश्वानरे जुहोति।
सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्तासि धरुण इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। स्वगा
त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनं स्वगा करोति। स्वाहा
त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव
देवताया आलभ्यते। तयैवैनं समर्धयति॥१२॥

बभ्राति समृद्धा उपादधात्यसीत्याह सप्रथसमित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥३॥ [३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः
पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वश्चमेवास्मात्पाप्मानं विवृहतः।
यो अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं
चतुरक्षं प्रसौति। पुरो मर्तः पुरः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य प्रहन्ति।
श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यं हन्ति।
सैध्रकम्मुसलम्भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौंश्चलेयो हन्ति। पुंश्चल्वां
वै देवाः शुचन्त्यदधुः। शुचैवास्य शुचं हन्ति। पाप्मा
वा एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।

अश्वस्याधस्पदमुपास्यति। वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः।
वज्रेणैव पाप्मानम्प्रातृव्यमव क्रामति। दक्षिणाऽप
प्लावयति॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छर्मलमप प्लावयति। ऐषीक उदूहो
भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा
भवति। अप्सुर्योनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः।
स्वादेवैनं योनेर्निर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदूहति।
पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतन्दधाति। अहं च त्वं च
वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तङ्गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्रे
एव सन्दधाति। अभिक्रत्वैन्द्र भूरधज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं
वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥४॥ [४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो
दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेन राजपुत्रैः सहाध्वर्युः।
पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः।
राज्येनैवास्मिन्क्षत्रन्दधाति। शतेना राजभिर्गुणैः सह
ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजाप्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।

बलैर्नैवास्मिन्बलन्दधाति। शतेन सूतग्रामणिभिः सह
होता। पश्चात्प्राङ्घिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मध्येनेष्ट्वा। अयं
राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वायै बहुजाविकायै। बहुग्रीहियवायै
बहुमाषतिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदासपुरुषायै
रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति। भूमा
वै होता। भूमा सूतग्रामण्यः। भूमैवास्मिन्भूमानन्दधाति।
शतेन क्षत्तसङ्गहीतृभिः सहोद्गाता। उत्तरतो दक्षिणा
तिष्ठन्प्रोक्षति॥१८॥

अनेनाश्वेन मध्येनेष्ट्वा। अयं राजा सर्वमायुरेत्विति। आयुर्वा
उद्गाता। आयुः क्षत्तसङ्गहीतारः। आयुषैवास्मिन्नायुर्दधाति।
शतं शतम्भवन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
प्रति तिष्ठति। चतुः शता भवन्ति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रति
तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उक्षति दिश एकं च॥५॥

[५]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यन्निक्तमनालब्धमुत्सृजन्ति। यत्स्तोक्या अन्वाहं।
सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्। यद्धुतस्य
स्कन्दति। सहस्रमन्वाहं। सहस्रसम्मितः सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्टौ। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अव
रुन्धे। अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु
वा अहमश्वमेधः सः स्थापयामि। तेन ततः सः स्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपाम्मोदाय स्वाहेत्याह।
अद्ध्य एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायवं एवैनं
जुहोति॥२३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय
स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं
देवताभ्यो जुहोति। दशदश संपादं जुहोति। दशाक्षरा
विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। प्र वा
एषोऽस्माल्लोकाच्चवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति। पुनः
पुनरभ्यावर्त जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रतिष्ठति। एताः

ह वाव सौऽश्वमेधस्य सङ्स्थितिमुवाचास्कन्दाय। अस्कन्नं
हि तत्। यद्यज्ञस्य सङ्स्थितस्य स्कन्दति॥२४॥

अभिजित्यै वैश्वानरः संवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥६॥ [६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्रिष्ठन्प्रोक्षति।
प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं
दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः।
इन्द्राग्निभ्यान्त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठो
बलिष्ठो। ओजं एवास्मिन्बलन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामोजिष्ठो बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै
देवानामाशुः सारसारितमः॥२५॥

जवमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः।
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां
यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै
देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामपचिततमः॥२६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
पशूनान्त्विषिमान्हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा
पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।

सुते त्वाऽसंते त्वाऽद्भ्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि
 भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
 अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै
 सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति
 प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
 देवता अन्वायन्ताः॥ २७ ॥

सारसारितुमोऽपचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ ७ ॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
 स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
 जुहोति। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नः हि तत्।
 यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्काराय स्वाहेनं कृताय स्वाहेत्याह।
 एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनः समर्धयति॥ २८ ॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति।
 अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधः
 सः स्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या
 इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै
 जनयति॥ २९ ॥

यस्यानायतनेऽन्यत्राग्नेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः
 पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति।

आ॒य॒त॒न ए॒वा॒स्याहु॑तीर्जु॒होति॑। ना॒स्मै भ्रातृ॑व्यञ्जनयति।
तदा॑हुः। य॒ज्ञ॒मु॒खेय॑ज्ञ॒मुखे॑ होत॒व्याः। य॒ज्ञ॒स्य॒ क्लृ॒त्यै। सु॒व॒र्ग॒स्य
लो॒क॒स्यानु॑ख्यात्या॒ इति॑। अथो॒ खल्वा॑हुः॥ ३०॥

यद्य॑ज्ञ॒मु॒खेय॑ज्ञ॒मुखे॑ जुहुयात्। प॒शुभि॑र्यज॒मानं॑ व्य॒र्धयेत्॑।
अ॒व सु॒व॒र्गा॒ल्लो॒कात्प॑द्येत। पापी॑यान्त्स्या॒दिति॑। स॒कृ॒दे॒व
हो॑त॒व्याः। न यज॑मानं प॒शुभि॑र्व्य॒र्धय॑ति। अ॒भि सु॒व॒र्गं लो॒कं
ज॑यति। न पापी॑यान्भवति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंश॒तम॑श्वरूपाणि
जुहोति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंश॒दक्ष॑रा जग॑ती। जाग॑तोऽश्वः
प्राजा॑प॒त्यः समृ॑द्धौ। ए॒कम॑तिरि॒क्तं जु॑होति। तस्मा॑दे॒कः
प्र॒जास्व॑र्धुकः॥ ३१॥

अ॒र्धय॑ति ज॒नय॑ति खल्वा॑हुर्जग॑ती त्रीणि च॥८॥ [८]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ
पि॒ता। आ॒भ्यामे॒वैनं॑ परि॑ददाति। अश्वो॑ऽसि॒ हयो॑ऽसीत्या॑ह।
शा॒स्त्ये॒वैन॑मे॒तत्। तस्मा॑च्छ्रु॒ष्टाः प्र॒जा जा॑यन्ते। अ॒त्यो॑ऽसीत्या॑ह।
तस्मा॑दश्वः॒ सर्वा॑न्प॒शून्त्ये॑ति। तस्मा॑दश्वः॒ सर्वे॑षां प॒शूना॑
श्रेष्ठं॑ गच्छति॥ ३२॥

प्र य॒शः श्रेष्ठं॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑। नरो॑ऽस्यर्वा॑ऽसि॒
सप्ति॑रसि वा॒ज्यंसी॑त्या॑ह। रू॒पमे॒वास्ये॑तन्महि॒मानं॑ व्याच॑ष्टे।
ययु॑र्नामा॒सीत्या॑ह। ए॒तद्वा अश्व॑स्य प्रि॒यन्ना॑म॒धेय॑म्।
प्रि॒येणै॒वैन॑न्नाम॒धेये॑ना॒भि व॑दति। तस्मा॑द॒प्यामि॑त्रौ स॒ङ्गत्य॑।

नाम्ना चेद्धयेते। मित्रमेव भवतः॥३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनङ्गमयति। अग्रये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमां जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तम्भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला एतन्देवेभ्योऽश्वमेधाय प्रोक्षितङ्गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतङ्गन्तौ। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतुषु पत्सु जुहोति॥३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। ताभिरेवैनम्बध्नाति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनत्र जहाति। राष्ट्रं वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते। येऽश्वमेध्यं रक्षन्ति। तेषां य उदचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते राष्ट्रङ्गच्छन्ति। अथ य उदचन्न गच्छन्ति॥३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिंच्यते। योऽबलोऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्। हन्येतास्य यज्ञः। चतुः शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय। अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥३६॥

गच्छति भवतः पत्सु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥१॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत।

तस्य॑ ते॒पा॒नस्य॑। स॒प्ता॒त्मनो॑ दे॒वता॒ उद॑क्रामन्। सा
दी॒क्षाऽभ॑वत्। स ए॒तानि॑ वै॒श्वदे॒वान्य॑पश्यत्। तान्य॑जुहोत्।
तैर्वै स दी॒क्षामवा॑रुन्ध। यद्वै॑श्वदे॒वानि॑ जुहोति॑। दी॒क्षामे॒व
तैर्यज॑मानोऽव॑ रुन्धे॥३७॥

स॒प्त जु॑होति। स॒प्त हि॒ ता दे॒वता॑ उ॒दक्रा॑मन्। अ॒न्व॒हं जु॑होति।
अ॒न्व॒हमे॒व दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑। त्रीणि॑ वै॒श्वदे॒वानि॑ जुहोति।
च॒त्वार्यो॑द्ब्रह्म॒णानि॑। स॒प्त स॒म्पद्य॑न्ते। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑॥३८॥

एक॑विंशतिं वै॒श्वदे॒वानि॑ जुहोति। एक॑विंशतिर्वै दे॒वलो॒काः।
द्वा॒द॒श मा॒साः पञ्च॑त॒र्वः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य
एक॑विंशः। ए॒ष सु॑व॒र्गो लो॒कः। तद्वै॒व्यं क्ष॑त्रम्। सा श्रीः।
तद्व॒ध्रस्य॑ वि॒ष्टप॑म्। तत्स्वा॒राज्य॑मुच्यते॥३९॥

त्रिं॒शत॑मौद्ब्रह्म॒णानि॑ जुहोति। त्रिं॒शद॑क्षरा वि॒राट्। अन्नं
वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒व॒ रुन्धे॑। त्रेधा वि॒भज्य॑ दे॒वता॑
जुहोति। त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः। त्र्या॑वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां
लो॒काना॑मा॒प्त्यै॑। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै॑। अप॒ वा ए॒तस्मात्प्रा॑णाः
क्रा॑मन्ति॥४०॥

यो दी॒क्षाम॑तिरे॒चय॑ति। स॒प्ता॒हं प्र॑चरन्ति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑।
पूर्णा॑हुतिमु॒त्त॒मां जु॑होति। सर्व॑ वै पूर्णा॑हुतिः। सर्व॑मे॒वाप्नो॑ति।

अथो इयं वै पूर्णाहुतिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्राणान्दीक्षामवं रुन्ध उच्यते क्रामन्ति तिष्ठति॥१०॥ [१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्। तं वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। यज्ञस्योद्यत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहाऽधीतं मनसे स्वाहा। स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः। प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते। सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो वै पूषा। पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। अथो रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्धे सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाष्टौ च॥११॥ [११]

सावि॒त्रम॒ष्टाक॑पालं प्रा॒तर्निर्व॑पति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गा॒य॒त्रं प्रा॑तः स॒व॒नम्। प्रा॒तः स॒व॒नादे॒वैनं॑ गा॒य॒त्रियाश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते। अथो॑ प्रा॒तः स॒व॒नमे॒व तेना॑प्रोति। गा॒य॒त्रीं छ॑न्दः। स॒वि॒त्रे प्र॑सवि॒त्र एका॑दशकपालं म॒ध्यन्दि॑ने। एका॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टुभं॑ मा॒ध्यं दि॒नं स॒व॒नम्। मा॒ध्यं दि॒नादे॒वैनं॑ स॒व॒नात्रि॑ष्टुभ॒श्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते॥४४॥

अथो॑ मा॒ध्यं दि॒नमे॒व स॒व॒नं तेना॑प्रोति। त्रि॒ष्टुभं॑ छ॑न्दः। स॒वि॒त्र आ॑सवि॒त्रे द्वाद॑शकपालमपरा॒ह्णे। द्वाद॑शाक्षरा जग॑ती। जा॒गतीं॑ तृतीयस॒व॒नम्। तृती॒यस॒व॒नादे॒वैनं॑ जग॑त्याश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते। अथो॑ तृतीयस॒व॒नमे॒व तेना॑प्रोति। जग॑तीं॑ छ॑न्दः। ई॒श्वरो॑ वा अ॒श्वः प्रमु॑क्तः परां॑ परा॒वतं॑ गन्तोः॑। इ॒ह धृ॑तिः स्वाहे॒ह वि॑धृतिः स्वाहे॒ह रन्तिः॑ स्वाहे॒ह रम॑तिः स्वाहेति॑ चत॑स्र आ॒हुती॑र्जुहोति॥४५॥

चत॑स्रो दि॒शः। दि॒ग्भिरे॒वैनं॑ परि॑गृह्णाति। आश्व॑त्थो व्र॒जो भ॑वति। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। अश्वो॑ रू॒पं कृ॑त्वा। सोऽश्व॑त्थे सं॒वत्स॑रम॒तिष्ठ॑त्। तद॑श्व॒त्थस्या॑श्व॒त्थत्व॑म्। यदाश्व॑त्थो व्र॒जो भ॑वति। स्व ए॒वैनं॑ यो॒नौ प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति॥४६॥

त्रि॒ष्टुभ॒श्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते जुहोति॑ नवं च॥१२॥ [१२]

आ ब्रह्म॑न्ब्राह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒सी जा॑यता॒मित्या॑ह। ब्रा॒ह्म॒ण ए॒व ब्र॑ह्मवर्च॒सं द॑धाति। तस्मा॑त्पु॒रा ब्रा॑ह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒स्यजा॑यत।

आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
 राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
 इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।
 धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरजायत।
 वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घ्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानजायत।
 आशुः सप्तिरित्याह। अश्वं एव जवं दधाति। तस्मात्पुराऽऽशुरश्वोऽजा
 पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति। तस्मात्स्त्री युवतिः
 प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्टा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू
 रथेष्टा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
 स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
 यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
 वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
 पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो
 वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः
 पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन
 यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै
 तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥४९॥

अनुङ्घानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥१३॥ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्त्रश्चमेधमधत्त।

तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्। ए॒ष वा॒व य॒ज्ञः। यद॑श्वमे॒धः। अप्ये॒व
नो॒त्रास्त्वि॑ति। तेभ्य॑ ए॒तान॑न्नहोमा॒न्प्राय॑च्छत्। तान॑जुहोत्।
तैर्वै स दे॒वान॑प्रीणात्। यद॑न्नहोमां जुहोति॥५०॥

दे॒वाने॒व तैर्य॑ज॒मानः प्री॑णाति। आ॒ज्ये॑न जुहोति। अ॒ग्नेर्वा
ए॒तद्रू॑पम्। यदा॒ज्यम्। यदा॒ज्ये॑न जुहोति। अ॒ग्निमे॒व
तत्प्री॑णाति। मधु॑ना जुहोति। म॒हृत्यै॑ वा ए॒तद्दे॒वता॑यै रू॒पम्।
यन्मधु॑। यन्मधु॑ना जुहोति॥५१॥

म॒ह॒तीमे॒व तद्दे॒वता॑ प्री॑णाति। त॒ण्डु॒लैर्जु॑होति। वसू॑नां
वा ए॒तद्रू॑पम्। यत्त॑ण्डु॒लाः। यत्त॑ण्डु॒लैर्जु॑होति। वसू॑ने॒व
तत्प्री॑णाति। पृथु॑कैर्जुहोति। रु॒द्राणां॑ वा ए॒तद्रू॑पम्।
यत्पृथु॑काः। यत्पृथु॑कैर्जुहोति॥५२॥

रु॒द्राने॒व तत्प्री॑णाति। ला॒जैर्जु॑होति। आ॒दि॒त्यानां॑ वा
ए॒तद्रू॑पम्। यल्ला॒जाः। यल्ला॒जैर्जु॑होति। आ॒दि॒त्याने॒व
तत्प्री॑णाति। क॒र॒म्बैर्जु॑होति। वि॒श्वेषां॑ वा ए॒तद्दे॒वानां॑ रू॒पम्।
यत्क॒र॒म्बाः। यत्क॒र॒म्बैर्जु॑होति॥५३॥

वि॒श्वाने॒व तद्दे॒वान्प्री॑णाति। धा॒नाभि॑र्जुहोति। नक्ष॑त्राणां
वा ए॒तद्रू॑पम्। यद्धा॒नाः। यद्धा॒नाभि॑र्जुहोति। नक्ष॑त्राण्ये॒व
तत्प्री॑णाति। स॒क्तु॑भिर्जुहोति। प्र॒जाप॑ते॒र्वा ए॒तद्रू॑पम्।
यत्स॑क्तवः। यत्स॑क्तु॑भिर्जुहोति॥५४॥

प्र॒जाप॑तिमे॒व तत्प्री॑णाति। म॒सू॒स्यैर्जु॑होति। सर्वा॑सां वा

ए॒तद्दे॒वता॑नां॒ रूप॑म् । यन्म॒सू॒स्या॑नि । यन्म॒सू॒स्यैर्जु॑होति ।
 सर्वा॑ ए॒व तद्दे॒वताः॑ प्री॒णाति॑ । प्रि॒यङ्गु॒तण्डु॒लैर्जु॑होति ।
 प्रि॒याङ्गा॑ ह॒ वै ना॒मैते॑ । ए॒तैर्वै दे॒वा अ॒श्व॒स्याङ्गा॑नि
 सम॑दधुः । यत्प्रि॒यङ्गु॒तण्डु॒लैर्जु॑होति । अ॒श्व॒स्यै॒वाङ्गा॑नि
 स॒न्द॒धाति॑ । द॒शान्ना॑नि जुहोति । द॒शाक्ष॑रा वि॒राट् ।
 वि॒राट्कृ॒त्स्न॒स्यान्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ ॥ ५५ ॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुर्कैर्जुहोति क्रम्वैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति चत्वारिं च
 (अन्नहोमानाज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलेः पृथुर्कैर्लाजैः क्रम्वैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि
 द्वादंशः) ॥ १४ ॥

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धम॑सृजत । त॒सृष्ट॑ रक्षा॒स्यजि॑घा॒सन् ।
 स ए॒तान्प्र॒जाप॑तिर्न॒क्त॑ हो॒मान॑पश्यत् । तान॑जुहोत् । तैर्वै
 स य॒ज्ञाद्रक्षा॑स्यपा॒हन् । यन्न॑क्त॒स्य हो॒मां जु॑होति । य॒ज्ञादे॒व
 तैर्य॑ज॒मानो॒ रक्षा॑स्यप॑ हन्ति । आ॒ज्ये॒न जु॑होति । वज्रो॒ वा
 आ॒ज्यम् । वज्रे॑णै॒व य॒ज्ञाद्रक्षा॑स्यप॑ हन्ति ॥ ५६ ॥

आ॒ज्य॑स्य प्रति॒पद॑ करोति । प्रा॒णो वा आ॒ज्यम् । मुख॑त
 ए॒वास्य॑ प्रा॒णं द॑धाति । अ॒न्नहो॑माञ्जुहोति । शरी॑रवदे॒वाव॑
 रुन्धे । व्य॒त्यासं॑ जुहोति । उ॒भय॒स्याव॑रुद्धौ । न॒क्तं जु॑होति ।
 रक्ष॑सामप॑हत्यै । आ॒ज्ये॒नान्त॑तो जुहोति ॥ ५७ ॥

प्रा॒णो वा आ॒ज्यम् । उ॒भय॑त ए॒वास्य॑ प्रा॒णं द॑धाति ।
 पु॒रस्ता॑च्चोप॒रिष्ठा॑च्च । ए॒कस्मै॒ स्वाहे॑त्याह । अ॒स्मिन्ने॒व

लो॒के प्र॒ति॒ति॒ष्ठति॑ । द्वा॒भ्या॒ꣳ स्वा॒हेत्या॑ह । अ॒मुष्मि॑न्ने॒व
लो॒के प्र॒ति॒ ति॒ष्ठति॑ । उ॒भयो॑रे॒व लो॒कयोः॑ प्र॒ति॒ ति॒ष्ठति॑ ।
अ॒स्मिꣳश्चा॒मुष्मि॑ꣳश्च । श॒ताय॑ स्वा॒हेत्या॑ह । श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः॑
श॒तवी॑र्यः । आ॒यु॑रे॒व वी॒र्य॑म॒व रु॒न्धे । स॒हस्रा॑य॒ स्वा॒हेत्या॑ह ।
आ॒यु॑र्वै स॒हस्र॑म् । आ॒यु॑रे॒वाव॑ रु॒न्धे । सर्व॑स्मै स्वा॒हेत्या॑ह ।
अप॑रि॒मित॑मे॒वाव॑ रु॒न्धे ॥ ५८ ॥

ए॒व य॒ज्ञाद्र॒क्षाꣳस्य॑प॒हन्त्य॑न्त॒तो जु॑होति श॒ताय॑ स्वा॒हेत्या॑ह स॒प्त च॑ ॥ १५ ॥ [१५]

प्र॒जाप॑तिं॒ वा ए॒ष ई॑प्स॒तीत्या॑हुः । योऽ॒श्वमे॑धेन॒ यज॑न्त॒ इति॑ ।
अथो॑ आहुः । सर्वा॑णि भू॒तानी॑ति । ए॒कस्मै॑ स्वा॒हेत्या॑ह ।
प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒कः । तमे॒वाप्नो॑ति । ए॒कस्मै॑ स्वा॒हा द्वा॒भ्याꣳ
स्वा॒हेत्य॑भि॒पूर्व॑माहु॒तीर्जु॑होति । अ॒भि॒पूर्व॑मे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति ।
एको॒त्तरं॑ जु॒होति॑ ॥ ५९ ॥

ए॒क॒वदे॒व सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति । स॒न्त॑तं जु॒होति॑ । सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ स॒न्त॑त्यै । श॒ताय॑ स्वा॒हेत्या॑ह । श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः॑
श॒तवी॑र्यः । आ॒यु॑रे॒व वी॒र्य॑म॒वरु॑न्धे । स॒हस्रा॑य॒ स्वा॒हेत्या॑ह ।
आ॒यु॑र्वै स॒हस्र॑म् । आ॒यु॑रे॒वाव॑ रु॒न्धे । अ॒युता॑य॒ स्वाहा॑
नि॒युता॑य॒ स्वाहा॑ प्र॒युता॑य॒ स्वा॒हेत्या॑ह ॥ ६० ॥

त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः । इ॒माने॒व लो॒कान॑व॒ रुन्धे॑ । अ॒र्बुदा॑य॒
स्वा॒हेत्या॑ह । वा॒ग्वा अ॒र्बुद॑म् । वाच॑मे॒वाव॑ रु॒न्धे । न्य॑र्बुदा॑य॒
स्वा॒हेत्या॑ह । यो वै वा॒चो भू॒मा । तन्न्य॑र्बुदम् । वा॒च ए॒व

भूमानुमव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह ॥६१॥

समुद्रमेवाप्रोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाप्रोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाप्रोति। परार्धाय स्वाहेत्याह।
परार्धमेवाप्रोति। उषसे स्वाहा व्युष्टे स्वाहेत्याह।
रात्रिर्वा उषाः। अहव्युष्टिः। अहोरात्रे एवावरुन्धे। अथो
अहोरात्रयोरैव प्रतितिष्ठति। ता यदुभयौर्दिवा वा नक्तं
वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्टे
स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय
स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति।
अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय ॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहव्युष्टिः सप्त च ॥१६॥

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरैवैनं
लोकयोनान्मधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय
स्वाहेत्युद्रावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्त्रं सुवर्गं लोकं
गमयति। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति।
पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति। पृथिव्यै
स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अग्नये
स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्व एव द्विषन्तं
भ्रातृव्यमतिं क्रामति ॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविंशिनीं दीक्षां

जुहोति। एकविंशतिर्वै देवल॑ोकाः। द्वाद॑श मा॒साः
पञ्च॑र्तवः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य एकविं॑शः। ए॒ष
सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्टै। भुवो॑ दे॒वानां
कर्म॑णेत्यु॒तुदी॒क्षा जुहोति॑। ऋ॒तूने॒वास॑मै कल्पयति। अ॒ग्नये॑
स्वाहा॑ वा॒यवे॒ स्वाहेति॑ जुहोत्यन॑न्तरित्यै॥६४॥

अ॒र्वा॒ङ्य॒ज्ञः स॒ङ्क्राम॑त्वित्यासी॑र्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑प्त्यै।
भूतं॑ भव्यं॑ भवि॒ष्यदिति॑ पर्या॑सीर्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
पर्या॑प्त्यै। आ मे॑ गृ॒हा भ॑व॒न्त्वित्या॒भूर्जुहोति॑। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्या॑भू॒त्यै। अ॒ग्निना॒ तपोऽन्व॑भव॒दित्यनु॑भूर्जुहोति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑भू॒त्यै। स्वाहा॑ऽऽधि॒माधी॑ताय॒ स्वाहेति॑
सम॑स्तानि वैश्व॒दे॒वानि जुहोति॑। सम॑स्तमे॒व द्विष॑न्तं
भ्रातृ॑व्यमति॑ क्रामति॥६५॥

द॒द्ध्यः स्वाहा॑ हनू॒भ्यां॑ स्वाहेत्यङ्ग॒होमाञ्जु॑होति। अ॒ङ्गे॒अङ्गे॒ वै
पुरु॑षस्य पा॒प्मोप॑श्लिष्टः। अ॒ङ्गाद॑ङ्गादे॒वेन॑ पा॒प्मन॑स्तेन॑ मुञ्चति।
अ॒प्ये॒ताय॒ स्वाहा॑ कृ॒ष्णाय॒ स्वाहा॑ श्वे॒ताय॒ स्वाहेत्य॑श्वरू॒पाणि॑
जुहोति। रू॒पैरे॒वेन॑ सम॑र्धयति। ओष॑धी॒भ्यः स्वाहा॑
मूले॑भ्यः स्वाहेत्योष॑धि॒होमाञ्जु॑होति। द्र॒व्यो वा ओष॑धयः।
पुष्पे॑भ्योऽन्याः फलं॑ गृह्णन्ति। मूले॑भ्योऽन्याः। ता ए॒वोभयी॑रव॒
रुन्धे॑॥६६॥

वन॑स्पति॑भ्यः स्वाहेति॑ वनस्पति॒होमाञ्जु॑होति। आ॒र॒ण्यस्या॒न्नाद्य॑स्यावरु॑

मेषस्त्वा॑ पच॒तैर॑व॒त्त्वित्य॑पा॒व्यानि जु॒होति॑। प्रा॒णा वै दे॒वा
अपा॑व्याः। प्रा॒णाने॒वाव॑ रुन्धे। कू॒प्याभ्यः॑ स्वाहा॒द्ध्यः
स्वाहे॒त्य॒पा॑ꣳ होमा॑ञ्जुहोति। अ॒प्सु वा आपः॑। अन्नं॑ वा
आपः॑। अ॒द्ध्यो वा अन्नं॑ जायते। यदे॒वाद्ध्योऽन्नं॑ जाय॑ते। तदव॑
रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायत एकं च॥१७॥

[१७]

अ॒म्भाꣳसि जु॒होति॑। अ॒यं वै लो॒कोऽम्भाꣳसि॑। तस्य॑
वस॒वोऽधि॑पतयः। अ॒ग्निज्यो॑तिः। यद॒म्भाꣳसि जु॒होति॑।
इ॒ममे॒व लो॒कम॑व॑ रुन्धे। वसू॑नाꣳ सायु॑ज्यं गच्छति।
अ॒ग्निं ज्योति॑रव॑ रुन्धे। नभाꣳसि जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षं॒ वै
नभाꣳसि॑॥६८॥

तस्य॑ रु॒द्रा अधि॑पतयः। वा॒युज्यो॑तिः। यन्नभाꣳसि जुहोति।
अ॒न्तरि॑क्षमे॒वाव॑ रुन्धे। रु॒द्राणाꣳ सायु॑ज्यं गच्छति। वा॒युं
ज्योति॑रव॑ रुन्धे। महाꣳसि जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को
महाꣳसि॑। तस्या॑दित्या अधिपतयः। सूर्यो॑ ज्योतिः॥६९॥

यन्महाꣳसि जुहोति। अ॒मुमे॒व लो॒कम॑व॑ रुन्धे। आ॒दि॒त्यानाꣳ
सायु॑ज्यं गच्छति। सूर्यं॑ ज्योति॑रव॑ रुन्धे। नमो॑ रा॒ज्ञे नमो॑
वरु॑णायेति॑ य॒व्यानि॑ जुहोति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ। म॒योभू॒र्वतो॑
अ॒भि वा॑तू॒स्मा इति॑ ग॒व्यानि॑ जुहोति। प॒शूना॑मवरुद्धौ।
प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहेति॑ सन्तति॒होमाञ्जु॑होति।

सुवर्गस्य लोकस्य सन्तत्यै ॥ ७० ॥

सिताय स्वाहाऽसिताय स्वाहेति प्रमुक्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रमुक्त्यै। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। दत्वते स्वाहाऽदन्तकाय स्वाहेति शरीरहोमाञ्जुहोति। पितृलोकमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे। कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तिति परिधीन् युनक्ति। इमे वै लोकाः परिधयः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥ ७१ ॥

यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति। सुवर्गो वै लोको महः। सुवर्गमेव ताभ्यां लोकं यजमानोऽव रुन्धे। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि ब्रह्मवर्चसानि जुहोति। ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे। जज्ञि बीजमिति जुहोत्यनन्तरित्यै। अग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमदिति सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्नत्यै। भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूताभ्यो होमौ जुहोति। अयं वै लोको भूतम्॥ ७२ ॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रतितिष्ठति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्यावरुद्धौ। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाप्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥ ७३ ॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स
 एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानं पश्यत्। तानं जुहोत्। तैर्वै स
 यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
 स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभांसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥१८॥ [१८]

एकयूपो वैकादशिनीं वा। अन्येषां यज्ञानां यूपां भवन्ति।
 एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै।
 बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां
 यूपां भवन्ति। राज्जुदाल एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तेजुन्या
 अवद्यन्ति। अवद्यन्त्यश्वस्य॥७५॥

पाप्मा वै तेजनी। पाप्मनोऽपहत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां
 पशूनामवद्यन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सु योनिर्वा
 अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनाववं द्यति।
 यूपेषु ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति।
 पशूनां व्यावृत्त्यै। आ ग्राम्यान्पशूल्लभन्ते। प्रारण्यान्त्सृजन्ति।
 पाप्मनोऽपहत्यै॥७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥१९॥ [१९]

राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहत्याया अपहत्यै।
 पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्धौ।

भ्रूणहृत्यामेवास्मादपहत्य। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि
गृह्णाति। षड्वैल्वा भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुद्धौ। षड्वादिराः।
तेजसोऽवरुद्धौ॥ ७७॥

षट्वालाशाः। सोमपीथस्यावरुद्धौ। एकविंशतिः सम्पद्यन्ते।
एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रयं
इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ। शतं पशवो भवन्ति॥ ७८॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति
तिष्ठति। सर्वं वा अश्वमेध्याप्रोति। अपरिमिता भवन्ति।
अपरिमितस्यावरुद्धौ। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्।
दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवद्यन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो
वा अश्वः॥ ७९॥

एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवद्यति।
यदितरेषां पशूनामवद्यति। शतदेवत्यं तेनाव रुन्धे।
चित्तेऽग्रावधिं वैतसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सुयोनिर्वा
अश्वः। अप्सुजो वैतसः। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति।
पुरस्तात्प्रत्यश्च तूपरं चिनोति। पश्चात्प्राचीनं गोमृगम्॥ ८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्त्सम्यञ्चौ दधाति। अश्वं तूपरं
गोमृगमिति सर्वहुतं एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै।
आत्मनाऽभि जुहोति। सात्मानमेवैनं सतनुं करोति।

सात्माऽमुष्मिँल्लोके भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव
 धारां तेनाव रुन्धे। इलुवर्दाय स्वाहा बलिर्वर्दाय
 स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः। परिवत्सरो बलिर्वर्दः।
 संवत्सरादेव परिवत्सरादायुरव रुन्धे। आयुरेवास्मिन्दधाति।
 तस्मादश्वमेधयाजी जरसा विस्रसामुं लोकमैति॥८१॥

तेजसोऽवरुद्धौ भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥२०॥ [२०]

एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः।
 यथा वा अश्वा वरुषभा वा वृषाणः सङ्स्फुरेरन्। एवमेव
 तत्स्तोमाः सङ्स्फुरन्ते। यदेकविंशाः। ते यत्समृच्छेरन्।
 हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः स्यादित्याहुः। द्वादशः
 स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः
 संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्दश यूपा
 भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव
 रुन्धे। य एकादशः। स्तन एवास्यै सः॥८३॥

दुह एवैनां तेन। तदाहुः। यद्द्वादशोऽग्निः स्याद्द्वादशः
 स्तोम एकदश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्।
 एकविंश एवाग्निः स्यादित्याहुः। एकविंशः स्तोमः।
 एकविंशतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति। तादृगेव तत्॥८४॥

यो वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभो वेद। ककुद्ध राज्ञा

भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः।
 एकविंशतिर्यूपाः। एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः। य एवं
 वेद। ककुद्ध राज्ञा भवति। यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि
 वेद। शिरो ह राज्ञा भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति।
 एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। एतानि वा अश्वमेधे
 त्रीणि शीर्षाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञा भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स एव तच्छिरो ह राज्ञा भवति षट् च॥२१॥ [२१]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः
 प्राजानात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदश्चो बहिष्पवमानं
 सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रजात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं
 लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद।
 यदुद्गातोद्गायेत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयेत्।
 तादृक्तत्॥८६॥

उद्गातारमपुरुष्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा
 नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वा
 रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः।
 हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडंबा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो
 यथोपगातारं उपगायन्ति। तादृगेव तत्। उदंगासीदश्चो
 मेध्य इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्राजापतिरुद्गीथः।

उद्गीथमेवाव रुन्धे। अथो ऋक्सामयोरेव प्रति तिष्ठति।
हिरण्येनोपाकरोति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेव मुखतो
दधाति। यजमाने च प्रजासु च। अथो हिरण्यज्योतिरेव
यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥८८॥

तत्स उपाकरोति चत्वारि च॥२२॥ [२२]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वे पशून्नियुञ्जति।
यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। अश्वं तूपरं गोमृगम्। तानग्निष्ठ
आलभते। सेनामुखमेव तत्संश्यति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं
भावुकम्। आग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरस्ताल्ललाटे। पूर्वाग्निमेव तं
कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्तात्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वञ्चम्। अन्नं वै
पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्ठात्।
ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवेनमुभयतः परि गृह्णाति।
तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयौ कृष्णग्रीवौ बाहुवोः।
बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजन्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ
सक्थ्योः। सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्यं
ऊरुबलीभावुकः। शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे।
ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः
पर्यूहते। तस्माद्राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति। धात्रे

पृषोद॑रम॒धस्ता॑त्। प्र॒ति॒ष्ठामे॒वैतां॑ कुरु॒ते। अथो॑ इ॒यं वै धा॒ता।
अ॒स्यामे॒व प्र॒ति तिष्ठ॑ति। सौ॒र्यं ब॒लक्षं॑ पु॒च्छे॑। उ॒त्से॒धमे॒व तं
कुरु॑ते। तम्मा॑दु॒त्से॒धम्भ॒ये प्र॒जा अ॒भिस॑श्च॒रन्ति॥११॥

कुरु॑ते ध॒त्ते कुरु॑ते पञ्च॑ च॥२३॥ [२३]

सा॒ङ्ग्रह॑ण्या चतु॑ष्टय्यो यो वै यः पि॒तुश्च॒त्वारो॑ यथा॑ नि॒क्तं प्र॒जाप॑तये त्वा॒ यथा॑ प्रो॒क्षितं॑
वि॒भूरा॑ह प्र॒जाप॑तिरकामयताश्चमे॒धेनं॑ प्र॒जाप॑तिर्न किञ्च॒न सा॑वि॒त्रमा॑ ब्रह्म॑न्प्र॒जाप॑तिर्दे॒वैभ्यः॑
प्र॒जाप॑ती रक्षा॑सि प्र॒जाप॑तिमीप्सति वि॒भूर॑श्च॒नामा॒न्यम्भा॑स्येक॒यूपो॑ रा॒ज्जु॑दा॒लमे॒कवि॑शो
दे॒वाः पुरु॑ष॒स्त्रयो॑वि॒ंशतिः॥२३॥

सा॒ङ्ग्रह॑ण्या तस्मा॑द॒श्वमे॒धया॒जी यत्प॑रि॒मिता॒ यद्य॑ज्ञ॒मुखे॒ यो दी॒क्षान्दे॒वाने॒व त्रयं॑ इ॒मे सि॒ताय॑
प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॒न्तस्मा॑द्वा॒ज॒न्य॑ ए॒कं न॒वतिः॥११॥

सा॒ङ्ग्रह॑ण्या स॑श्च॒रन्ति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपांक्रामत्।
तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमात्त्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध।
यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैरात्त्वा यजमानोऽवरुन्धे।
संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः
पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
तैरात्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। अग्निष्ठेऽन्यान्पशून्नुपाकरोति।
इतरेषु यूपैष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते
सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ।
व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरङ्गामयोग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।
अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशून्नालभेत। तेनैव पशूनवरुन्धे।
यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो
भवन्ति। न यज्ञवेशसम्भवति। न यजमानमरण्यम्मृतं

हरन्ति। ग्राम्यैः सः स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो
नाम। सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति।
समन्तिकङ्ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः
परिमोषिण आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामुत्सृजेत्स्यंतस्त्रीणि च॥१॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स
एतानुभयान्पशून्पश्यत्। ग्राम्याश्चरण्याश्च। तानालभत।
तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं
लोकमवारुन्ध। आरण्यैरमुम्। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते।
इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदारण्यान्॥५॥

अमुनैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः। य
इतइतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं प्रयुङ्क्त इति। एतावान् वै
संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशव
आलभ्यन्ते। प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽवरुन्धे।
वि वा एष प्रजया पशुभिरुद्ध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्क्ते।
संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गन्तु लोकन्नापराधोति। प्रजा वै पशव एकादशिनी।
यदेत एकादशिनाः पशव आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां
पशून् यजमानोऽवरुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा
सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्रोत्।
तामाप्त्वा दशिभिरवारुन्ध। यद्दशिनं आलभ्यन्ते॥७॥

वि॒राज॑मे॒व तै॒रा॒त्वा यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे। एका॑दश द॒शत॑
आल॑भ्यन्ते। एका॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टु॒भाः प॒शवः॑।
प॒शूने॒वाव॑रुन्धे। वै॒श्व॒दे॒वो वा अ॒श्वः। ना॒ना॒दे॒व॒त्याः
प॒शवो॑ भवन्ति। अ॒श्वस्य॑ स॒र्व॒त्वाय॑। ना॒ना॒रू॒पा भव॑न्ति।
तस्मा॑न्ना॒ना॒रू॒पाः प॒शवः॑। ब॒हुरू॒पा भव॑न्ति। तस्मा॑द्ब॒हुरू॒पाः
प॒शवः॑ स॒मृ॒द्धौ॥८॥

आ॒र॒ण्याल्लो॑को द॒शिनं॑ आल॑भ्यन्ते ना॒ना॒रू॒पाः प॒शवो॑ द्वे च॥२॥ [२]

अ॒स्मै वै लो॒काय॑ ग्रा॒म्याः प॒शव॑ आल॑भ्यन्ते।
अ॒मुष्मा॑ आ॒र॒ण्याः। यद्ग्रा॒म्यान्प॒शूना॑ल॒भते॑। इ॒ममे॒व
तैर्लो॒कम॑व॒रुन्धे॑। यदा॑र॒ण्यान्। अ॒मु॒न्तैः। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑।
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒व॒रु॒द्धौ। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑॥९
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भय॑स्या॒न्नाद्य॑स्याव॒रु॒द्धौ। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑।
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भये॑षां प॒शूना॑म॒व॒रु॒द्धौ। त्रय॑स्त्रयो
भव॑न्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै॑। ब्र॒ह्म॒वा॒दि॒नो
वद॑न्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्॥१०॥

अ॒स्मि॒ल्लो॑के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑। यत्स॑मा॒नी॒भ्यो
दे॒वता॑भ्योऽन्ये॑ऽन्ये प॒शव॑ आल॑भ्यन्ते। अ॒स्मिन्ने॒व
तल्लो॑के का॒मा॑न्दि॒धाति॑। तस्मा॑द॒स्मि॒ल्लो॑के ब॒हवः॑ का॒माः।
त्र॒या॒णात्र॑याणां स॒ह व॒पा जु॑होति। त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः।
त्र्या॑वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै॑। ए॒षां लो॒कानां॑
कृ॒त्यै॑। पर्य॑ग्निकृ॒ताना॑र॒ण्यानु॑त्सृ॒जन्त्य॑हि॒सायै॑॥११॥

अवरुद्धा उभयान्यशून्यालभते सत्यादहिंसायै॥३॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः।
आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः।
अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्।
वायुमेवास्मै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान्
युनक्ति। रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नक्षत्राणि वै रोचना
दिवि। नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह।
कामानेवास्मै युनक्ति। हरी विपक्षसेत्याह। इमे वै हरी
विपक्षसा। इमे एवास्मै युनक्ति॥१३॥

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा।
अहोरात्रे एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। केतुं कृण्वन्नकेतव इति ध्वजं
प्रतिमुञ्चति। यश एवैनं राज्ञाङ्गमयति। जीमूतस्येव भवति
प्रतीकमित्याह। यथायजुरेवैतत्। ये ते पन्थानः सवितः
पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र
वेद्या एति। एतं स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न
इत्याह। वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्ताद्वधात्यावृत्यै।
यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वालेषु

काचानावयन्ति। लोमान्येवास्य तत्सम्भरन्ति॥१५॥

भूर्भुवः सुव॒रिति॑ प्राजाप॒त्याभि॒राव॑यन्ति। प्राजाप॒त्यो
वा अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भूरिति॑
महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परिवृ॒क्ती। ए॒षां
लो॒काना॑मभिजि॒त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑ का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै
हि॒र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्र॑म्भवन्ति।
स॒हस्र॑सम्मि॒तः सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भिजि॒त्यै।
अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः॒ क्राम॑न्ति।
योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु गाय॒त्रेण॑ छन्द॒सेति॑
महि॑ष्य॒भ्यन॑क्ति। तेजो॒ वा आ॒ज्यम्। तेजो॑ गाय॒त्री।
तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽव॑रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु त्रैष्टु॒भेन॒ छन्द॑सेति॑ वा॒वाता॑। तेजो॒ वा
आ॒ज्यम्। इन्द्रि॒यन्निष्टु॑प॒। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यमव॑रुन्धे।
आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ऽञ्जन्तु जाग॑तेन॒ छन्द॑सेति॑ परिवृ॒क्ती। तेजो॒
वा आ॒ज्यम्। प॒शवो॑ जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मै॑ प॒शूनव॑रुन्धे।
प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा ए॒तद्रूप॑म्॥१८॥

यत्प॒त्नयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद॑धति। नास्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं
प॒शवः॑ श्रीरप॑ क्रामन्ति। ला॒जी (३) ञ्छा॒ची (३)
न् यशो॑म॒माँ(४) इत्यति॑रिक्तम॒न्नम॑श्वा॒योपा॑हरन्ति।
प्र॒जामे॒वान्ना॒दीं कु॑र्वते। ए॒तद्दे॒वा अ॒न्नम॑त्तै॒तदन्न॑मद्धि

प्रजापत् इत्याह। प्रजायामेवान्नाद्यन्दधते। यदि नावजिघ्रैत्।
अग्निः पशुरासीदित्यवघ्रापयेत्। अव हैव जिघ्रति।
आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी
सुधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषां लोकानामभिजित्यै।
समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति
सरूपत्याय॥१९॥

परितस्थु इत्याहेमे एवास्मै युनक्त्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥४॥—[४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवैनं ब्रह्मवर्चसेनं
च समर्धयतः। दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणतआयतनो वै
ब्रह्मा। बारुहस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्यं दक्षिणतो
दधाति। तस्मादक्षिणोऽर्थो ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता
भवति॥२०॥

उत्तरतआयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो वा अग्निः।
तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरोऽर्धस्तेजस्वितरः।
यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो वै यूपः। यजमानमेव
तेजसा च ब्रह्मवर्चसेनं च समर्धयतः। किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह
द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमवरुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय इत्याह। अश्वो
वै बृहद्वयः। अश्वमेवावरुन्धे। किं स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह।
रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवावरुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिलेत्याह।

श्रीर्वै पिलिप्पिला। अन्नाद्यमेवावरुन्धे॥२२॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य
एकाकी चरति। तेज एवावरुन्धे। क उस्विञ्जायते
पुनरित्याह। चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवावरुन्धे।
किं स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्।
ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे। किं स्विदावपनं महदित्याह॥२३॥

अयं वै लोक आवपनम्महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति।
पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिवै परोऽन्तः
पृथिव्याः। वेदिमेवावरुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य
नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवावरुन्धे।
पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह। सोमो वै
वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवावरुन्धे। पृच्छामि
वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम।
ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे॥२४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिरन्नाद्यमेवावरुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि

च॥५॥ [५]

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति। योऽश्वमेधेन यजते।
प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमान आहुतीर्जुहोति।
प्राणानेवास्मिन्दधाति। नास्मात्प्राणा अपक्रामन्ति।
अवन्तीः स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रियन्त्वा प्रियाणाम्।
वर्षिष्ठमाप्यानाम्। निधीनान्त्वा निधिपतिः हवामहे वसो

मुमेत्याह। अपैवास्मै तद्धुवते॥२५॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति।
त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः पुनः
परियन्ति। षट्स्वप्नन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनन्धुवते।
अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति॥२६॥

ये यज्ञे धुवनन्तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे
प्राणाः। प्राणानेवात्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। अम्बे
अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अहृतैवैनम्। सुभगे
काम्पीलवासिनीत्याह। तप एवैनामुपनयति। सुवर्गे लोके
सम्प्रोर्ण्वाथामित्याह॥२७॥

सुवर्गमेवैनां लोकं गमयति। आऽहमंजानि गर्भधमा
त्वमंजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः।
प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। देवा वा अश्वमेधे पवमाने।
सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्।
यत्सूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य
प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मर्यो रजता
हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मर्यः। अन्तरिक्षस्य
रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मर्यः। अवान्तरदिशा
रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा

छ्यति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिः सायै॥ २९॥

हुवते क्रामन्त्यूर्वाधामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥ ६॥ [६]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गमति। योऽश्वमेधेन यजते।
ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयतादित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः।
श्रियमेवास्मै राष्ट्रमूर्ध्वमुच्छ्रयति। वेणुभारङ्गिराविवेत्याह। राष्ट्रं
वै भारः। राष्ट्रमेवास्मै पर्यूहति। अथास्या मध्यमेधतामित्याह।
श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्॥ ३०॥

श्रियमेवावरुन्धे। शीते वाते पुनन्निवेत्याह। क्षेमो वै राष्ट्रस्य
शीतो वातः। क्षेममेवावरुन्धे। यद्धरिणी यवमतीत्याह। विद्धै
हरिणी। राष्ट्रं यवः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति।
न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजा पशून् पुष्यति॥ ३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रन्नाभिषिञ्चन्ते
इयं यका शकुन्तिकेत्याह। विद्धै शकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः।
विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आहलमिति
सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति। आहतङ्गुभे पस
इत्याह। विद्धै गर्भः॥ ३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्।
माता च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता।
आभ्यामेवेनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै
वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥ ३३॥

प्रसुलामीति ते पिता ग॒भे मुष्टिम॑त॒ः सय॑दित्याह। वि॒द्वै ग॒भः।
 रा॒ष्ट्रम्मुष्टिः। रा॒ष्ट्रमे॒व वि॒श्याह॑न्ति। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्रं वि॒शं घातु॑कम्।
 अप॒ वा ए॒तेभ्यः प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। ये य॒ज्ञेऽपू॑तं वदन्ति।
 द॒धिक्रा॑व्णो॑ अकारिष॒मिति॑ सुरभि॒मती॑मृचं वदन्ति। प्रा॒णा
 वै सु॑र॒भयः। प्रा॒णाने॒वात्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
 आपो॒ हि ष्ठा म॑यो॒भुव॒ इत्य॒द्विर्मा॑र्जयन्ते। आपो॒ वै सर्वा॑
 दे॒वताः। दे॒वता॑भिरे॒वात्मानं॑ पवयन्ते॥ ३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥७॥ [७]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाः सृ॒ष्ट्वा प्रे॑णाऽनु प्रावि॑शत्। ताभ्यः पुनः
 सम्भ॑वितु॒न्नाश॑क्रोत्। सोऽब्र॑वीत्। ऋ॒ध्रव॑दित्सः। यो मे॒तः पुनः॑
 सम्भ॑र॒दिति॑। तन्दे॒वा अ॑श्वमे॒धेनै॒व सम्भ॑रन्। ततो॒ वै त
 आ॑र्ध्रुवन्। योऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते। प्र॒जाप॑तिमे॒व सम्भ॑रत्यु॒धोति॑।
 पुरु॑ष॒माल॑भते॥ ३५॥

वैरा॒जो वै पुरु॑षः। वि॒राज॑मे॒वाल॑भते। अथो॒ अन्नं॒ वै
 वि॒राट्। अन्न॑मे॒वावरु॑न्धे। अश्व॒माल॑भते। प्रा॒जाप॑त्यो वा
 अश्वः। प्र॒जाप॑तिमे॒वाल॑भते। अथो॒ श्रीर्वा॒ एक॑शफम्।
 श्रिय॑मे॒वावरु॑न्धे। गा॒माल॑भते॥ ३६॥

य॒ज्ञो वै गौः। य॒ज्ञमे॒वाल॑भते। अथो॒ अन्नं॒ वै गौः।
 अन्न॑मे॒वावरु॑न्धे। अ॒जा॒वी आ॑ल॒भते॒ भूम्ने॑। अथो॒ पुष्टि॑र्वै भू॒मा।
 पुष्टि॑मे॒वावरु॑न्धे। पर्य॑ग्निकृतं पुरु॑षश्चा॒र॒ण्याश्चोत्सृ॑जन्त्यहि॑सायै।
 उ॒भौ वा ए॒तौ प॒शू आ॑ल॒भ्येते॑। यश्चा॑व॒मो यश्च॑ पर॒मः।

तैऽस्योभये यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता
अभिहुता भवन्ति। नैनन्दङ्गवः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा
अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥ ३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥८॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्।
एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठाय। देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः
पृष्ठम्भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव
आलभ्यन्ते॥ ३८॥

उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
अथो अहं एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्व्या इति।
ग्व्यान्पशूनुत्तमेऽहन्नालभते॥ ३९॥

तेनैवोभयान्पशूनवरुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्याभिजित्यै
सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्तत एव
ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति
द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा
एष व्युध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छगलङ्कल्माणङ्किदिदीविं
विदीगयमिति त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवात्मानं

समर्धयति। ऋतुभिर्वा एष व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
 पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवात्मान्
 समर्धयति। आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन
 यजते। पर्यग्निकृता उत्सृजन्त्यनाव्रस्काय॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥९॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे
 महिमानावपश्यत्। तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादोऽभवत्।
 यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानौ
 गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्या वै वपा।
 राजा महिमा। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति। यजमानमेव
 राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा वा अन्ये
 देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व एव
 मेध्यं उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति।
 तानेवोभयान्प्रीणाति॥४१॥

परियजति षट्॥१०॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या
 देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः
 समदन्दध्यात्। स्तेगान्दष्ट्राभ्याम्मण्डूकां जम्येभिरिति।
 आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसृज्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव
 देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः
 समदन्दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
 पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः
 संवत्सर आप्यते। देवासुराः संयन्ता आसन्। तैऽब्रुवन्नग्रयः
 स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धरामहे।
 अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा
 अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यत्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै।
 भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
 प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः
 स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते।
 न तत्र रुद्रः पशूनभिर्मन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
 रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो
 यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिर्मन्यते। अयस्मर्येन
 कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
 रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
 यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभिवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥११॥ [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्।
 यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते। आज्येन

जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधन्दधाति। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती॥ ४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥ ४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो
द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं
पूर्वं होतव्यां (३) न्द्विपदां (३) इति। अश्वो वा
अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा
द्विपदा जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव
चतुष्पदः प्रतिष्ठायपति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं
जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायामाश्रयेत।
द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ ४८॥

बृहत्संर्धयति स्थापयति पञ्च च॥ १२॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सौऽस्मात्सृष्टोऽपांक्रामत्।
तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्।
यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। सावित्रियो

भवन्ति॥४९॥

इ॒यं वै सं॒वि॒ता। यो वा अ॒स्यान्न॑श्य॒ति यो नि॒लय॑ते।
अ॒स्यां वाव॑ तं वि॒न्दन्ति॑। न वा इ॒माङ्क॑श्च॒नेत्या॑हुः।
ति॒र्यङ्गो॒र्ध्वो॒त्येतु॑म॒र्हती॑ति। यत्सा॒वि॒त्रियो॒ भव॑न्ति।
स॒वि॒तृप्र॑सू॒त ए॒वैन॑मिच्छ॒ति। ई॒श्वरो॒ वा अ॒श्वः प्र॑मु॒क्तः
परा॑ परा॒वत॑ङ्ग॒न्तोः। यत्सा॒य॒न्धृती॑र्जु॒होति॑। अ॒श्वस्यै॒व यत्यै॑
धृ॒त्यै॥५०॥ यत्प्रा॒तरि॑ष्टि॒भिर्य॑ज॒ते। अ॒श्वमे॒व तद॑न्विच्छ॒ति।
यत्सा॒य॒न्धृती॑र्जु॒होति॑। अ॒श्वस्यै॒व यत्यै॑ धृ॒त्यै। तस्मा॑त्सा॒यं
प्र॒जाः क्षे॒म्या भव॑न्ति। यत्प्रा॒तरि॑ष्टि॒भिर्य॑ज॒ते। अ॒श्वमे॒व
तद॑न्विच्छ॒ति। तस्मा॑दि॒वा नष्टै॑ष ए॒ति। यत्प्रा॒तरि॑ष्टि॒भिर्य॑ज॒ते
सा॒य॒न्धृती॑र्जु॒होति॑। अ॒होरा॒त्राभ्या॑मे॒वैन॑मन्विच्छ॒ति। अथो॑
अ॒होरा॒त्राभ्या॑मे॒वास्मै॑ योगक्षे॒मङ्क॑ल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या ए॒नम॑न्विच्छुत्येकं च॥१३॥ [१३]

अप॒ वा ए॒तस्मा॑च्छ्री॒ राष्ट्र॑ङ्गा॒मति॑। योऽ॒श्वमे॒धेन॑ यज॒ते।
ब्रा॒ह्म॒णौ वी॑णागा॒थिनौ॑ गाय॒तः। श्रि॒या वा ए॒तद्रू॑पम्। यद्वी॒णा।
श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद्ध॒तः। य॒दा खलु॑ वै पु॒रुषः॑ श्रि॒यम॑श्नुते।
वी॒णाऽस्मै॑ वाद्यते। तदा॑हुः। यदु॒भौ ब्रा॑ह्म॒णौ गा॒येता॑म्॥५२॥

प्र॒भ्र॒शु॒कास्मा॑च्छ्रीः स्या॑त्। न वै ब्रा॑ह्म॒णे श्री र॑म॒त इति॑।
ब्रा॒ह्म॒णोऽन्यो॑ गा॒येत्। रा॒ज॒न्योऽन्यः॑। ब्रह्म॒ वै ब्रा॑ह्म॒णः।
क्ष॒त्र॒रा॒ज॒न्यः। तथा॑ हा॒स्य ब्रह्म॑णा च क्ष॒त्रेण॑ चोभ॒यतः॑
श्रीः परि॑गृही॒ता भव॑ति। तदा॑हुः। यदु॒भौ दि॒वा गा॒येता॑म्।

अपा॑स्माद्राष्ट्र॒ङ्गामेत्॑ ॥ ५३ ॥

न वै ब्रा॑ह्मणे रा॒ष्ट्रं र॑मत् इति॑। यदा खलु॑ वै राजा॑ का॒मय॑ते।
अथ॑ ब्राह्म॒णञ्जि॑नाति। दिवा॑ ब्राह्म॒णो गा॑येत्। नक्तं॑ रा॒ज॒न्यः।
ब्रह्म॑णो वै रू॒पम॑हः। क्ष॒त्रस्य॑ रा॒त्रिः। तथा॑ हास्य॒ ब्रह्म॑णा च
क्ष॒त्रेण॑ चोभ॒यतो॑ रा॒ष्ट्रं परि॑गृहीतम्भवति। इत्य॑ददा॒ इत्य॑यजथा॒
इत्य॑पच॒ इति॑ ब्राह्म॒णो गा॑येत्। इ॒ष्टापूर्त॑ वै ब्रा॑ह्मणस्य॑ ॥ ५४ ॥

इ॒ष्टापूर्ते॑नैवैनं॑ स॒ सम॑र्धयति। इत्य॑जिना॒ इत्य॑युध्यथा॒
इत्य॑मु॑ सं॒ङ्गाम॑मह॒न्निति॑ रा॒ज॒न्यः। युद्धं॑ वै रा॒ज॒न्यस्य॑।
युद्धे॑नैवैनं॑ स॒ सम॑र्धयति। अक्लृ॑ता वा ए॒तस्य॑र्तव॒ इत्या॑हुः।
योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑त॒ इति॑। ति॒स्रोऽन्यो॑ गा॒यति॑ ति॒स्रोऽन्यः॑।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॑तवः। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयतः। ताभ्या॑
स॒ऽस्थाया॑म्। अ॒नो॒युक्ते॑ च॒ शते॑ च॒ ददा॑ति। श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑
श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॑तिष्ठति॑ ॥ ५५ ॥

गायेताङ्गामेद्ब्राह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च ॥ १४ ॥

[१४]

सर्वे॑षु वा ए॒षु लो॒केषु॑ मृ॒त्यवो॒ऽन्वाय॑न्ताः। तेभ्यो॑ यदाहु॑तीर्न
जु॒हुयात्। लो॒केलो॑क ए॒नं मृ॒त्युर्वि॑न्देत्। मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑
मृ॒त्यवे॒ स्वाहे॑त्य॒भिपूर्व॑माहु॑तीर्जुहोति। लो॒का॒ल्लो॑कादे॒व
मृ॒त्युम॑वयजते। नैनं॑ लो॒केलो॑के मृ॒त्युर्वि॑न्दति। यद॒मुष्मे॑
स्वाहा॒ऽमुष्मे॑ स्वाहेति॒ जुह्व॑त्स॒श्चक्षी॑त। ब॒हुं मृ॒त्युम॑मि॒त्रं
कुर्वी॑त। मृ॒त्यवे॒ स्वाहे॑त्येक॑स्मा ए॒वैका॑ जुहुयात्। ए॒को वा

अमुष्मिँल्लोके मृत्युः॥५६॥

अ॒श॒न॒या॒ मृ॒त्यु॒रे॒व। तमे॒वामुष्मिँल्लो॒केऽव॑यजते। भ्रू॒ण॒ह॒त्या॒यै
स्वा॒हेत्य॑वभृथ आहु॑तिं जुहोति। भ्रू॒ण॒ह॒त्यामे॒वाव॑ यजते।
तदा॑हुः। यद्भू॒ण॒ह॒त्या पा॒त्र्याऽथ॑। कस्मा॑द्यज्ञेऽपि॑ क्रियत॒
इति॑। अमृ॑त्युर्वा अ॒न्यो भ्रू॒ण॒ह॒त्याया॒ इत्या॑हुः। भ्रू॒ण॒ह॒त्या
वाव॑ मृ॒त्युरि॑तिं। यद्भू॒ण॒ह॒त्यायै॒ स्वा॒हेत्य॑वभृथ आहु॑तिं
जुहोति॑॥५७॥

मृ॒त्युमे॒वाहु॑त्या तर्पयित्वा प॑रि॒पाणं॑ कृत्वा। भ्रू॒ण॒घ्ने
भे॒ष॒जं क॑रोति। ए॒तां ह॒ वै मु॑ण्डि॒भ औ॑दन्य॒वः।
भ्रू॒ण॒ह॒त्यायै॒ प्राय॑श्चित्तिं वि॒दां च॑कार। यो हा॒स्यापि॑ प्र॒जायां॑
ब्रा॒ह्म॒णं ह॑न्ति। सर्व॑स्मै तस्मै॑ भे॒ष॒जं क॑रोति। जु॒म्ब॒काय॑
स्वा॒हेत्य॑वभृथ उ॒त्त॒मा॒माहु॑तिं जुहोति। वरु॑णो॒ वै जु॑म्ब॒कः।
अ॒न्त॒त ए॒व वरु॑णमवयजते। खल॑तेर्वि॒क्लि॑धस्य॒ शु॒क्ल॑स्य॒
पि॒ङ्गाक्ष॑स्य॒ मूर्धं जु॑होति। ए॒तद्वै वरु॑णस्य रू॒पम्। रू॒पेणै॒व
वरु॑णमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥१५॥ [१५]

वा॒रु॒णो वा अश्वः॑। तन्दे॒वत॑या व्य॒र्धय॑ति। यत्प्रा॑जाप॒त्यं
क॑रोति। नमो॒ राज्ञे॒ नमो॒ वरु॑णा॒येत्या॑ह। वा॒रु॒णो वा अश्वः॑।
स्वयै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति। नमो॒ऽश्वा॒य नमः॑ प्र॒जाप॑तय॒
इत्या॑ह। प्रा॒जाप॑त्यो वा अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति।

नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवावरुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिम्मा
कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
समानानां करोति। मान्येहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामाशांस्ते।
उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति
नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति। एषां
लोकानांभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्चवते। योऽश्वमेधेन यजते।
आग्नेयमैन्द्राग्रमांश्चिनम्। तान्यशूलभते प्रतिष्ठित्यै। यदाग्नेयो
भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवावरुन्धे। ब्रह्म वा
अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्रो भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवावरुन्धे। यदांश्चिनो भवति। आशिषामवरुद्धौ।
त्रयो भवन्ति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रतिष्ठिति।
अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति।
दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे।
अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति
सर्वत्वाय ॥६२॥

अधिपतय इत्याहभिजित्या ऐन्द्राग्रो भवति रुन्धु एकं च॥१६॥

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्।
सौम्यश्चरुम्। सावित्रमष्टाकपालम्। यदाग्नेयो भवति।

अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑मिषज्यति। यत्सौ॒म्यो
भ॒वति॑। सोमो॒ वा ओष॑धीना॒ऽ राजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं
वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभिरे॒वैन॑मिषज्यति। यत्सा॑वि॒त्रो भ॒वति॑। स॒वि॒तृप्र॑सूत
ए॒वैन॑मिषज्यति। ए॒ताभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिषज्यति। अ॒ग॒दो
है॒व भ॒वति॑। पौ॒ष्णश्च॒रुन्निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा
वै श्लौ॒ण्यस्य॑ भि॒षक्। स ए॒वैन॑मिषज्यति। अ॒श्लो॒णो है॒व
भ॒वति॑॥६४॥

रौ॒द्रश्च॒रुन्निर्व॑पेत्। यदि॑ म॒हती॑ दे॒वता॑ऽभि॒मन्ये॑त। ए॒तद्दे॒वत्यो॑
वा अ॒श्वः। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या भिषज्यति। अ॒ग॒दो है॒व भ॒वति॑।
वै॒श्वान॒रन्द्वाद॑शकपालं॒ निर्व॑पेन्मृगा॒खरे॑ यदि॑ नागच्छेत्। इ॒यं
वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। इ॒यमे॒वैनं॑म॒र्चिभ्या॑ परि॒रोध॑मानयति।
आहै॒व सु॒त्यम॒हर्गच्छ॑ति। यद्य॑धी॒यात्॥६५॥

अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टा॒कपालः॑। सौ॒र्यं प॒यः। वा॒य॒व्यं
आ॒ज्यभा॑गः। यज॑मानो॒ वा अ॒श्वः। अ॒हंसा॒ वा ए॒ष
गृ॒हीतः। यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑। यद॒होमु॑चे
निर्व॑पति। अ॒हंस॑ ए॒व तेन॑ मुच्यते। यज॑मानो॒ वा अ॒श्वः।
रेत॑सा॒ वा ए॒ष व्य॑ध्यते॥६६॥

यस्या॒श्वो मे॒धाय॑ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑। सौ॒र्यं रेतः॑। यत्सौ॒र्यं प॒यो
भ॒वति॑। रेत॑सै॒वैनं॑ स॒ सम॑र्धयति। यज॑मानो॒ वा अ॒श्वः।

गर्भैर्वा एष व्युध्यते। यस्याश्चो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति।
वायव्या गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं
स समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते।
इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥

विन्दत्यश्वोणो हेव भवत्यधीयादध्यते गर्भैरेवैनं स समर्धयति द्वे च॥१७॥—————[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मोदनान्त्संस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेतेति
यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं यज्ञः स्यात्। पापीयास्तु
स्यात्। आप्तानि वा एतस्य छन्दांसि। य ईजानः। तानि
क एतावदाशु पुनः प्रयुं जीतेति। सर्वा वै संस्थिते यज्ञे
वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न
पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मोदनान्त्संस्थिते निर्वपेत्।
प्रजापतिर्वा ओदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक एनं यज्ञो
भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादशमासाः
संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥१८॥—————[१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु
भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नामं यज्ञः।
सर्वं ह वै तत्रोर्जस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै

पयस्वान्नामं यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै विधृतो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र व्यावृत्तम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रतिष्ठितम्भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नाम यज्ञः। आ ह तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लृप्तो नाम यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पयस्वान्नामं यज्ञः प्रतिष्ठितम्भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते षट् (एष वै विभूः प्रभूरूजस्वान्ययस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लृप्तो द्वादश ॥)॥११॥ [११]

तार्प्येणाश्वं संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवैनं समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवैनंङ्गमयति। तार्प्यं च कृत्यधीवासे चाश्वं संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनवरुन्धे।

हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरुद्धै॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेरास्यै। अस्य वै लोकस्य रूपन्तर्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकन्तर्प्येणाप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवः हिरण्यकशिपुना। आदित्यः रुक्मेण। अश्वेनैव मध्येन प्रजापतेः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्। साष्टितां समानलोकतामाप्नोति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥७५॥

अवरुद्ध्या आप्नोत्यष्टौ च॥२०॥ [२०]

आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यः। अमुमादित्यमश्वं श्वेतम्भूतन्दक्षिणामनयन्। तेऽब्रुवन्। यन्नो नैष्ट। स वर्यो भूदिति। तस्मादश्वं सवर्येत्याह्वयन्ति। तस्माद्यज्ञे वरो दीयते। यत्प्रजापतिरालुब्धोऽश्वोऽमं तस्मादश्वो नाम॥७६॥

यच्छ्वयदरुरासीत्। तस्मादर्वा नाम। यत्सद्यो वाजान्त्समजयत्। तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणां लोकानादत्त। तस्मादादित्यो नाम। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिमुपवपति। योनिमन्तमेवैनमायतनवन्तं करोति॥७७॥

योनिमानायतनवान्भवति। य एवं वेद। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवावरुन्धे। ओजो बलं वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवावरुन्धे। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिश्चिनोति। तावर्काश्वमेधौ। अर्काश्वमेधावेवावरुन्धे। अथो अर्काश्वमेधयोरेव प्रतितिष्ठति॥ ७८॥

नामं करोति सूर्योग्नेर्योनिरायतनञ्चत्वारि च॥ २१॥ [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुम्भूतम्मेषायालभन्त। तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्मह इति। एकं वा एतद्देवानामहः। यत्संवत्सरः। तस्मादश्वः पुरस्तात्संवत्सर आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः। यत्सद्यो मेषोऽभवत्॥ ७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुम्भवति। य एवं वेद। यद्वै तत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्यालभते। समैनन्देवास्तेजसे ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥ ८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्देवा एतान्देवताम्। पशुम्भूतम्मेषायालभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त।

तैऽमृतत्वमंगच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥
 प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मामेव
 गच्छति। एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं
 बहुरूपमालभते। सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य
 जित्यै। सर्वमेव तेनाप्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन
 यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥

मेधोऽभ्वद्यजत एति वेद॥२२॥ [२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य
 लोमं लोमं जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी।
 यत्सायं प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति।
 एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं
 जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव
 मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। द्रश्शपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य
 पदे॥८३॥

यद्द्रश्शपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति।
 एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे
 जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव
 मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः।
 स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति।
 अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह

स्म॒ वै पु॒रा। अ॒श्वस्य॒ मे॒ध्यस्य॒ वि॒वर्त॑ने॒विवर्त॑ने जु॒ह्वति॑॥८४॥

प॒दे अ॒ग्नि॒होत्रं॑ जु॒होति॑ त्रीणि॑ च॥२३॥ [२३]

प्र॒जाप॑ति॒स्तम॑ष्टाद॒शिभिः॑ प्र॒जाप॑ति॒रकाम॑यतो॒भाव॑स्मै यु॒ञ्जन्ति॑ तेज॒साऽप॑प्राणा अप॒श्रीरू॒र्ध्वा
प्र॒जाप॑तिः प्रेणाऽनुं प्रथ॒मेन॑ प्र॒जाप॑ति॒रकाम॑यत॒ महान्वै॑श्वदे॒वो वा अ॒श्वोऽश्व॑स्य प्र॒जाप॑ति॒स्तं
य॑ज्ञ॒क्रतु॑भिरप॒श्रीर्ब्रा॑ह्म॒णौ सर्वे॑षु वा॒रु॒णो यद्य॑श्वन्तदा॒हुरेष॑ वै वि॒भूस्ता॒र्प्येणा॑दि॒त्याः प्र॒जाप॑तिं
पि॒तरं॑ यो वा अ॒श्वस्य॒ मे॒ध्यस्य॒ लोम॑नी त्रयो॒विंश॑तिः॥२३॥

प्र॒जाप॑ति॒रस्मिं॑ल्लो॒क उत्तर॑तः श्रिय॑मे॒व प्र॒जाप॑ति॒रकाम॑यत॒ महान्य॑त्प्रा॒तः प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो
लो॒केभ्यः॑ सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ पयः॒ स्वद्य॑ उ॒ चैनमे॒वं वेदं॑ च॒त्वार्य॑शीतिः॥८४॥

प्र॒जाप॑ति॒रश्वमे॒धं जु॒ह्वति॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>